DAVID MURPHY

LAWRENCE
AL ARABIEI

bestseller
biografii

DAVID MURPHY

LAWRENCE AL ARABIEI

Viața, strategiile, tacticile şi bătăliile celor mai mari comandanți militari din istorie

y

ilustrații de GIUSEPPE RAVA

LITERA®

Lawrence ofArabia David Murphy Copyright © 2011 Osprey Publishing Ltd Publicat inițial în Marea Britanie în 2011 de Osprey Publishing Ltd

LITeRA®
Editura Litera O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372; e-mail:
comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

www.litera.ro

Lawrence al Arabiei David Murphy Copyright © 2014 Grup Media Litera pentru versiunea în limba română Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză Petru Iamandi

Editor: Vidrașcu și fiii Serie coordonată de Ilieș Câmpeanu
Redactori: Justina Bandol, Ilieș Câmpeanu Copertă: Bogdan Mitea Corector: Georgiana Enache Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MURPHY, DAVID
Lawrence al Arabiei / David Murphy; trad.: Petru Iamandi; il.: Giuseppe Rava. - Bucureşti: Litera, 2014
ISBN 978-606-741-027-3
I. Iamandi, Petru (trad.)
II. Rava, Giuseppe (il.)

355.332(420) Lawrence,T.E.
929 Lawrence,T.E.

CUPRINS

Introducere.....9

Anii timpurii 14

Viața de militar 23

Ora destinului..... 33

Principalii oponenți militari 105

Modul de gândire 113

După încheierea ostilităților 120

O viață în cuvinte..... 136

Bibliografie selectivă 141

Indice 142

DR. DAVID MURPHY este lector la Departamentul de istorie (Centrul de Istorie Militară şi Studii Strategice) la NUI Maynooth. Din 2006 este implicat în programe de studiu ale apărării la Irish Military College.
A fost unul dintre autorii *Dictionary of Irish Biography* şi a publicat mai multe cărți. Printre acestea se numără *Irish Regiments in the World Wars* şi *The Arab Revolt, 1916-1918.* Este membru al mai multor societăți, inclusiv al Societății de Istorie Militară din Irlanda şi al Societății T.E. Lawrence.

GIUSEPPE RAVA s-a născut în Faenza, Italia, în 1963, şi şi-a manifestat interesul pentru subiectele militare de la o vârstă fragedă. Autodidact în întregime, şi-a făcut un nume ca artist ilustrator al istoriei militare şi este inspirat de predecesori precum Detaille, Meissonier, Rochling, Lady Butler, Ottenfeld şi Angus McBride. Locuieşte şi îşi desfăşoară activitatea în Italia.

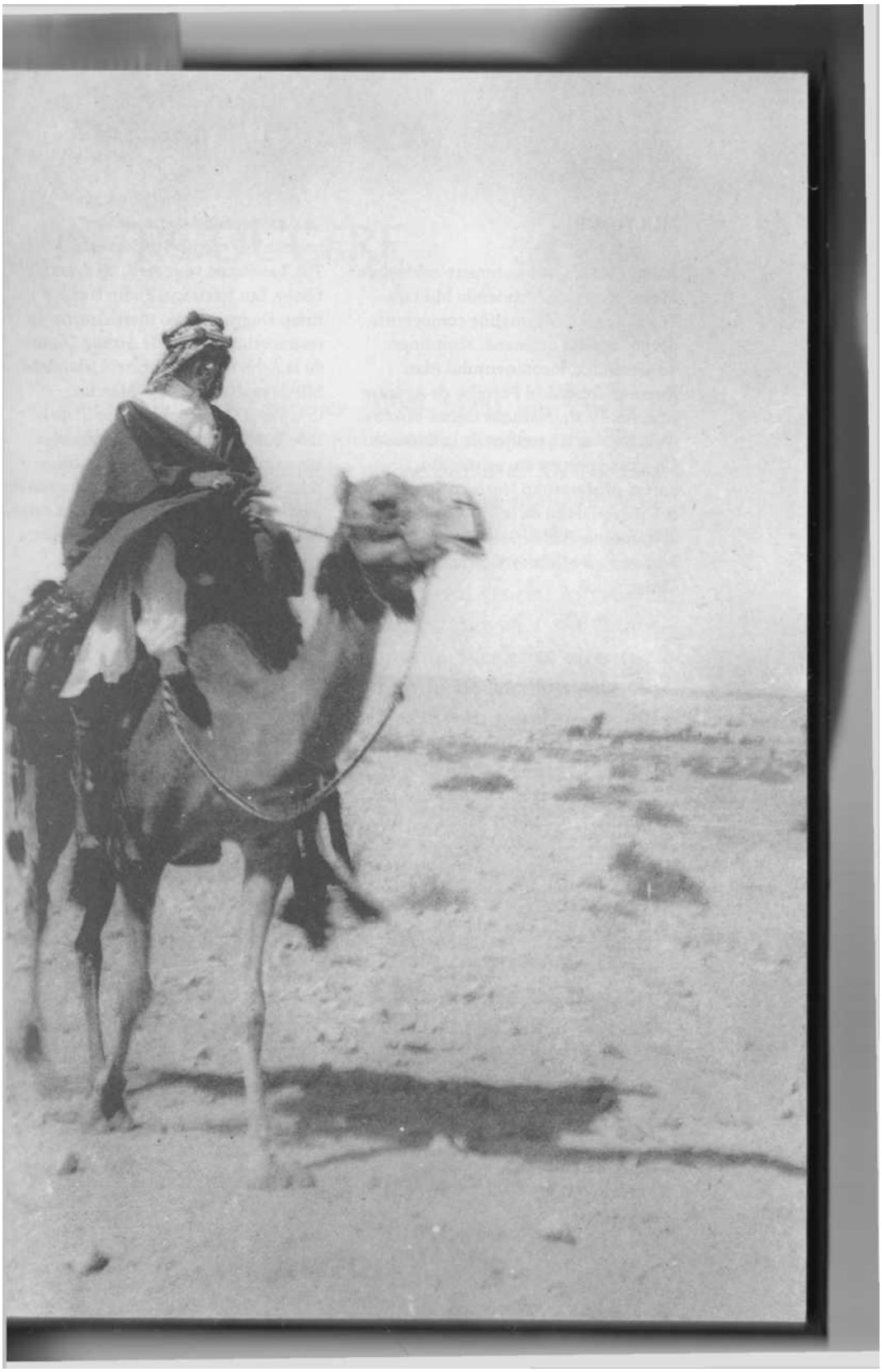

MULȚUMIRI

Rămân îndatorat locotenent-colonelului Mesut Uyar de la Academia Militară Turcă pentru informațiile competente despre armata otomană. Mulțumesc, de asemenea, locotenentului Alan Kearney din cadrul Forțelor de Apărare Irlandeze și dr. Nathalie Genet-Rouffiac de la Service Historique de la Defense. Un ajutor prețios am primit din partea profesorului Norman Stone și a personalului de la Muzeul Imperial al Războiului, de la Galeria Tate, de la Biblioteca Bodleiană și de la Biblioteca Congresului.

Le sunt profund recunoscător mai multor membri ai Societății T.E. Lawrence, îndeosebi lui Peter Leney, Ian Heritage, Philip Neale și Brian Duggan. Am o mare datorie de recunoștință și față de Aisling Dunne de la Arhivele Arhitecturale Irlandeze. Mii de mulțumiri și lui Marcus Cowper și Christopher Pannell de la Ilios Publishing pentru răbdarea lor remarcabilă. Aș dori să-i mulțumesc și lui Giuseppe Rava pentru minunatele ilustrații realizate pentru această carte, în sfârșit, mulțumirile și recunoștința mea se îndreaptă către Rachel McDonald și către sora mea, Sharon.

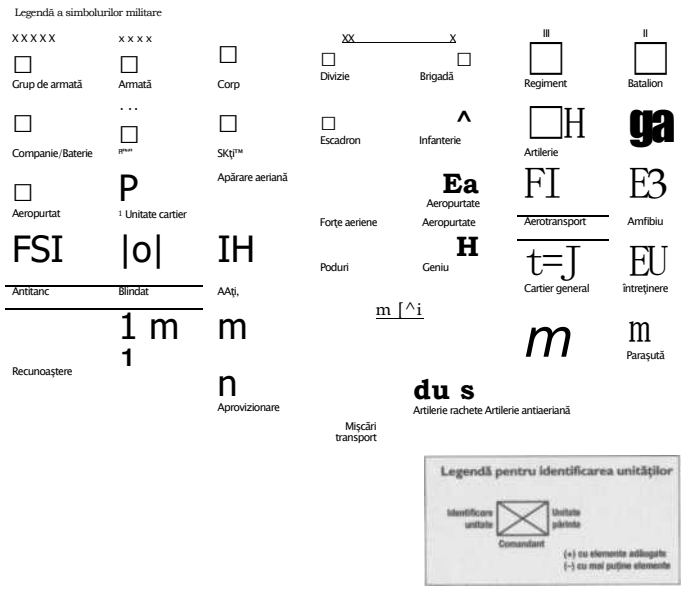

INTRODUCERE

Thomas Edward Lawrence (1888-1935) sau Lawrence al Arabiei, cum e mai bine cunoscut, rămâne una dintre personalitățile emblematice ale secolului al XX-lea. Deşi nu a fost militar de carieră, faptele lui de vitejie din timpul Primului Război Mondial au avut un impact major asupra deznodământului acestui conflict. Intr-adevăr, faimosul militar amator a jucat un rol crucial în crearea Orientului Mijlociu modern. Nimic din ce i s-a întâmplat în primii ani de viață nu anunța excelența ulterioară într-o carieră militară. în momentul declanşării războiului, Lawrence (sau „Ned“, cum îi spuneau familia şi prietenii) părea că se îndreaptă spre o carieră de arheolog. Celor apropiați li se confesa că ar vrea să devină scriitor sau editor de carte. Din 1914, când a plecat pe front ca voluntar, şi până în 1916, Lawrence nu s-a remarcat prin nimic deosebit. Revolta Arabă izbucnită în anul acela l-a catapultat într-o fază mai dramatică a activității lui militare, în cele din urmă, faptele lui de arme îl vor aduce în centrul atenției. Sfârşitul războiului îl va găsi cu gradul de colonel şi cu pieptul plin de decorații. Majoritatea contemporanilor erau siguri că îl aştepta o carieră militară sau politică de anvergură. Lawrence a ales însă discreția, întețind fascinația publicului, înconjurându-se de mister şi devenind astfel una dintre cele mai enigmatice figuri ale vremii.

Lawrence a fost un om absolut extraordinar, care s-a trezit în mijlocul unor evenimente extraordinare.

Pagina alăturată: în momentul declanşării Primului Război Mondial, Imperiul Otoman stăpânea teritorii considerabile în Europa, Asia şi Peninsula Arabă, care se învecinau cu Rusia, Persia şi Protectoratele Britanice din Aden, Kuwait şi Bahrein. în timp ce forţele aliate înaintau pe teritoriul otoman încă din 1914, campaniile în zone precum Sinai, Gallipoli şi Mesopotamia băteau pasul pe loc, iar controlul otoman asupra Peninsulei Arabe rămăsese intact. în lunile premergătoare izbucnirii Revoltei Arabe din 1916, comandanţii otomani şi-au întărit garnizoanele din Peninsula Arabă, în timp ce forţele arabe s-au concentrat lângă Mecca şi Medina.

Thomas Edward Lawrence (1888-1935), cunoscut mai târziu drept Lawrence al Arabiei. Fotografiat în Aqaba, în 1917, îmbrăcat în costum tradiţional arab. Aşa şi-l imaginează cei mai vajnici susţinători moderni ai Revoltei Arabe. (IWM Q59314)

Imperiul Otoman, 1914

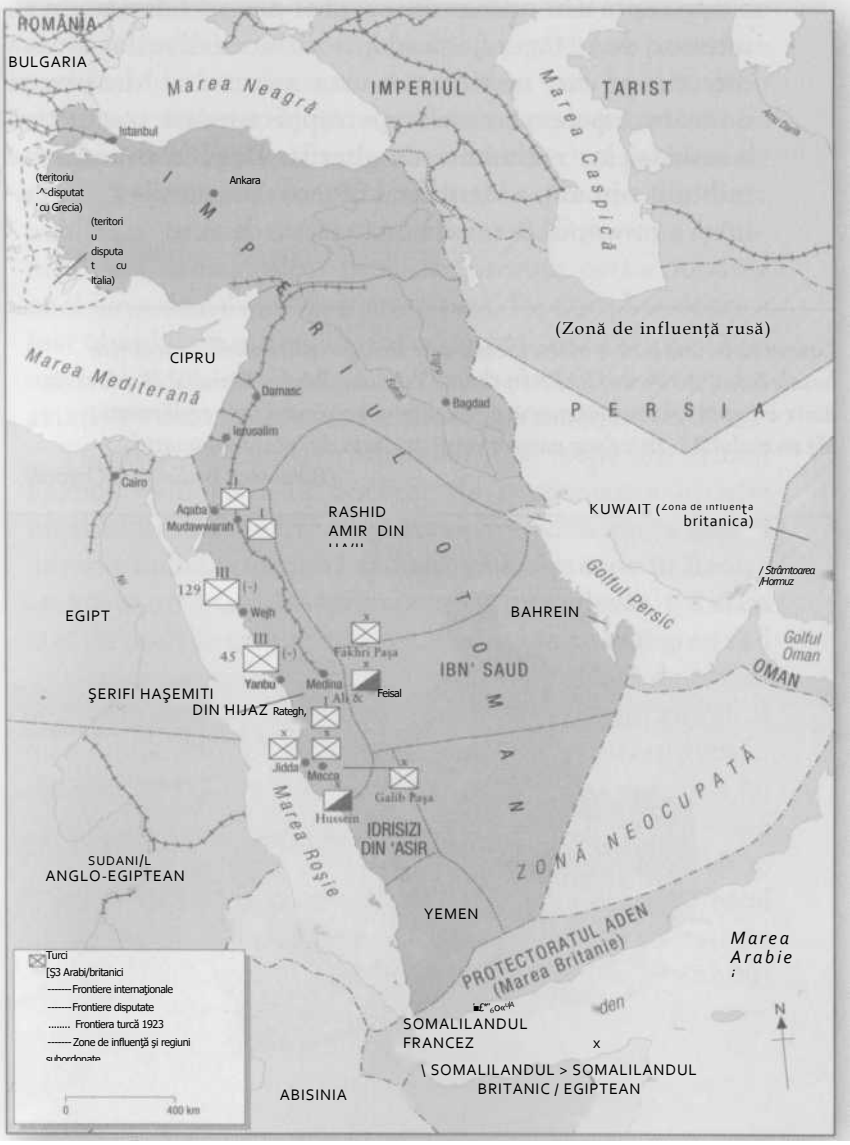

Trimis în Peninsula Arabă în 1916, a demonstrat o capacitate ieşită din comun de a evalua diverşi lideri arabi şi, ulterior, de a-i încuraja să adopte viziunea Aliaților asupra direcției pe care trebuia să o urmeze revolta. Mai presus de toate, Lawrence a avut o percepție aproape instinctivă a avantajelor războiului de gherilă. Deşi cu o pregătire militară sumară, a identificat corect slăbiciunile inamicului şi a conceput cea mai bună tactică de atac.

Lawrence pe una dintre motocicletele sale Brough la Cranwell, una dintre bazele Royal Air Force (RAF). în timpul Primului Război Mondial el a devenit, dintr-o figură relativ necunoscută, una dintre personalitățile emblematice ale secolului XX. în a doua parte a vieții va căuta din nou anonimatul

(Biblioteca Bodleiană, Oxford)

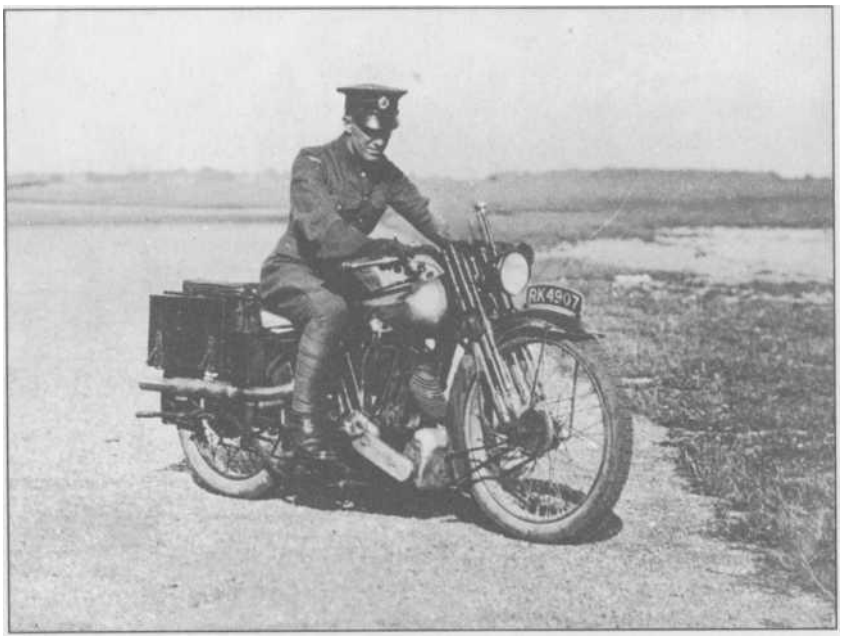

Doi dintre fraţii lui au murit pe frontul de vest, dar, cu toate că el nu a trăit ororile războiului de uzură de acolo, sfârşitul marii conflagraţii l-a găsit pe Lawrence profund afectat. Sperase că arabii se vor bucura de o mai mare independenţă, dar dezamăgirea provocată de conferinţele de pace postbelice i-a exacerbat problemele de ordin personal. In 1921 s-a retras, practic, din viaţa publică. Căutând să se refugieze în RAF (aviaţia britanică), s-a dedicat altor proiecte, precum perfecţionarea unei nave de salvare de mare viteză. De fapt, Lawrence a fost obsedat de viteză, deţinând în anii 1920 şi 1930 mai multe motociclete Brough supraalimentate. S-a retras din aviaţie cu doar câteva luni înainte de a muri, în 1935.

Foarte puţini dintre comandanţii de trupe din Primul Război Mondial s-au bucurat de o asemenea atenţie neştirbită după moarte. Ieşit din tipare, acest om de ştiinţă devenit militar continuă să fascineze. Aproape în fiecare an apare un studiu despre viaţa lui. Intr-adevăr, s-a scris atât de mult despre el încât este din ce în ce mai greu să-l înţelegi pe omul Lawrence - dificultate dublată de personalitatea lui complexă. în termeni strict militari, britanicul e recunoscut drept expert în operaţiuni neconvenţionale, de gherilă. Poate nu e de mirare că întreaga carieră a lui Lawrence suscită din nou un mare interes, acum, când forţe coalizate se confruntă cu insurgenţi din Irak şi Afghanistan. Deşi a luptat într-un context mondial total diferit, opiniile lui în materie de politică şi de strategie militară sunt încă valabile. O nouă generaţie de militari profesionişti a început să studieze cariera şi scrierile acestui militar amator lipsit de prejudecăţi.

w

ANII TIMPURII *m*

Thomas Edward Lawrence s-a născut în Tramadoc, o localitate din nordul Țării Galilor, pe 16 august 1888, în ultimii ani ai epocii victoriene, într-o familie care era departe de a se încadra în convențiile vremii. Tatăl lui a fost Sir Thomas Robert Tighe Chapman, provenit din South Hill, Delvin, comitatul Westmeath din Irlanda. Acest gentleman anglo-irlandez făcea partea dintr-o familie distinsă care se stabilise în Irlanda în urma împroprietăririlor făcute de regina Elisabeta I. Mama lui Lawrence, Sarah Lawrence, era o guvernantă de origine scoțiană care intrase în casa lui Sir Thomas Chapman în 1879, ca bonă şi guvernantă pentru cele patru fiice ale lui. Nu se ştie când anume a început idila dintre cei doi. însă cert este că, până la urmă, Chapman şi-a părăsit soția, copiii şi casa părintească pentru a fugi cu Sarah Lawrence. împreună au avut cinci fii: Montagu Robert (1885), Thomas Edward (1888), William George (1889), Frank (1893) şi Arnold Walter (1900).

Chapman nu a divorțat de soția lui, motiv pentru care nu s-a căsătorit cu Sarah. Cei doi au adoptat numele ei de familie şi au trăit ca „domnul şi doamna Lawrence" în mai multe localități, înainte de a se stabili în Oxford (1896), unde au cumpărat o casă pe strada Polstead. Mai târziu, Lawrence va susține, cu nonşalanță, că a aflat despre povestea părinților lui şi, în consecință, despre ilegi- timitatea naşterii sale, încă din copilărie. Nu este totuşi

O fotografie inedită a reşedinței familiei Chapman-South Hill, Delvin, comitatul Westmeath. Tatăl lui Lawrence, Sir Thomas Chapman, şi-a părăsit moşia ca să trăiască împreună cu Sarah Lawrence, guvernanta copiilor lui. Femeia din această fotografie nu a putut fi identificată, dar ar putea fi Elizabeth Chapman, soția părăsită de Sir Thomas Chapman, sau una dintre cele patru fiice ale lui. (Arhivele Arhitecturale Irlandeze)

clar când anume a aflat cu adevărat, şi se pare că acest amănunt din viața lui l-a marcat profund.

Şi totuşi, primii ani petrecuți la Oxford nu au fost chiar atât de nefericiți. în 1896, băiatul a intrat la şcoala şi apoi la liceul local, unde a învățat până în 1907 şi unde s-a dovedit un elev inteligent, deşi nu ieşit din comun. Spre deosebire de mulți dintre colegii lui, detesta

Sarah Lawrence, fotografiată în jurul anului 1895 cu primii ei patru fii. Familia Lawrence-pentru că preluaseră numele de familie al mamei - locuia în acel moment la Langley Lodge în Fawley, la marginea ținutului New Forest. De la stânga la dreapta: Thomas Edward, Will, Sarah cu Frank în brațe, şi Bob. Un al cincilea fiu, Arnold (Arnie), s-a născut în 1900.

(Biblioteca Bodleiană, Oxford)

sporturile de echipă, preferându-le pe cele solitare, cum ar fi canotajul şi ciclismul. Nu impresiona prin statură, având doar 1,68 metri înălțime. Era însă foarte puternic şi rezistent, calități care îi vor fi de mare ajutor în timpul războiului.

în tinerețe nu s-a gândit niciodată la cariera de militar. Fascinat de arheologie şi de istorie, părea destinat unei

cariere universitare. A vizitat locuri de interes istoric şi, în cursul unui proiect de reconstrucție din Oxford, a strâns de la muncitori artefacte pe care le-a donat mai târziu Muzeului Ashmolean, cu care a început o lungă colaborare. Familiei şi prietenilor li s-a confesat, de asemenea, că şi-ar dori să devină editor de carte de colecție. îi plăceau aventura şi călătoriile. în anii 1906 şi 1907 şi-a petrecut

Lawrence fotografiat alături de Leonard Woolley la şantierul arheologic din Karkamiş, pe atunci teritoriu otoman. Karkamiş (anticul Carchemish), pe malul vestic al Eufratului, în provincia Gaziantep, la granița dintre Turcia şi Siria, este un sit arheologic extrem de important. între 1911 şi 1914, Lawrence a lucrat pe acest şantier supervizat de British Museum, dar şi pe un şantier din Egipt. în tot acest timp s-a familiarizat cu zona, cu dialectele arabe şi obiceiurile triburilor de acolo. Această experiență îi va fi utilă în timpul Revoltei Arabe.

(IWMQ73536)

vara vizitând castelele din Franța. Primele expediții le-a făcut alături de tatăl lui, ulterior însă avea să călătorească de unul singur. Se crede, de asemenea, că undeva în anii 1905-1906 ar fi fugit de acasă după o ceartă cu familia şi s-ar fi înrolat în Garnizoana Regală de Artilerie din Cornwall. Se pare că tatăl lui l-a scos de acolo.

In 1907 a intrat la Jesus College de pe lângă Universitatea din Oxford, unde a continuat să studieze castelele medievale. A revenit în Franța în vara anului 1908 şi, în vara următoare, a călătorit în Siria ca să studieze castelele care supraviețuiseră acolo din vremea cruciaților. Echipat doar cu un rucsac şi un aparat de fotografiat, a întreprins un tur al Siriei şi Palestinei, parcurgând peste 1 770 de kilometri, o aventură plină de riscuri la vremea aceea. S-a tras asupra lui cel puțin o dată, iar cu altă ocazie ziarele din Alep i-au anunțat moartea. Aceste călătorii de cercetare au stat la baza lucrării lui de licență intitulată *Influența cruciadelor asupra arhitecturii militare europene - până la finele secolului al XH-lea,* în care Lawrence argumenta convingător că mai curând evenimentele din Orient au fost cele care au influențat arhitectura castelelor europene, şi nu invers, cum se susținuse până la el. Pentru această lucrare Lawrence

Căpitanul (mai târziu locotenent-colonelul) Stewart Newcombe din trupele de geniu. In ianuarie şi februarie 1914, Lawrence l-a însoțit pe Newcombe într-o operațiune de cartografiere a Peninsulei Sinai. Deşi această expediție a fost efectuată, teoretic, în folosul Palestine Exploration Fund (Fundația de Explorare a Palestinei), scopul ei real a fost strângerea de informații. Lawrence va colabora din nou cu Newcombe în cadrul serviciului de contrainformații din Cairo.

(IWM Q58908)

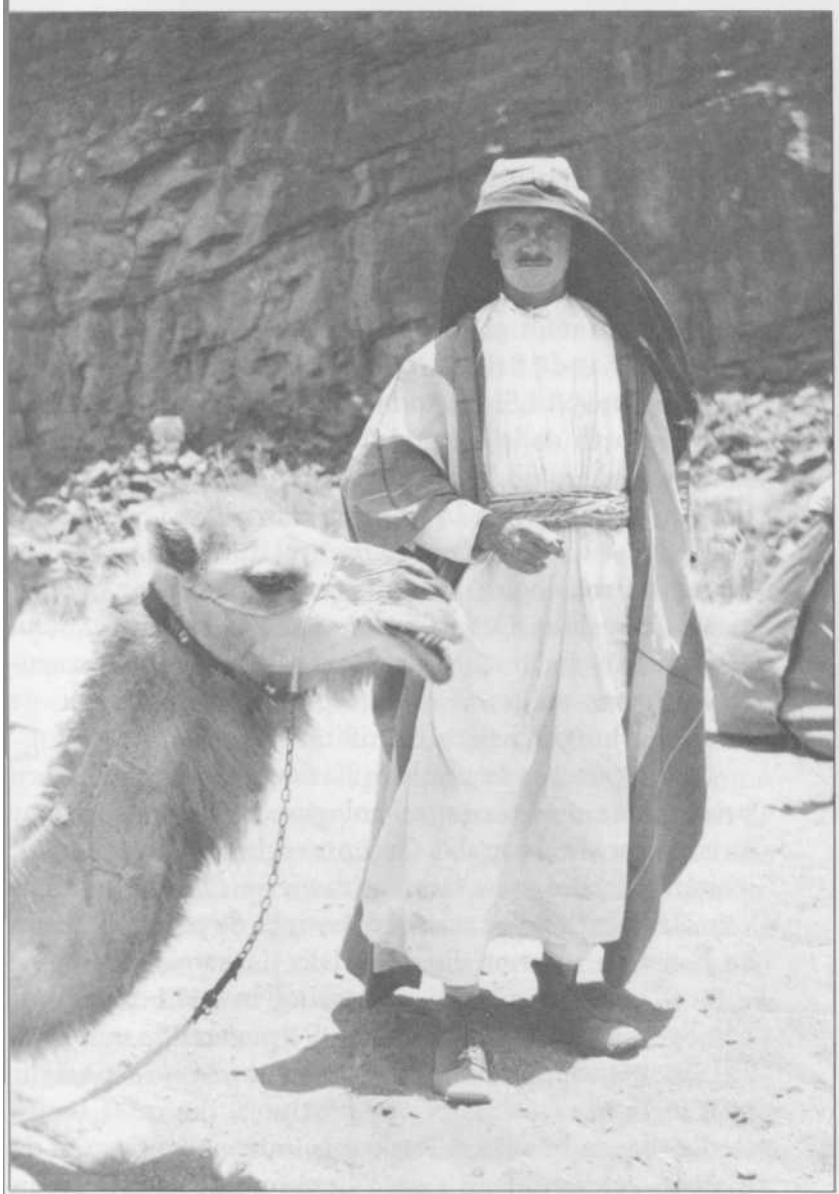

şi-a luat în 1910 licenţa cu calificativul maxim. Apoi s-a întors în Orientul Mijlociu, petrecând o vreme în Jebail, Libanul de astăzi, unde a luat lecţii de limba arabă. Anii lui de studenţie au fost marcaţi şi de un comportament excentric şi şi-a uimit colegii înscriindu-se la cursurile de pregătire premilitară, în cadrul cărora s-a dovedit un foarte bun ţintaş şi cercetaş.

Interesul lui faţă de Orientul Mijlociu a crescut din ce în ce mai mult şi, în noiembrie 1910, a avut norocul să fie angajat de British Museum la şantierul arheologic din Karkamiş, în Siria, unde a lucrat sub conducerea lui D.G. Hogarth de la Muzeul Ashmolean. A ajuns în Siria la începutul anului 1911 şi, în afara unei scurte perioade petrecute în Anglia în 1913, cea mai mare parte din următorii patru ani va rămâne în Orientul Apropiat, angajat în cercetări arheologice. în tot acest timp a lucrat pe teritoriul Imperiului Otoman, care până la sfârşitul anului 1914 avea să fie în război cu Marea Britanie. Acolo a acumulat foarte multe cunoştinţe practice care îi vor fi de folos de-a lungul carierei de militar.

La începutul şederii sale în Karkamiş, concomitent cu promovarea cercetărilor arheologice, Lawrence a învăţat să vorbească limba arabă. Ca supraveghetor al şantierului, a avut prilejul de a se familiariza cu sensibilităţile şi obiceiurile muncitorilor arabi, cunoştinţe de pe urma cărora va beneficia ulterior din plin. Din Karkamiş, Lawrence a făcut şi alte explorări, călătorind în 1911 în nordul Mesopotamiei (Irakul de astăzi). S-a sugerat de multe ori că la momentul acela lucra deja ca spion şi e aproape sigur că a mers în recunoaştere pe porţiunea din calea ferată Berlin-Bagdad de lângă Karkamiş, care era construită de ingineri germani. Deşi e greu de dovedit că a fost spion

în această perioadă, cert este că Lawrence a cunoscut în amănunt o regiune pe care o va revizita ceva mai târziu, în timpul războiului.

După o scurtă perioadă în care a colaborat cu distinsul arheolog şi egiptolog Flinders Petrie, Lawrence s-a întors la Karkamiş în martie 1912. în 1913 a revenit în Anglia pentru un mic sejur la Oxford, unde şi-a luat şi doi prieteni arabi, pe Dahoum şi Hamoudi.

Lawrence a făcut cu adevărat cunoştinţă cu activitatea de contrainformaţii în ianuarie 1914, când, împreună cu un coleg de-al lui, Leonard Woolley, a fost invitat să participe la o operaţiune de cartografiere a Peninsulei Sinai. Aparent, această operaţiune nu avea nici o conotaţie militară, fiind organizată de Fundaţia de Explorare a Palestinei. în realitate, fusese declanşată la ordinul şefului operaţiunilor militare din Londra şi îşi propunea să evalueze posibilitatea ca armata otomană să atace prin Peninsula Sinai spre Suez, ca şi dificultăţile pe care le-ar întâmpina trupele britanice care ar acţiona în zonă. Lawrence şi Woolley au servit drept „paravan" civil, în timp ce expediţia era condusă de căpitanul Stewart Newcombe, care ulterior va lupta alături de Lawrence în Peninsula Arabă. Deşi pe Lawrence l-a atras aura romantică a misiunii, această perioadă melodramatică i-a oferit şi şansa de a vizita localitatea Petra şi de a câştiga experienţă în domeniul topografierii şi al planificării militare. Tot acum a devenit cunoscut ofiţerilor de contrainformaţii din capitala Egiptului, care, după înrolarea lui în 1914, se vor folosi de aptitudinile şi de experienţa sa.

Când norii războiului s-au adunat deasupra Europei, şantierul de la Karkamiş a fost închis, iar Lawrence s-a

întors în Anglia. O vreme a prelucrat, alături de Woolley, informațiile arheologice dobândite în expediția din Peninsula Sinai, pe care le-a publicat sub titlul *Deşertul Zin* (1914). Imediat după izbucnirea războiului, s-a alăturat Departamentului de Geografie al Statului Major (Contrainformații), cu sediul în Ministerul de Război din Londra. Angajat mai întâi în calitate de civil, ulterior, pe 26 octombrie, a fost asimilat armatei ca sublocotenent pe „lista specială" - o categorie rezervată ofițerilor fără apartenență la vreun regiment şi, în consecință, păstrați pentru misiuni speciale. După doar câteva zile, Imperiul Otoman a intrat în război de partea Germaniei şi Austro-Ungariei. în decembrie 1914, Lawrence a sosit în Cairo, unde şi-a început activitatea în cadrul Serviciului de Contrainformații. Teritoriul pe care îl vizitase şi unde lucrase ca arheolog aparținea acum unei puteri aflate în război cu Anglia. Superiorii lui sperau ca Lawrence să aducă o contribuție importantă la campania purtată împotriva Imperiului Otoman folosindu-şi cunoştințele despre limbile vorbite acolo, triburile locale şi geografia terenului. Nimeni, nici măcar Lawrence, nu bănuia cât de însemnat va fi rolul pe care avea să îl joace în campaniile următoare.

VIATA DE MILITAR

3

Lawrence ar fi fost primul care să admită că, în chestiuni militare, era un amator desăvârşit. Deşi în studenție urmase cursuri de antrenament militar, niciodată nu se gândise să îmbrățişeze o carieră în armată. Ca proaspăt ofițer, a plecat în decembrie 1914 la Cairo, unde s-a alăturat Serviciului de Contrainformații din cadrul Cartierului General. Următorii doi ani au fost un amestec de evenimente excepționale şi activități de rutină, dar şi un prilej de a descifra tainele spionajului, la care Lawrence a dovedit un talent înnăscut.

Când a ajuns el la Cairo, Serviciul de Informații de pe lângă Cartierul General tocmai se extindea. La hotelul Savoy se rezervau camere pentru un număr din ce în ce mai mare de angajați. înainte de război, Serviciul fusese mic, dar, până în 1918, ajunsese la mai bine de 700 de persoane. Lawrence a lucrat în subordinea colonelului Gilbert „Bertie“ Clayton, al cărui adjunct era maiorul (mai târziu colonelul) Stewart Newcombe, cu care Lawrence explorase Peninsula Sinai în 1914. în decursul războiului, Serviciul a avut mai mulți comandanți, printre care generalul Sir John Maxwell (1914-1915), generalul Sir Archibald Murray (1915-1917) şi, în sfârşit, generalul Sir Edmund AJlenby (1917-1918), cu care Lawrence va colabora îndeaproape. Ofițerii de contrainformații se subordonau, de asemenea, lui Sir Reginald Wingate, guvernatorul general al Sudanului. Rapoartele Serviciului

de Contrainformații de la Cairo erau trimise şi la Londra generalului-locotenent Sir George Macdonagh, directorul Serviciului de Contrainformații din cadrul Ministerului de Război. Britanicii aveau şi alte agenții de contrainformații. Flota îşi avea propria agenție, la fel şi ambasadele britanice. în plus, în 1915 francezii au înființat un cartier general al contrainformațiilor pe insula Arwad din largul coastei libiene.

Serviciul din Cairo includea o serie de personalități neobişnuite, multe dintre ele sosite de curând, ca şi Lawrence. în această lume nouă, a militarilor, Lawrence dădea adesea impresia de neglijență. Nu se ducea să prezinte onorul, iar ofițerii de carieră făceau deseori observații caustice pe seama uniformei lui boțite şi, în general, a aspectului său neîngrijit. în acest mediu tumultuos şi suprapopulat, Lawrence s-a dovedit un ofițer excentric, dar util. Serviciul era împărțit în două secții. Secția la, condusă de Newcombe, avea drept scop strângerea informațiilor despre inamic - adică despre unitățile, planurile, intențiile şi starea armatei otomane. Secția lb era ramura de contrainformații a Cartierului General. în următorii doi ani, Lawrence va avea mai multe responsabilități. Iată cum îşi descria în iunie 1915 o zi de lucru obişnuită: „întocmesc sau supraveghez

Lawrence a început războiul ca membru al Serviciului de Contrainformații din Cairo, cu gradul temporar de sublocotenent. Primele sarcini i s-au părut de rutină, dar, după ce, în octombrie 1916, a fost numit ofițer de legătură cu armata arabă, a simțit că rolul lui devine din ce în ce mai important. Fotografie făcută după ce a fost promovat la gradul de căpitan. (IWMQ59314A)

întocmirea hărților, apoi tipărirea şi împachetarea hărților; codez şi decodez telegrame în birou, interoghez prizonieri, scriu rapoarte şi transmit informații, totul de la 9.00 dimineața la 7.00 seara".

Această descriere seamănă cu comentariile lui ulterioare despre viața în Secția la şi, chiar dacă pare să desfăşoare o activitate plictisitoare, de rutină, Lawrence mai mult ca sigur minimalizează importanța responsabilităților pe care le-a avut acolo. Una dintre îndatoririle lui de bază era întocmirea profilului liderilor politici şi militari ai Imperiului Otoman şi a rapoartelor despre teritoriile otomane. Pe acestea le concepea în stilul lui caracteristic - un stil pe care unii îl considerau extrem de enervant. într-adevăr, profilurile lui sunau de multe ori ca luate din *BriefLives (Vieți pe scurt)* de John Aubrey, o carte pe care probabil o citise în anii de studenție. Dar descrierile făcute unor figuri otomane marcante erau bogate în informații şi dovedeau o profundă înțelegere a naturii umane. Erau citite cu interes atât la Cairo, cât şi la Londra.

Mulțumită cunoştințelor lui de limbă arabă şi înțelegerii culturii tribale din regiune, Lawrence era ofițerul ideal pentru interogarea prizonierilor. La Cairo, numărul lor nu se împuțina niciodată: erau soldați care dezertaseră sau fuseseră prinşi în ambuscade organizate în deşert, în urma ofensivei otomane eşuate asupra Canalului Suez, numărul prizonierilor turci crescuse simțitor, motiv pentru care Lawrence era foarte solicitat. Abordarea lui era agreabilă, prietenoasă. Descoperise că, în clipa în care îşi dădeau seama cât de bine cunoştea teritoriile otomane din Palestina şi Siria, prizonierii renunțau la inhibiții şi vorbeau dezinvolt, mai ales recrutații din triburile arabe.

Aceste interogatorii îl ajutau să-şi facă o imagine a stării şi moralului armatei otomane. Prizonierii vorbeau despre soldele şi raţiile mici, despre precaritatea asistenţei medicale, şi se plângeau de incompetenţa liderilor şi de influenţa crescândă a Germaniei. Deşi multe dintre aceste informaţii erau exacte, trebuie spus şi că Lawrence era mult prea optimist în legătură cu o posibilă revoltă de mare amploare a trupelor arabe din armata otomană.

în acelaşi timp, chiar dacă nu erau direct angajaţi în activitatea de contrainformaţii, Lawrence şi colegii lui deveneau din ce în ce mai conştienţi de eforturile turco-germane de a provoca o revoltă în Egipt, ţară care, la urma urmei, era, cam fără voia ei, un „protectorat" britanic. în anii 1915 şi 1916, Lawrence a monitorizat starea de spirit din Cairo şi din armata egipteană pe măsură ce inamicul îşi întetea campania de instigare la revoltă.

La începutul anului 1915, Lawrence fusese, de asemenea, martorul pregătirilor (sumare) pentru expediţia planificată în peninsula Gallipoli. Scria atunci că expediţia era „extrem de prost concepută. Nu se ştia unde vrea să ajungă, ce va avea de înfruntat sau ce va trebui să facă". Lawrence a fost unul dintre numeroşii ofiţeri care au colindat librăriile din Cairo în căutarea unor hărţi în folosul expediţiei, încercând în acelaşi timp să pună cap la cap informaţiile despre trupele turceşti din peninsula Gallipoli. Unii dintre ei chiar s-au oferit să facă parte din grupul de ofiţeri de contrainformaţii al expediţiei. Lui Lawrence nu i s-a permis să plece din cauza lipsei de experienţă în domeniu. A fost în acelaşi timp implicat în pregătirea expediţiei asupra oraşului Alexandretta (Iskenderunul de astăzi) de pe coasta, pe atunci, siriană. Această expediţie, foarte promiţătoare, ar fi putut să execute o operaţiune de învăluire a trupelor

turceşti din Siria şi să le atace din spate. Spre regretul lui Lawrence, planul a fost în cele din urmă abandonat, iar resursele lui au fost alocate operațiunii dezastruoase din peninsula Gallipoli.

Cea mai importantă misiune a lui Lawrence în această perioadă s-a desfăşurat în martie 1916. A fost trimis atunci în Mesopotamia, cu mai multe însărcinări, atât pentru Cartierul General, cât şi pentru Biroul Arab recent înființat acolo. Trebuia în primul rând să întâlnească doi transfugi din armata otomană (maiorul Aziz Aii al-Mazri şi căpitanul Muhammad al-Faruqi), să le evalueze declarațiile privind nemulțumirea din ce în ce mai accentuată a trupelor arabe şi să stabilească dacă era oportun ca aceştia să conducă revolta. în al doilea rând, trebuia să-l întâlnească pe colonelul Percy Cox, comandantul politic al trupelor indiene din Mesopotamia, ca să-i explice politica şi rolul Biroului Arab. în al treilea rând, trebuia să discute cu ofițerii de contrainformații ai trupelor indiene pentru a stabili domeniile unei posibile cooperări în eventualitatea unei revolte arabe.

Această misiune s-a concretizat într-o serie de întrevederi destul de tensionate cu ofițeri ai armatei indiene, iritați de prezența lui Lawrence, ca şi de existența şi aspirațiile Biroului Arab. Discuțiile cu al-Mazri şi al-Faruqi au fost şi ele dificile. Amândoi l-au informat pe Lawrence despre o mişcare de rezistență numită al Ahd („Legământul"), susținând că trupele arabe erau gata de revoltă, dar şi că aveau nevoie de sprijinul britanicilor. Dacă revolta reuşea, arabii doreau independența. Lui Lawrence pretențiile lor i s-au părut puțin exagerate şi a fost, în plus, dezamăgit să afle că ambii ofițeri erau la fel de dispuşi să solicite sprijinul Germaniei!

Rezultatele politice neconcludente ale misiunii lui Lawrence au fost umbrite de evenimentele petrecute în Kut. Comandantul otoman al localității, Khalil Paşa, îi propusese generalului Townshend să capituleze. Townshend îi oferise, drept răspuns, o anumită sumă de bani dacă armatei lui i se permitea să părăsească oraşul. Situația a dus la creşterea tensiunii politice, întrucât englezii au aşteptat să vadă dacă al-Mazri şi al-Faruqi puteau declanşa mult promisa revoltă, o soluție respinsă de generalul Lake, comandantul trupelor locale, care probabil că intuise şi el, corect, că planul era mult prea ambițios.

în săptămânile care au urmat, situația a devenit din ce în ce mai bizară. Otomanilor li s-a oferit un milion de lire sterline în aur pentru ca armata lui Townshend să poată părăsi oraşul Kut. Printr-un mesaj secret, Djemal Paşa, guvernatorul otoman al Siriei şi comandantul Armatei IV, a întrebat dacă va fi recunoscut în caz că se proclama conducătorul independent al Siriei. După ce s-a întâlnit cu Cox şi Gertrude Bell, celebra expertă în probleme irakiene, Lawrence a părăsit Basra pe 9 aprilie 1916 pentru a ajunge pe front. Acolo s-a trezit implicat într-unul dintre cele mai incredibile evenimente ale războiului.

Lawrence a sosit la comandamentul generalului Lake pe 19 aprilie, după o călătorie pe apă la bordul unei cano- niere. Generalul Lake l-a primit cu răceală, căci, în opinia lui, încercarea de a incita la revoltă era complet dezonorantă. Lawrence şi-a ocupat timpul interogând prizonieri arabi, dar, când încă o forță de întărire a fost înfrântă, iar încercarea de a elibera oraşul pe apă a eşuat, planul de a cumpăra libertatea armatei asediate a revenit în actualitate. în dimineața zilei de 27 aprilie, Townshend şi-a reînnoit oferta de un milion de lire sterline dacă Khalil Paşa

permitea oamenilor şi artileriei sale să părăsească oraşul. După o perioadă de deliberări, Khalil a refuzat.

Pe 28 aprilie, împreună cu alți doi ofițeri (Herbert şi Beach), Lawrence a primit ordin să traverseze liniile turceşti şi să reia negocierile cu otomanii. Cei trei erau împuterniciți să ofere un număr de prizonieri arabi în schimbul evacuării soldaților bolnavi şi răniți din Kut. Pătrunzând în țara nimănui *(no man's land)* cu un steag alb, Lawrence şi însoțitorii lui au fost aduşi în fața lui Khalil Paşa, cu care au discutat, din nou fără folos. Lawrence s-a folosit de ocazie ca să-l evalueze pe Khalil, observând că acesta era atât de puțin convins de valoarea trupelor arabe, încât schimbul nu-i surâdea deloc. Lawrence i-a interpretat răspunsul ca pe o reacție la nemulțumirea crescândă a regimentelor arabe. Grupul a revenit în liniile britanice în dimineața zilei de 30 aprilie. Cei trei fuseseră bine tratați de gazdele turceşti, care oferiseră în onoarea lor o cină consistentă, dar misiunea s-a încheiat cu un eşec.

Lawrence s-a întors la Cairo total demoralizat. Era nemulțumit de rezultatul expediției. Ofițerii armatei indiene îl dezamăgiseră profund; era pur şi simplu şocat de amatorismul campaniei lor. Era, în acelaşi timp, derutat de imprevizibilitatea potențialilor aliați arabi. Tonul raportului pe care l-a întocmit în urma misiunii a trebuit

Şeriful Meccăi, Hussein ibnAli. Şeriful Hussein era în contact cu Cartierul General din Cairo încă din 1914 şi a pornit revolta în iunie 1916. Una dintre principalele îndatoriri ale lui Lawrence a fost să afle care dintre fiii şerifului ar fi fost capabil să dea o mai mare amploare revoltei.
(IWM Q59888)

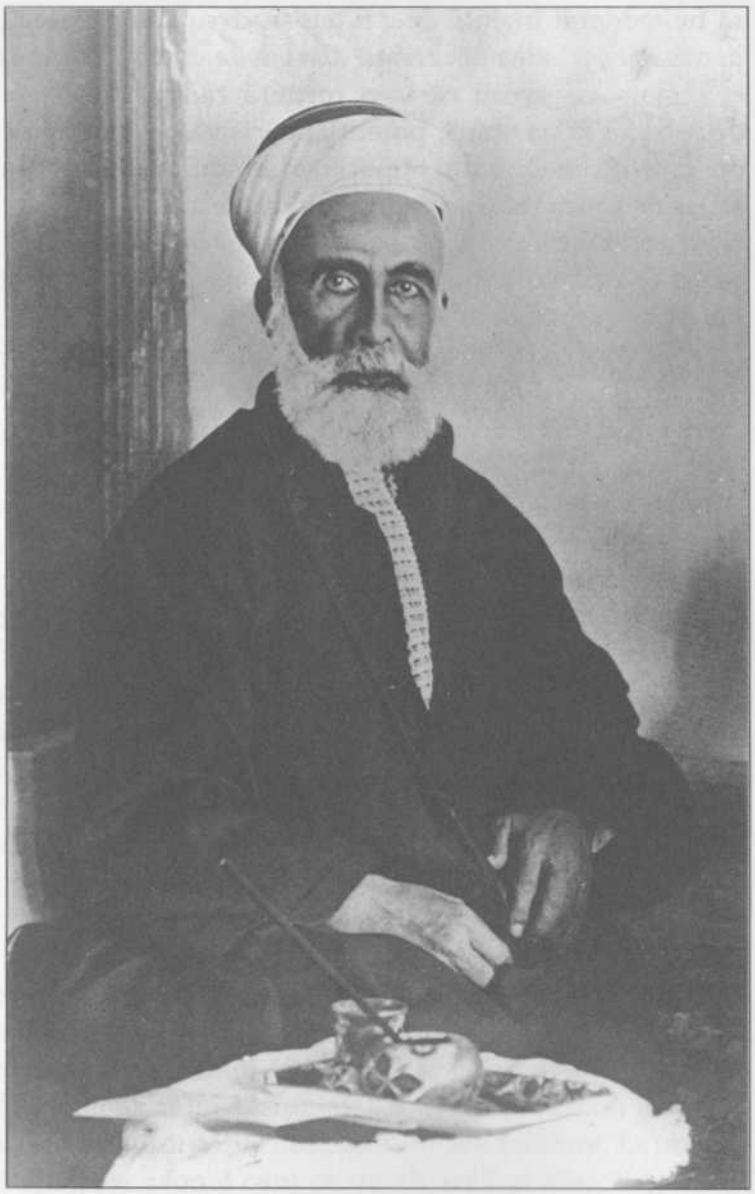

să fie moderat înainte de a fi pus în circulație generală, pentru că includea observații extrem de critice. Curând, evenimentele aveau să ia o turnură radicală, care va deschide o nouă etapă, potențial decisivă, pe teatrul de operațiuni din Orientul Mijlociu, oferindu-i lui Lawrence şansa de a juca rolul pe care şi-l dorea de atâta vreme.

ORA DESTINULUI

Lawrence se dovedise un subordonat relativ dificil încă de la sosirea la Cairo, în 1914. Adesea plictisit şi frustrat de rutina militară, era capabil de adevărate acte de nesupunere faţă de superiori. Această latură a caracterului său a început să iasă în evidenţă după revenirea din Mesopotamia. In iunie, maiorul G.V.W. Holdich a fost numit comandantul Secţiei la. Cei doi colaboraseră destul de bine până atunci, dar relaţia dintre ei s-a deteriorat curând, pe măsură ce Lawrence devenea tot mai nelinişit şi mai critic, mergând până la a corecta greşelile de punctuaţie şi de gramatică din rapoartele superiorilor. Intr-un cuvânt, era tot mai greu de suportat. Motivul era simplu - îşi dorea transferul în Hijaz, în vestul Arabiei Saudite de astăzi, unde în 1916 izbucnise, în sfârşit, Revolta Arabă. Era convins că putea juca acolo un rol vital, dar cum să-l joace dacă era constrâns să ducă o viaţă de rutină în Cairo? Când a ajuns el în Hijaz, revolta începuse de câteva luni, răstimp în care Lawrence fusese trecut cu vederea în favoarea unor ofiţeri mai experimentaţi.

în ciuda faptului că liderii arabi încercaseră să negocieze cu Cartierul General din Cairo încă din aprilie 1914, izbucnirea revoltei a surprins pe toată lumea. In primele luni ale anului 1916, şeriful (prinţ arab considerat descendent al lui Mahomed) Hussein al Meccăi şi-a dat seama că autorităţile otomane vor să-l înlăture. La urechi îi ajunsese zvonul cum că un alt şerif al Meccăi (şeriful

Ali Haidar din ramura rivală Zaid a descendenților profetului Mahomed) urma să îi ia locul. In plus, autoritățile otomane făceau tot posibilul să controleze importurile de arme şi echipament militar în Hijaz, iar naționaliştii sirieni îl informau pe Hussein că în Damasc se concentra o forță expediționară menită să atace Mecca.

Hotărând că a sosit momentul să se revolte, şeriful Hussein a încredințat comanda armatei fiilor săi. Dimensiunile armatei arabe inițiale nu sunt cunoscute cu exactitate, dar, după unele estimări, efectivul ajungea la 30 000 de oameni, recrutați din diferite triburi din zonă. Aceştia erau împărțiți în contingente mai mici, comandate de emirii Ali, Abdullah, Faysal şi Zeid. Primele contingente proveneau din triburile localizate pe coasta de vest a Peninsulei Arabe.

în ziua de 5 iunie 1916, emirii Aii şi Faysal l-au informat pe comandantul otoman din Medina, generalul Fakhri Paşa, despre intențiile arabilor de a se retrage din Imperiul Otoman. Deşi atacul lor asupra oraşului a fost respins, cei doi au declanşat mai multe atacuri asupra căii ferate Hijaz, tăind în acelaşi timp liniile de telegraf. Cinci zile mai târziu, tatăl lor a anunțat izbucnirea revoltei în Mecca, iar trupele arabe au atacat garnizoanele din oraşul sfânt şi din Ta'if. Deşi luați prin surprindere, e limpede că responsabilii otomani din Ta'if şi Mecca se aşteptau, totuşi, la o formă de atac. Asediate în clădiri

Emirul Faysal, cel de-al treilea fiu al şerifului Hussein. Lawrence şi-a dat imediat seama că e un lider charismatic. Ambiția l-a determinat pe Faysal să considere Palestina şi Siria locația posibilă a viitorului său regat.
(IWM Q58877)

din ambele oraşe, trupele turceşti au continuat să lupte timp de mai multe săptămâni.

în acest moment critic, arabii şi-au dat seama că, dacă voiau să continue revolta, aveau nevoie de ajutor din afară. Oraşul-port Jiddah a fost ocupat pe 16 iunie cu ajutorul hidroavioanelor Patrulei Marinei Regale Britanice de la Marea Roşie, o flotilă care avea să joace un rol decisiv în primele luni ale revoltei. Ocuparea acestui port a înlesnit debarcarea pe 30 iunie a unui grup de ofițeri britanici, a unor unități de luptă egiptene şi a mai multor tunuri de munte şi mitraliere. Această mică armată aducea cu sine şi bani, hrană, arme uşoare şi peste un milion de cartuşe. Deşi porturile Yanbu şi Rabegh au fost ocupate în iulie, rămăşițele garnizoanelor din Mecca şi Ta'if au continuat să reziste, făcându-i pe liderii arabi să se întrebe dacă revolta lor va putea avansa în interior numai prin forțe proprii. Cu sprijinul artileriei egiptene, ultima garnizoană din Mecca a fost silită să capituleze pe 9 iulie, în timp ce garnizoana din Ta'if a rezistat până pe 22 septembrie, dată la care a fost obligată să se predea. Şeriful Hussein s-a proclamat „regele arabilor", titlu pe care ulterior, la insistențele britanicilor, îl va schimba în „regele Hijazului".

în cursul acestor prime săptămâni cruciale, Lawrence a lâncezit în Cairo, iritat de lipsa de activitate. A întocmit rapoarte şi previziuni asupra evenimentelor din Hijaz şi a asigurat legătura cu membri ai Biroului Arab. Tot acum a conceput un nou set de timbre pentru regatul haşemit al Hijazului. Dar dorința lui cea mare era să fie trimis pe teren. Judecând după cum evoluau lucrurile în Peninsula Arabă, viitorul revoltei li se părea multora nesigur. Generalul Murray a fost solicitat să trimită o brigadă în ajutorul trupelor arabe, sarcină pe care a îndeplinit-o

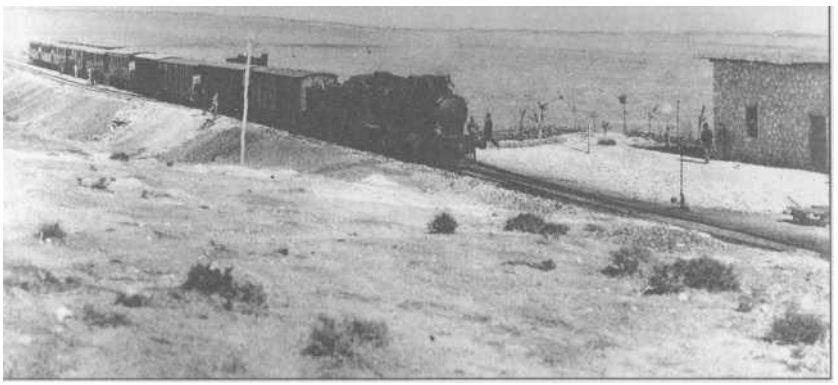

O locomotivă pe calea ferată Hijaz. Lawrence şi-a dat seama că aceasta era principala cale de comunicaţie cu Peninsula Arabă. Din 1917, el şi alţi ofiţeri au întreprins mai multe raiduri asupra ei, încercând să întrerupă transportul proviziilor şi al trupelor turceşti de întărire.
(IWM Q59650)

fără tragere de inimă, fiindcă intenţia lui era să păstreze cât mai multe trupe în Egipt. Se gândea, în plus, la posibilele consecinţe ale trimiterii unor trupe europene să lupte într-o regiune care, pentru musulmani, reprezenta ţara sfântă. Au urmat, în septembrie şi octombrie, o serie de întâlniri vitale în cadrul cărora ofiţeri de grad superior din Cairo şi reprezentanţi ai Biroului Arab au dezbătut modul în care trebuia susţinută revolta - dacă mai merita susţinută. Cei care au avut un cuvânt greu de spus în aceste dezbateri au fost colonelul Cyril Wilson,

Sir Reginald Wingate şi Sir Ronald Storrs. Tonul general al acestor discuţii a fost pesimist în privinţa viitorului cauzei arabe.

Un alt factor care trebuia luat în considerare era sosirea în septembrie 1916 a „Misiunii militare franceze în Egipt". întrucât avea propriile planuri legate de teritoriul otoman, guvernul Franţei insistase că era vorba de o misiune a trupelor aliate. Baza franceză se afla la Port Said, unde, până la urmă, se vor aduna peste 1 100 de militari. Primul lor comandant a fost colonelul Edouard Bremond, un ofiţer experimentat care, înainte de război, luase parte la campanii în coloniile franceze din nordul Africii. Francezii erau avantajaţi şi de faptul că aveau ofiţeri şi soldaţi musulmani pe care îi puteau trimite în Peninsula Arabă aproape imediat. De-a lungul întregii campanii, Lawrence se va strădui să zădărnicească planurile francezilor privind viitorul Peninsulei Arabe.

Englezii ştiau şi că trupele otomane pregăteau o ofensivă majoră pentru a înăbuşi revolta. Personajul-cheie în acest plan era generalul Fakhri Paşa, a cărui armată, staţionată în Medina, fusese întărită şi primise două noi avioane. în lunile de toamnă ale anului 1916, revolta părea că va fi înăbuşită înainte de Crăciun, din cauza lipsei de reacţie a liderilor şi trupelor arabe şi a şovăielii factorilor de decizie din Cairo, care se întrebau în continuare dacă revolta mai merita sprijinită sau nu. Această lipsă de reacţie îi va oferi lui Lawrence şansa mult aşteptată.

La începutul lunii octombrie a anului 1916, colonelul Clayton din cadrul Serviciului de Contrainformaţii Militare a propus ca Lawrence să fie trimis în Peninsula Arabă ca să evalueze situaţia militară de acolo. Deşi existau şi alţi ofiţeri britanici la faţa locului, rapoartele lor erau

adesea contradictorii, „mai degrabă derutante decât lămuritoare", după cum notează Lawrence James. Era necesar un ochi proaspăt. Pe 13 octombrie 1916, Lawrence a părăsit Egiptul la bordul navei *Lama,* împreună cu Ronald Storrs de la Biroul Arab şi cu maiorul al-Mazri, pe care îl cunoştea încă din Mesopotamia. Al-Mazri fusese ofițer al armatei otomane şi, după ce recrutase pentru armata arabă prizonieri de război arabi din rândul prizonierilor otomani din Egipt, din ce în ce mai numeroşi, mergea în Peninsula Arabă ca şef de stat major al şerifului Hussein. în cele două zile cât a durat călătoria, Lawrence a discutat cu cei doi atât viitorul politic, cât şi pe cel militar al revoltei. Se ştie acum că al-Mazri a propus un plan militar similar în multe privințe celui adoptat de Lawrence mai târziu, în timpul propriei campanii. Ideea lui presupunea crearea unui detaşament mobil, dotat şi cu artilerie uşoară, care să-şi concentreze eforturile asupra căii ferate Hijaz. Grupul a ajuns la Jiddah pe 15 octombrie 1916.

Misiunea de acum, asemenea celei pe care Lawrence o îndeplinise în Mesopotamia, era complexă. Ofițerul britanic trebuia să îl descoasă pe al-Mazri ca să-i descopere aptitudinile, ambițiile şi planurile. Trebuia, de asemenea, să evalueze capacitatea armatei arabe şi a liderilor ei şi, în acelaşi timp, să-şi facă o idee clară despre efectivul trupelor otomane şi despre dispunerea lor. Dacă Hussein îi permitea să călătorească în interiorul peninsulei, trebuia să ia legătura cu Faysal şi cu armata lui, căci părerea generală era că aceasta avea să ducă greul în timpul contraofensivei otomane care se anunța cât de curând. în plus, Lawrence trebuia să încerce să pună la punct o nouă rețea de agenți de contrainformații, dat fiind că aceia care lucrau în acel moment pentru Hussein şi fiii lui nu erau

demni de încredere. în sfârşit, Lawrence trebuia să-i evalueze şi pe ofițerii din contingentul britanic, în special pe colonelul Wilson, despre care se credea că nu făcea suficient de bine față dificilei sale sarcini.

De la Rabegh la Wejh, octombrie 1916-ianuarie 1917

Prin urmare, rolul inițial al lui Lawrence a fost în mare parte politic. în armata arabă existau deja mai mulți ofițeri britanici care jucau un rol pur militar. Printre aceştia se numărau colonelul Wilson, locotenent-colonelul Joyce şi ofițeri de grad inferior precum locotenentul (ulterior maiorul) Garland. Majoritatea detaşați din armata egipteană, aceştia se ocupau de apărarea oraşelor de coastă şi de instruirea recruților arabi. Patrula Marinei Regale Britanice de la Marea Roşie, care includea şi un purtător de hidroavioane, se afla sub comanda căpitanului Boyle, iar un mic contingent al aviației britanice era comandat de căpitanul A. J. Ross. Poate nu trebuie să ne mire faptul că Lawrence a reuşit să-şi atragă antipatia multora dintre ei din cauza încăpățânării cu care îşi susținea opiniile. Până în 22 octombrie îşi făcuse mulți duşmani, motiv pentru care colonelul Wilson îl înştiința printr-o telegramă pe colonelul Clayton din Cairo că „Lawrence o caută cu lumânarea". Şi, în continuare: „E un tânăr înfumurat, ale cărui cunoştințe neîndoielnice despre arabii sirieni etc. sunt umbrite de faptul că se consideră singura autoritate în materie de război, inginerie, navele Maiestății Sale şi toate celelalte. A reuşit să-i scoată din sărite pe toți cei de-aici, de la amiral [Wemyss] până la ultimul ofițer de pe Marea Roşie".

însă Lawrence a dat întreaga măsură a valorii lui în relația cu liderii arabi. A înțeles imediat cât de capabili erau fiii mai mari ai lui Hussein (Aii şi Abdullah), ca şi intenția acestora de a-şi ține trupele aproape de Mecca şi Medina. în scop strategic pe termen lung, aceştia doreau să concentreze acolo forțele haşemite, dându-şi seama că, prin apărarea celor mai sfinte oraşe ale islamului, influența haşemită va avea numai de câştigat. în ultimele luni ale anului 1916, Lawrence a început să se concentreze asupra lui Faysal, care îşi stabilise tabăra lângă Yanbu cu o armată de aproximativ 8 000 de arabi şi 1 500 de soldați şi noi recruți egipteni. Traversând deşertul, britanicul l-a întâlnit prima oară pe Faysal lângă Hamra, pe 23 octombrie 1916. Liderul arab i s-a părut deprimat de ultimele eşecuri militare, dar şi ostil fiindcă britanicii îi trimiteau arme cu mare întârziere față de ceea ce îşi dorea el şi refuzau în acelaşi timp să îi pună la dispoziție artilerie.

Ulterior, Lawrence va susține că, în cursul acestei prime întâlniri, Faysal l-a întrebat: „Ce părere aveți de poziționarea noastră aici, în uedul Safra?“ La care Lawrence a replicat: „E cam departe de Damasc". Indiferent dacă acest schimb de replici a fost real sau nu, merită subliniat faptul că, în lunile care au urmat, privirea lui Lawrence şi a lui Faysal se va întoarce din ce în ce mai des spre nord-est. Faysal, cel de-al treilea fiu al lui Hussein, nu prea avea ce să aştepte din împărțirea postbelică a teritoriilor deținute de otomani în Peninsula Arabă. Şi-a dat seama deci că trebuie să caute în altă parte, ambiție pe care Lawrence a ştiut să i-o încurajeze, văzând că înlesnea astfel îndeplinirea unor obiective strategice mai largi ale britanicilor.

Pe termen scurt, principala grijă a lui Faysal o constituia prezența trupelor turceşti din Medina, aflate sub

comanda lui Fakhri Paşa. în ultimele luni ale anului 1916 era clar că acesta îşi masa trupele pentru a da arabilor o contralovitură. Primele înfruntări se terminaseră prost pentru aceştia, iar acum era foarte posibil ca trupele turceşti să înainteze spre vest pentru a încerca să reocupe porturile aflate în mâinile arabilor. în acelaşi timp, numărul redus de ofițeri britanici şi de trupe egiptene care însoțeau armata arabă avea puține şanse să încline balanța în favoarea arabilor.

După ce i-a promis lui Faysal că englezii îl vor sprijini în continuare, Lawrence a revenit la Cairo ca să raporteze concluziile lui despre liderii arabi şi să accentueze utilitatea lui Faysal şi calitățile lui de lider al trupelor arabe. A intervenit, de asemenea, în dezbaterea legată de posibilitatea trimiterii unei întregi brigăzi britanice în ajutorul trupelor arabe. Lawrence a apreciat corect faptul că majoritatea arabilor nu erau pregătiți nici psihologic, nici militar şi nici nu aveau armamentul necesar ca să apere cu succes, pe termen lung, oraşele Rabegh şi Yanbu, motiv pentru care şi-a îndemnat superiorii să nu-i abandoneze. Este evident însă că, la vremea aceea, simțea că rolul lui de agent în teritoriu se încheiase şi că revenise la locul lui adevărat în Cartierul General din Cairo. Când i s-a spus

Lawrence revenea frecvent la Cartierul General din Cairo ca să discute despre evoluția Revoltei Arabe cu comandanții Serviciului de Contrainformații şi ai Biroului Arab. Aici este fotografiat alături de comandantul David Hogarth şi de colonelul Alan Dawnay în martie 1918. Hogarth era fost curator al Muzeului Ashmolean din Oxford şi, din 1916, comandantul Biroului Arab. Dawnay a coordonat în 1918 campaniile Armatei Arabe de Nord. (IWM Q059595)

că trebuie să se întoarcă la Faysal ca ofițer de legătură, mai întâi s-a opus, dar, neavând încotro, a plecat din nou spre Peninsula Arabă pe 25 noiembrie 1916.

A sosit chiar în clipa în care Revolta Arabă se confrunta cu criza cea mai acută. Fakhri Paşa părăsise Medina cu aproximativ două brigăzi, hotărât să reocupe Yanbu şi Rabegh. Trupele turceşti încercuiseră o poziție arabă în uedul Safra pe 1 decembrie, iar trupele arabe cedaseră şi se retrăseseră în grabă. Apoi, o unitate arabă din Hamra, sub comanda emirului Zeid, fusese şi ea înfrântă, lăsându-i pe otomani să controleze drumurile spre Yanbu şi Rabegh. Lawrence l-a găsit pe Faysal la Nakhl Mubarak, pe 2 decembrie, cu un efectiv de 4 000 de oameni. în ciuda situației disperate, Faysal îşi păstra calmul şi demnitatea, în zilele următoare, soarta Revoltei Arabe a atârnat de un fir de păr, căci trupele turceşti, înaintând constant spre Yanbu, respingeau forțele arabe trimise să li se împotrivească. Lawrence a proiectat un aerodrom pentru avioanele britanice staționate în Yanbu. Tot acum, va susține el mai târziu, Faysal l-a invitat să poarte costumul arab tradițional şi chiar i-a dăruit unul, comandat de la Mecca. Adevărat sau nu, cert este că de acum încolo Lawrence îl va purta peste tot.

După alte câteva întâlniri urgente cu liderii arabi, Lawrence s-a întors în grabă la Yanbu, unde l-a găsit pe locotenentul Garland, care pregătea apărarea oraşului cu un efectiv de aproximativ 1 500 de soldați. Lawrence i-a trimis imediat un mesaj căpitanului Boyle din cadrul Patrulei Marinei Regale Britanice de la Marea Roşie şi, până la urmă, flota britanică va fi cea care va înclina balanța în favoarea arabilor. La Yanbu au acostat cinci nave ale Patrulei Britanice, inclusiv un vas de război cu tunuri,

M.31, capabil să se apropie de țărm şi să deschidă focul.
Din mica flotilă făcea parte şi *Raven,* un purtător de hidroavioane, aşa că, în zilele care au urmat, hidroavi- oane britanice au atacat unitățile turceşti care se apropiau de oraş. Când, pe 9 decembrie, trupele arabe din Nakhl Mubarak au fost respinse, drumul spre oraş a rămas deschis. Momentul hotărâtor a survenit în noaptea de 11 spre 12 decembrie, când turcii au ajuns în Yanbu, dar şi-au anulat atacul fiindcă Fakhri Paşa a aflat

întâlnire cu emirul Faysal în Hamra, octombrie 1916

Lawrence a fost trimis în Peninsula Arabă în octombrie 1916 ca să evalueze mersul revoltei şi să raporteze asupra potenţialului liderilor arabi. S-a întâlnit mai întâi cu emirul Faysal, pe 23 octombrie 1916, într-un moment în care revolta stagna, iar Faysal însuşi suferise mai multe eşecuri, fiind respins de turci până la Hamra. în cadrul mai multor întâlniri, Lawrence (la vremea aceea doar sublocotenent) şi emirul arab au discutat viitorul revoltei. La început, Faysal i s-a părut destul de ostil, dezamăgit de numărul redus de arme trimise de britanici şi de refuzul lor de a-l ajuta cu piese de artilerie. în cele din urmă, interlocutorii au stabilit ca armata arabă să apere cu orice preţ porturile Yanbu şi Rabegh, care înlesneau aprovizionarea pe mare şi, în caz de forţă majoră, evacuarea trupelor. în cursul acţiunilor întreprinse în intervalul decembrie 1916-ianuarie 1917, sprijinul acordat arabilor de Patrula Marinei Regale Britanice de la Marea Roşie se va dovedi decisiv. Lawrence **(1)** apare aici cu *shemagh*-ul (acoperământ de cap) arab, dar în uniformă. Faysal **(2)** este asistat de secretarul lui **(3),** iar planul secund este ocupat de o gardă de corp bine înarmată **(4).**

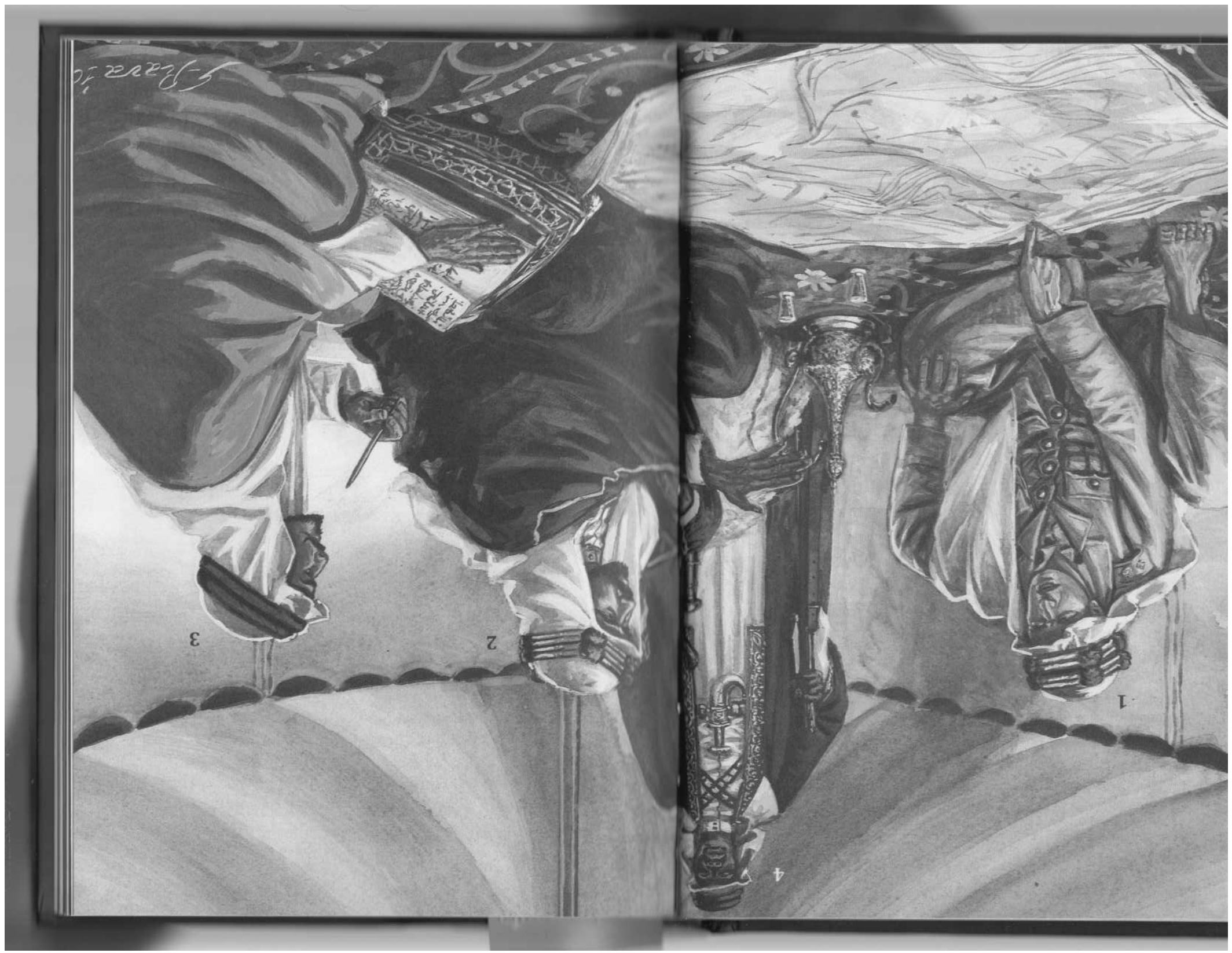
1
2
3
4

că tunurile şi proiectoarele marinei britanice protejau întregul oraş. Fakhri Paşa şi-a continuat înaintarea spre sud, cu destinaţia Rabegh, până în ziua de 8 ianuarie, când, din cauza unor probleme de logistică, a atacurilor aeriene asupra Medinei, a bolilor răspândite în armată şi a atacurilor asupra liniilor de comunicaţie, comandantul otoman a anulat ofensiva. A fost o victorie pe muchie de cuţit, obţinută în urma unor evenimente care s-ar fi putut sfârşi la fel de bine cu înăbuşirea în faşă a Revoltei Arabe.

Aviaţia şi-a dovedit eficienţa încă de la începutul Revoltei Arabe. Avioanele şi hidroavioanele britanice au cooperat frecvent cu trupele arabe. Aici, locotenentul Murphy îi arată unui soldat din triburile arabe cum funcţionează avionul de vânătoare Bristol F2.

(IWM Q58702)

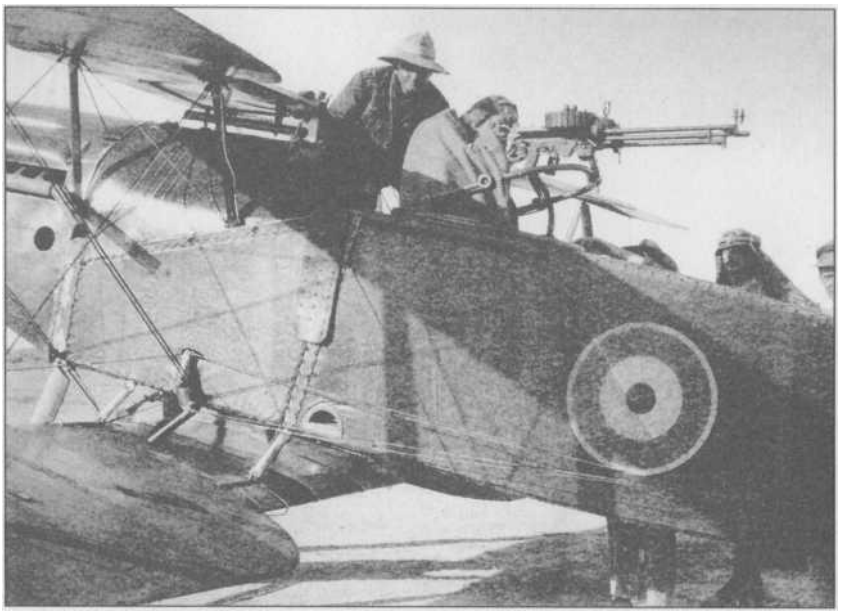

Armata arabă în marş spre Wejh, ianuarie 1917. Emirul Faysal e în robă albă, în fața stegarilor. Fotografie făcută de Lawrence.
(IWMQ58863)

Hotărârea turcilor de a opri ofensiva în acest moment a fost influențată şi de ştirea potrivit căreia flota britanică şi armata arabă înaintau spre Wejh, ultimul port ocupat de otomani în Hijaz. Planul mai fusese discutat, însă colonelul Wilson l-a reluat în decembrie 1916. O astfel de manevră ar fi înlesnit mai târziu atacurile britanice asupra căii ferate Hijaz, în plan imediat, i-ar fi întors pe turci din marşul spre Rabegh, iar din punct de vedere strategic, i-ar fi silit să-şi folosească soldații la apărarea căii ferate, care se întindea pe o distanță de mai bine de 1 300 de kilometri, până în Damasc. Cu ajutorul aurului furnizat de britanici, Faysal a recrutat o armată numeroasă din triburile Agayl, Juhayna, 'Utayba, Hârb şi Billi, de peste

8 000 de soldați, pe care liderii arabi au apreciat-o drept cea mai mare armată tribală din istoria recentă. Lawrence a pornit cu prima unitate a acestei armate, alături de Faysal şi de garda lui de corp din tribul Agayl, într-o expediție spre Wejh, pe o distanță de mai bine de 320 de kilometri.

Planul de a cuceri Wejh era relativ simplu. O flotilă britanică, formată din navele *Fox, Hardinge* şi *Espiegle* şi comandată de amiralul Wemyss, urma să se apropie de țărm şi să sprijine armata arabă care ataca de pe uscat. La bordul acestor nave se aflau aproximativ 600 de voluntari arabi care urmau să debarce în acelaşi timp. Dar, pe 23 ianuarie 1917, când Wemyss a ajuns în largul coastei, nu a găsit pe țărm nici urmă de armată arabă. Oraşul era apărat de aproximativ 800 de soldați turci din Batalionul 129 Infanterie şi de 500 de recruți arabi din tribul Agayl. în plus, se ştia că populația oraşului era anti- haşemită, deci exista riscul ca aceasta să se alăture apărătorilor. Cu toate acestea, Wemyss a hotărât să declanşeze atacul, în primul rând fiindcă factorul timp era esențial, iar în al doilea rând fiindcă simțea că trupele arabe de la bordul navelor puteau avea succes dacă erau sprijinite de artileria lui, de marinarii britanici şi de hidroavioane.

Bătălia a durat toată ziua. Trupele arabe şi marinarii britanici s-au luptat pentru fiecare stradă a oraşului. De-abia a doua zi dimineață ultimele forțe otomane au acceptat să se predea. în cursul atacului au fost ucişi aproximativ 20 de arabi şi un ofițer britanic, cărora li s-au adăugat numeroşi răniți. Atacul armatei lui Faysal nu a mai avut loc. Faysal, Lawrence şi armata arabă au apărut în Wejh abia pe 25 ianuarie.

în zilele care au urmat, ofițerii britanici, Faysal şi Lawrence nu au încetat să se acuze reciproc. Lawrence le-a

reproşat ofiţerilor de marină nerăbdarea cu care acţionaseră, susţinând în acelaşi timp, pe drept, că deplasarea unei armate tribale atât de mari fusese extrem de dificilă, motiv pentru care nu reuşise să ajungă la Wejh în ziua convenită. Deşi justifica întârzierea arabilor, Lawrence îşi dădea seama că neputinţa lor de a ajunge la timp în Wejh le punea sub semnul întrebării valoarea de luptători şi îi îngreuna eforturile de a-i susţine şi în viitor. Pe de altă parte, el a apreciat corect că principala realizare a lui Faysal fusese crearea acestei armate, care acum se afla în apropierea principalei linii de aprovizionare a armatei otomane, calea ferată Hijaz. Trupele lui Faysal reprezentau astfel o ameninţare majoră la adresa puterii otomane în Peninsula Arabă. In următoarele luni, Lawrence şi alţi ofiţeri britanici vor face această ameninţare cât se poate de reală prin declanşarea unei campanii concertate împotriva căii ferate Hijaz.

Campania asupra căii ferate, 1917

Marşul asupra Wejhului la începutul anului 1917 a marcat un punct de cotitură în istoria Revoltei Arabe. După eşecurile de la sfârşitul anului 1916, iniţiativa a trecut iar de partea arabilor, un semnal pentru celelalte triburi că revolta va continua şi, la fel de important, că va continua să fie sprijinită şi de britanici, şi de francezi.

La sosirea în Wejh, Faysal a solicitat ca Lawrence să fie detaşat pe lângă armata lui, şi această nouă misiune temporară a fost aprobată de Cartierul General din Cairo. Dar ceea ce începuse ca o misiune temporară avea să devină un angajament pe termen nedefinit şi,

în ciuda rezervelor pe care le avea față de întoarcerea la munca de teren, Lawrence pare să o fi primit cu entuziasm. Observa el însuşi că, în săptămânile care au urmat, lideri ai triburilor Shararat, Bani 'Atiya, Billi şi Howeitat au venit la Wejh să-şi exprime loialitatea față de Faysal şi de cauza haşemită. încă mai interesant i s-a părut că unii lideri au bătut drumul tocmai din Siria otomană, ceea ce demonstra că şi acolo se creau premisele unei revolte. Şi totuşi, din când în când, animozitățile tribale degenerau în conflicte şi revolte, pe care Faysal se vedea nevoit să le aplaneze.

Dintr-o perspectivă strategică mai largă, marşul asupra Wejhului a început la momentul oportun, dat fiind că atacul asupra căii ferate Hijaz presupunea eforturi majore. Planul inițial conceput de Lawrence şi Faysal era de a ataca în forță calea ferată pentru a stopa transportul de trupe şi de provizii spre Medina. în cel mai bun caz, garnizoana turcă de acolo, care număra peste 12 000 de soldați, avea să se predea. în plus, atacurile succesive aveau să-i forțeze pe turci să-şi disperseze trupele de-a lungul căii ferate. Dar, în martie 1917, planul a suferit o schimbare. Serviciul de Contrainformații din Cairo a aflat că Fakhri Paşa primise ordin să părăsească Medina. Fakhri Paşa protestase cu succes împotriva acestui ordin, dar faptul respectiv a rămas necunoscut de Cartierul General, care a ordonat încetarea atacurilor asupra căii ferate, căci blocarea lui Fakhri Paşa în Medina era mult mai importantă. Mutarea garnizoanei turce în momentul acela ar fi dus la întărirea rezistenței turcilor în Palestina, unde urma să fie lansată o nouă ofensivă. Această ofensivă, condusă de generalul Murray (prima bătălie din Gaza), a început pe 26 martie 1917 şi, cu toate că s-a soldat cu un eşec,

a pus în mişcare o campanie concertată împotriva căii ferate Hijaz, care va continua până la sfârşitul anului.

în primele luni ale anului 1917, mici unități au părăsit Wejhul, îndreptându-se spre calea ferată. Trupele acestea erau comandate de locotenent-colonelul Stewart Newcombe, locotenentul Henry Garland şi locotenentul Hornby, alături de ofițeri arabi precum maiorul al-Mazri, unul dintre primii susținători ai campaniei împotriva căii ferate. în absența acestor ofițeri, Lawrence a rămas de multe ori comandantul trupelor din Wejh, fiind cel mai mare în grad dintre britanici. Lipsa lui de experiență

Căpitanul Wood, soldatul Thorne şi T.E. Lawrence se pregătesc să pornească într-o expediție împotriva căii ferate Hijaz. Lawrence se pare că încarcă o carabină Colt de calibrul 11,4, armă despre care va spune că era extrem de eficace. (IWM Q60099)

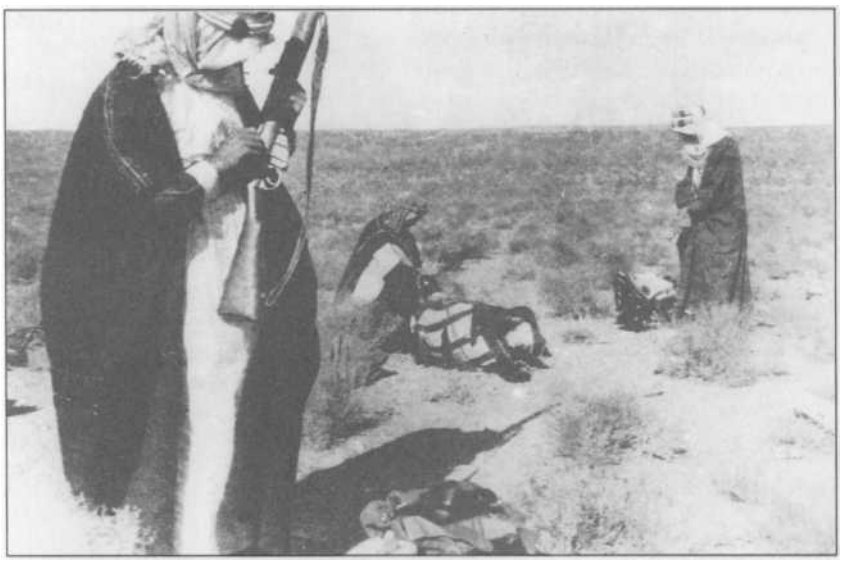

în acțiunile de luptă nu îl recomanda ca o opțiune evidentă pentru conducerea primelor raiduri, o situație care însă se va schimba ulterior.

Primind în continuare misiuni de ordin politic, Lawrence a întreprins în martie 1917 o lungă călătorie prin deşert până la uedul 'Ais, ca să-i transmită mai multe instrucțiuni emirului Abdullah. După ce a luat legătura cu emirul, care trebuia să-şi țină armata aproape de Medina ca să hărțuiască garnizoana turcă şi să atace calea ferată,

Nu e o operațiune de război! Echipa de efecte speciale a filmului Lawrence al Arabiei, în regia lui David Lean, se pregăteşte să mineze calea ferată pentru una dintre cele mai spectaculoase scene din film.

(colecția autorului)

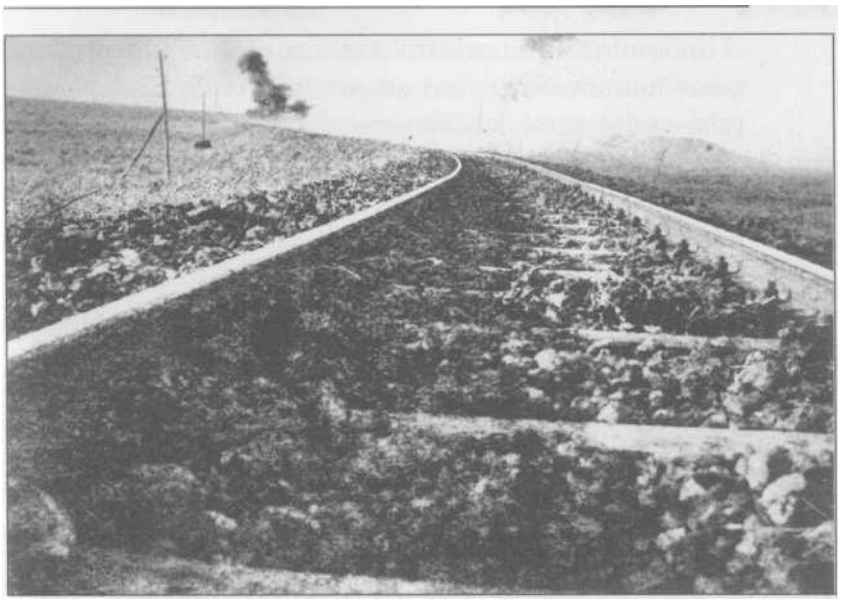

O fotografie din timpul războiului în care se vede cum explodează o mină pe calea ferată Hijaz. Pare a fio „mină-lalea", menită să îndoaie liniile pentru a îngreuna munca celor veniți să le repare. Unele raiduri au însemnat detonarea a zeci de încărcături.
(IWM Q60020)

Lawrence a înaintat spre est până a ajuns la calea ferată dintre Aba al-Na'am şi Istabl Antar. Deşi fusese foarte preocupat de soarta căii ferate în ultimele luni, acum era prima dată când o vedea cu ochii lui. Lawrence şi însoțitorii au tăiat linia în două locuri, au tăiat şi linia de telegraf şi au plantat mine, dintre care una a făcut să deraieze un tren, chiar dacă numai parțial. Cu toate că, până la urmă, au fost puşi pe fugă de soldații turci, primul lor raid s-a dovedit un succes şi, aşa cum îi stătea în fire, Lawrence s-a folosit în operațiunile următoare de experiența dobândită astfel.

în lunile care au urmat, Lawrence şi alţi ofiţeri au întreprins numeroase raiduri asupra căii ferate Hijaz - mult prea multe ca să le descriem aici. La început, grupurile de atacanţi erau destul de mici, alcătuite din aproximativ 12 oameni. Pe măsură ce campania se întetea, efectivul lor a crescut, ajungând uneori până la 200 de soldaţi. Pentru a cauza cât mai multe stricăciuni se foloseau diferite metode. Lawrence şi colegii lui şi-au dat repede seama că, în loc să arunce în aer porţiuni din calea ferată, era mai bine să o îndoaie cu „mine-lalea", numite astfel fiindcă, după explozia minei, linia semăna cu un bulb de lalea. în asemenea cazuri, mecanicii turci erau nevoiţi mai întâi să îndepărteze bucăţile de cale ferată avariate şi apoi să pună altele în loc, ceea ce mărea durata de lucru; înlocuirea unei linii care fusese aruncată în aer necesita doar jumătate din timp. De asemenea, Lawrence prefera să avarieze porţiunile de şină din curbe deoarece, din nou, turcilor le era mai greu să găsească altele care să se potrivească în locul lor.

în afară de calea ferată propriu-zisă, Lawrence şi grupurile lui au început să atace şi infrastructura. Linia de telegraf care se întindea de-a lungul căii ferate constituia o ţintă evidentă. Oamenii lui atacau şi avariau gările, vizând în primul rând turnurile de apă. Deschideau focul asupra forturilor turceşti care apărau calea ferată şi aruncau în aer podurile. Odată, un grup aflat sub comanda lui Lawrence şi a locotenent-colonelului Joyce a demolat ambele capete ale unui pod, lăsând secţiunea din mijloc, grav avariată, în picioare. Echipa de reparaţii a trebuit mai întâi să demoleze tot - o operaţiune periculoasă - şi apoi să reconstruiască podul. Premiul cel mare a fost, poate inevitabil, deraierea unui tren în mişcare, o ispravă reuşită pentru prima dată de locotenentul Garland în februarie 1917.

Aceste atacuri au avut efectul scontat, întrerupând în mare măsură aprovizionarea oraşului Medina. De asemenea, au făcut practic imposibilă evacuarea oraşului, în caz că Fakhri Paşa ar fi dorit aşa ceva. Până la sfârşitul războiului, armata turcă a fost nevoită să îşi disperseze soldaţii de-a lungul căii ferate şi să organizeze unităţi mobile care să contracareze raidurile inamice. Cu toate acestea, eficienţa campaniei asupra căii ferate este şi acum subiect de dezbatere. într-un interviu cu locotenentul Henry Garland, după război, Fakhri Paşa a susţinut că garnizoana din Medina nu a suferit de foame, fiind aprovizionată de tribul prootoman Shammar. Deşi distrugerile provocate de mine i-au dat multă bătaie de cap, la sfârşitul războiului armata lui Fakhri Paşa avea peste 10 000 de oameni, iar garnizoana din Medina s-a predat de-abia în luna ianuarie a anului 1919!

Aqaba, mai-iulie 1917

Dacă ar fi să alegem un singur episod remarcabil din cariera lui Lawrence în Arabia, acesta ar fi marşul epic asupra oraşului Aqaba în vara anului 1917. în ceva mai mult de două luni, Lawrence a condus un mic grup de arabi printr-un teritoriu inamic inospitalier, pentru a lansa un atac *coup de main* asupra unui oraş de importanţă strategică. Pe lângă faptul că acţiunea în sine a fost impresionantă, Lawrence şi-a ales un moment extrem de prielnic, dat fiind că revolta părea să-şi fi pierdut din avânt.

Până în mai 1917, trupele arabe se împărţiseră deja în trei armate. Armata Arabă de Nord, sub comanda lui Faysal, era staţionată în Wejh. Mai la sud, Armata Arabă

de Sud, condusă de emirul Aii, se afla în apropiere de Medina, în timp ce Armata Arabă de Est, sub comanda emirului Abdullah, staționa la est de Mecca. Trupele emirilor Aii şi Abdullah aveau să rămână în esență în aceste locații până la sfârşitul războiului, ca să contracareze trupele otomane din Medina şi tribul Shammar din interior.

în timp ce campania asupra căii ferate Hijaz se dovedea un succes, Faysal şi Lawrence au început să caute noi modalități de a câştiga războiul. Lawrence a observat cum unii arabi rămâneau în urmă ca să se întoarcă acasă. în acelaşi timp, tot mai mulți arabi sirieni soseau în Wejh şi îl îndemnau pe Faysal să aducă revolta şi în ținuturile lor, promițându-i tot sprijinul. Dintre aceştia se detaşau

Auda abu Tayi, liderul tribului războinic Howeitat, şi liderii sirieni Nasib al-Bakri şi Zaki Drubi. Aspiraţiile lor coincideau cu cele ale lui Faysal şi Lawrence. Faysal îşi dădea seama că regiunile fertile ale Palestinei şi Siriei ar fi înlesnit supravieţuirea unui viitor stat haşemit în Hijaz.

Pe lângă toate acestea, în mai 1917, detaliile Acordului Sykes-Picot ajunseseră deja cunoscute în Peninsula Arabă. Potrivit acestui acord, ratificat de Marea Britanie,

Aqaba, pe ţărmul Mării Roşii. Lawrence şi Faysal au recunoscut că ocuparea acestui port le va permite să conducă Armata Arabă de Nord în Palestina, Liban şi Siria.
(IWM Q059548)

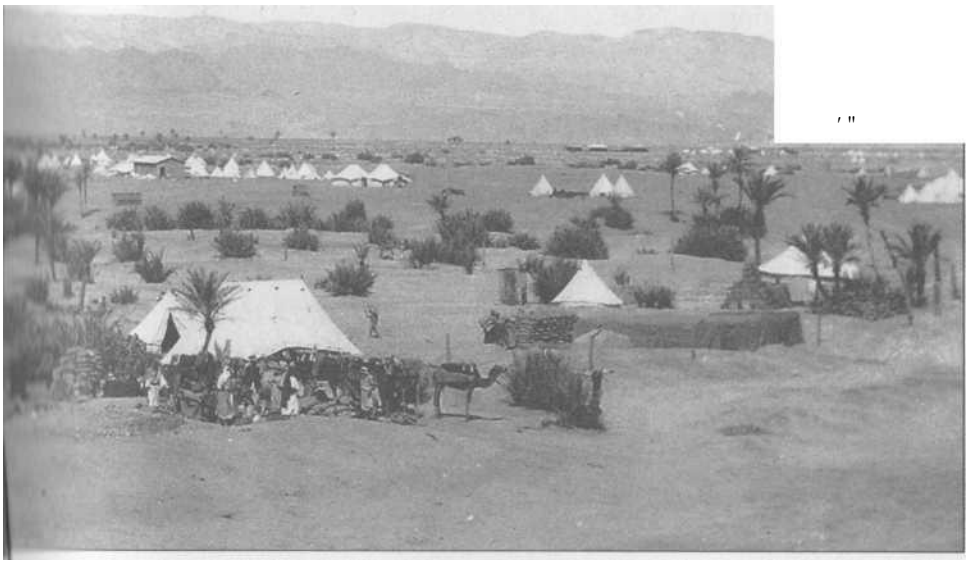

Franța şi Rusia în mai 1916, teritoriul otoman din Peninsula Arabă şi Levant urma să fie împărțit între puterile aliate. Lawrence dorea să zădărnicească planurile francezilor privind Siria prin crearea unui stat arab condus de Faysal. Aceste aranjamente secrete îl dezgustau, cu siguranță, la culme. Până la sfârşitul războiului, el va încerca să-i țină pe arabi de partea Aliaților, fiind în acelaşi timp conştient că dorința lor de independență nu avea să fie satisfăcută. Presiunea pe care acest gen de duplicitate o exercita asupra lui Lawrence se vede limpede într-o scrisoare către Clayton (ajuns acum general de brigadă) din iunie 1917, care sugerează chiar intenția lui Lawrence de a se sinucide: „Clayton, m-am hotărât să plec singur la Damasc cu speranța ca pe drum să fiu ucis: pentru numele lui Dumnezeu, încearcă să dai în vileag această mascaradă înainte să fie prea târziu! îi îndemnăm [pe arabi] să lupte pentru noi servindu-le tot felul de minciuni, iar eu nu mai suport aşa ceva".

în acest context politic tensionat, Lawrence s-a concentrat asupra oraşului Aqaba, ultimul port la Marea Roşie care era încă în mâinile otomanilor. Deşi se credea că este mult prea bine apărat pentru a fi atacat de pe mare, Lawrence a înțeles că, odată cucerit, portul putea servi drept bază pentru înaintarea armatei lui Faysal spre Palestina, Liban şi Siria. Aqaba juca şi un important rol strategic, iar ocuparea ei ar fi izolat Medina şi ar fi înlesnit

Lawrence împreună cu Auda abu Tayi, şeful ereditar al tribului Howeitat. Auda era un lider înnăscut al războiului de gherilă şi în 1917 Lawrence a pornit cu el într-o expediție de cucerire a oraşului-port strategic Aqaba. (IWM Q60102)

noi atacuri asupra porțiunilor de nord ale căii ferate Hijaz. O armată arabă staționată acolo putea ține în şah trupele otomane din Peninsula Sinai şi Palestina, care se pregăteau să facă față ofensivei britanicilor.

Inițial, Lawrence a prezentat acest plan ca pe un raid prelungit, menit să ocupe în final oraşul Ma'an, concomitent cu un raid major întreprins de Newcombe în direcția oraşului 'Ula. Pe 9 mai 1917, el a plecat din Wejh cu un grup restrâns, din care făceau parte şeriful Nasir, Auda şi Za'al Abu Tayi, Nasib al-Bakri, Zaki Drubi şi Mohammed adh-Dhaylan. îl însoțea, de asemenea, un grup de 17 arabi din tribul Agayl, sub comanda lui Ibn Dgaythir. Intenția lor era de a lua legătura cu membrii tribului Howeitat de lângă Aqaba şi de a-i convinge să participe la atacul asupra oraşului. Expediția lui Lawrence ducea cu ea peste
20 000 de lire sterline în monede de aur, cu care să-i plătească pe arabii din tribul Howeitat.

Deşi Lawrence era oarecum obişnuit cu viața în deşert, săptămânile care au urmat i s-au părut istovitoare. Planul era să ia portul prin învăluire, dinspre nord-est, şi să-l atace înaintând prin uedul Ithm. în acest scop, trebuia să străbată mai bine de 1 000 de kilometri de deşert. O porțiune a pustiului stârnea atâta spaimă printre arabi încât aceştia o numeau *al-Houl,* „Teroarea". La traversarea căii ferate Hijaz, pe 19 mai, Lawrence a detonat mai multe mine şi a tăiat linia, în speranța că turcii vor presupune doar un raid obişnuit. Temerile lui erau probabil nefondate, dat fiind că un astfel de marş asupra portului ar fi părut inimaginabil comandanților turci.

în această etapă a marşului, Lawrence a pornit în căutarea uneia dintre ordonanțele sale, Găsim, care căzuse de pe cămilă şi era dat dispărut. O încercare periculoasă

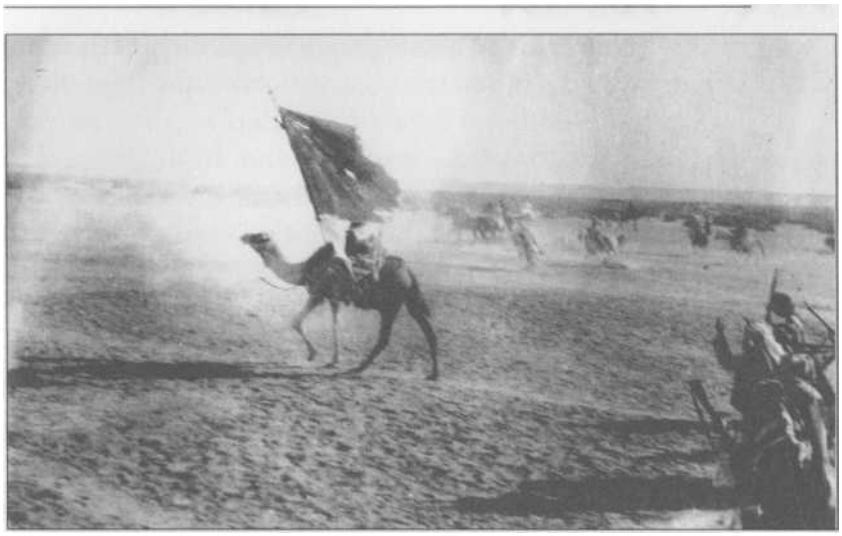

Arabi atacând Aqaba pe 6 iulie 1917. Aceasta a devenit una dintre cele mai emblematice imagini ale campaniei, fotografia fiind făcută chiar de Lawrence.
(IWMQ59193)

şi poate nesăbuită. Ulterior, Lawrence a descris cum s-a alăturat din nou grupului, după ce l-a salvat pe Găsim: „Arătându-mi silueta cocoşată şi sleită al lui Găsim, Auda mă ţinu de rău: «Pentru nefericitul ăsta, care nu valorează nici cât o cămilă!?» II întrerupsei, spunându-i: «Nici cât o jumătate de coroană, Auda», iar dânsul, încântat în spi- ritu-i simplu, se apropie de Găsim şi-l lovi, încercând să-l facă să-şi repete, ca un papagal, preţul".[1]

Recrutând mai mulţi arabi în cale, Lawrence şi-a lăsat grupul în uedul Sirhan şi şi-a continuat drumul spre nord

[1] Aici şi în continuare, citatele sunt din T.E. Lawrence, *Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii,* Ed. Eminescu, Bucureşti, 1993, trad. Petru Comar- nescu (n. trad.).

ca să îi întâlnească pe liderii sirieni. După un ocol de aproximativ 800 de kilometri, s-a aventurat până la periferia Damascului, unde s-a întâlnit cu lideri locali şi i-a convins să înceapă revolta cât mai curând. în timpul acestei expediții mai mici a întreprins un atac diversionist, distrugând un pod de lângă Ras Baalbek. Drept urmare, şase batalioane otomane au fost detaşate de pe front pentru a contracara ceea ce părea a fi începutul unei răzmeriţe generale. De-a lungul expediției spre Damasc, Lawrence a consemnat tot ce i s-a părut interesant din punct de vedere militar, în speranța că observațiile lui vor fi de folos Cartierului General în planificarea operațiunilor viitoare din Palestina şi Siria.

La revenirea în uedul Sirhan, pe 17 iunie, a aflat că liderii arabi recrutaseră 500 de oameni din tribul Howeitat, 150 din triburile Rwalla şi Shararat şi 35 din tribul Kawikiba. Cu aceştia a început Lawrence ultima etapă a marşului asupra portului Aqaba. Deşi dispozitivul de apărare al otomanilor avea în vedere mai ales un atac de pe mare, între oamenii lui Lawrence şi Aqaba se interpuneau mai multe unități inamice. Turcii distruseseră fântânile din nord-estul oraşului, fapt ce sugerează că nu excludeau ideea unui atac dinspre deşert. Lawrence a întreprins mai multe atacuri diversioniste asupra căii ferate şi, în jurul datei de 30 iunie, un grup de membri ai tribului Howeitat a ocupat fortul otoman de la Fuweilah, ucigând aproape întreaga garnizoană ca represalii la felul în care turcii maltrataseră populația din partea locului. Până la urmă, acest fort a fost recucerit de soldați ai Regimentului 178.

Apoi Lawrence a aflat că principalul contingent al acestui batalion era încartiruit la Aba al-Lissan, barându-i astfel înaintarea spre Aqaba. Pe 2 iulie, Lawrence şi liderii

:ucerirea portului Aqaba, mai-iulie 1917

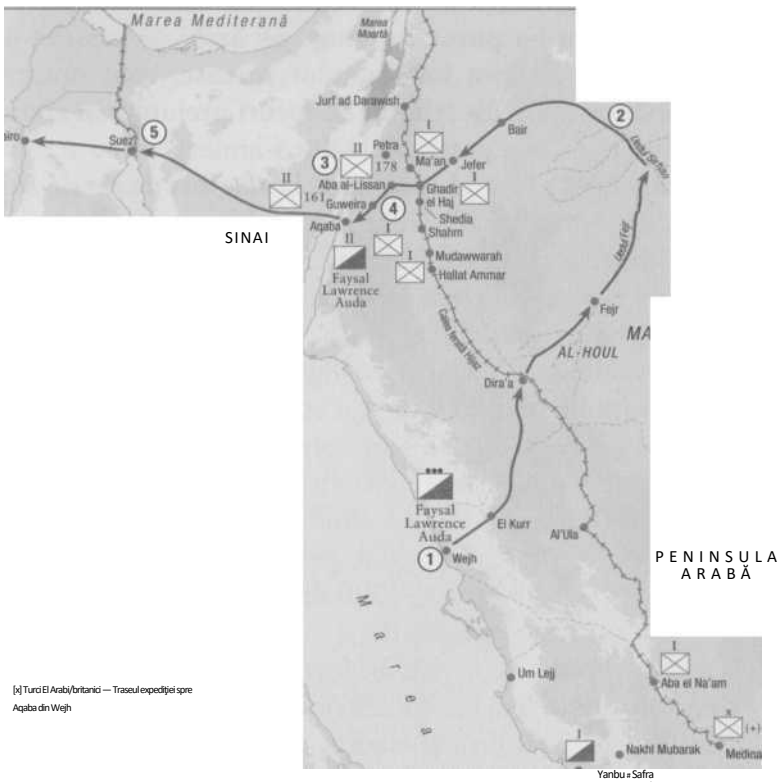

[x] Turci El Arabi/britanici — Traseul expediţiei spre Aqaba din Wejh

Până în mai 1917, trupele arabe cuceriseră Mecca şi oraşele de la Marea Roşie. Doar principala garnizoană otomană din Medina a rămas pe poziţie. Intr-un efort de a prelua iniţiativa, Lawrence şi Faysal au convenit că ocuparea portului Aqaba va permite Armatei Arabe de Nord să pătrundă în Palestina şi, de acolo, în Siria.

1. Pe 10 mai 1917, Lawrence, Auda abu Tayi şi şeriful Nasir pleacă din Wejh în fruntea unui grup mic de arabi din tribul Agayl.
2. După ce au făcut un ocol mare prin deşert, Lawrence şi grupul lui ajung în uedul Sirhan pe 27 mai, unde recrutează oameni din tribul Howeitat pentru atacul final asupra portului Aqaba.
3. Pe 2 iulie, Lawrence şi grupul lui întâlnesc la Aba al-Lissan un batalion turcesc pe care îl atacă, întreprind mai multe atacuri diversioniste asupra căii ferate Hijaz.
4. Principala garnizoană turcă din Aqaba, alcătuită din soldaţi ai Regimentului 161 Infanterie, se predă pe 6 iulie.
5. Lawrence părăseşte Aqaba ca să traverseze peninsula Sinai şi să ducă vestea cuceririi acestui port vital. Ajunge la Suez pe 9 iulie, iar în Cairo a doua zi.

--------- , ... ,—, ---------- ---------- | ----------

9 Mecca r—j

2 â M

arabi s-au hotărât să atace, după ce mai întâi şi-au plasat trupele pe dealurile din jurul localităţii Aba al-Lissan. Lawrence nu i-a putut convinge pe arabi să lanseze un atac decisiv asupra batalionului turcesc, confruntarea rezumându-se la un schimb de focuri prelungit şi sporadic. în arşiţa insuportabilă a după-amiezii orice acţiune înceta, arabii căutând să se pună la adăpost de razele soarelui. Lawrence se afla în faţa unei dileme. Cu cât atacul întârzia, cu atât probabilitatea ca turcii să primească întăriri era mai mare. Dacă ar fi fost înfrânte, trupele arabe ar fi trebuit să-şi ia gândul nu numai de la Aqaba, ci şi de la posibilitatea de a se retrage spre Wejh, ceea ce nu era o opţiune realistă. într-un schimb de replici cu Auda abu Tayi, în care şi-a ales cuvintele cu grijă, Lawrence i-a mustrat pe arabi pentru pasivitatea lor. Discuţia a avut rezultatul scontat. Auda a condus 50 de călăreţi asupra batalionului. Atacul i-a luat prin surprindere pe turci, care au intrat în panică - 300 dintre ei au murit, iar alţi 160 au fost luaţi prizonieri.

în zilele care au urmat au fost spulberate şi alte garnizoane turceşti, mai mici. Printre acestea s-au numărat cele din Guweira, Kathira şi Hadra. Unul dintre ofiţerii turci luaţi prizonieri a fost convins să trimită scrisori garnizoanei din Aqaba, în care cei de acolo erau asiguraţi că, dacă se vor preda, vor fi trataţi cum se cuvine. în ultima parte a marşului asupra oraşului, Lawrence şi însoţitorii lui au găsit mai multe poziţii abandonate. în seara zilei de 5 iulie a avut loc un scurt schimb de focuri la Khadra, înainte

Lawrence în Aqaba în 1917, călare pe una dintre cămilele lui. Ocuparea oraşului i-a asigurat un rol de frunte în planificarea campaniei decisive.

(IWM Q60212)

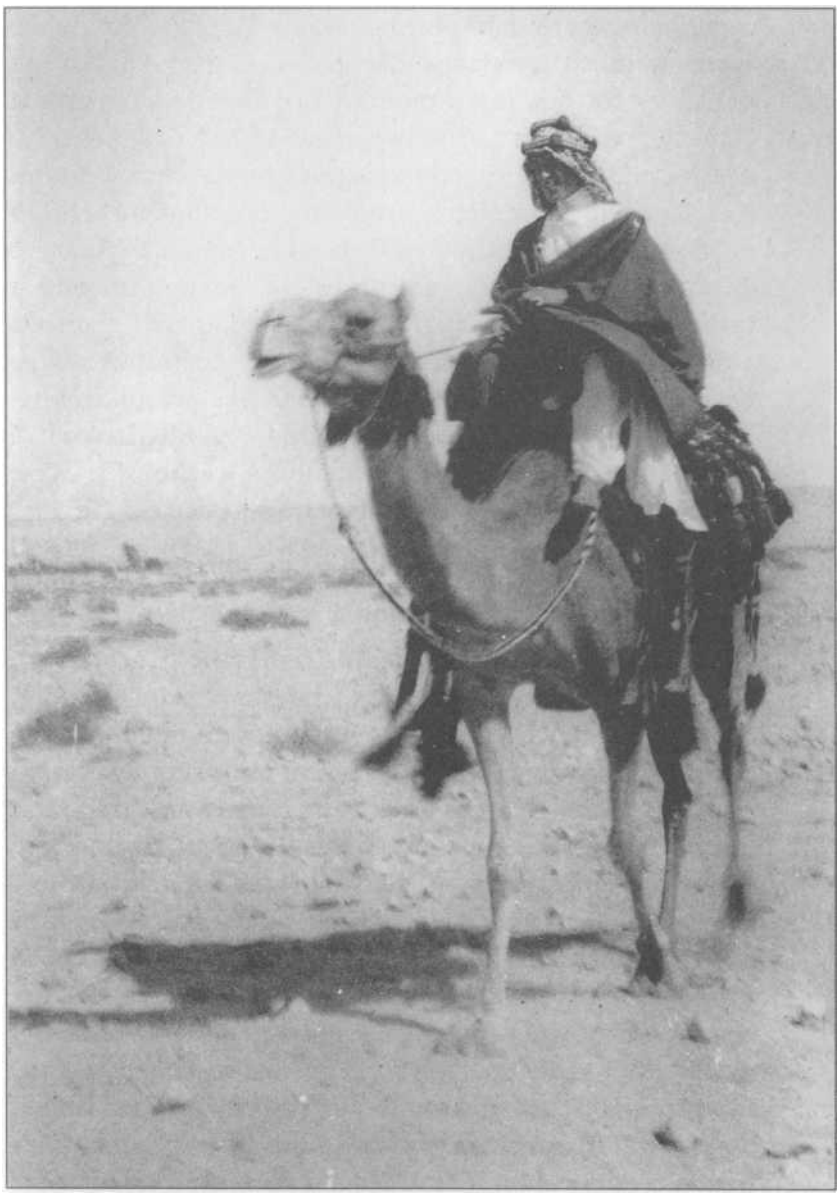

ca ambele tabere să se pregătească de înnoptat. Lawrence a constatat cu satisfacție că acum avea peste 1 000 de oameni - tot mai mulți membri ai triburilor Howeitat şi Haywat i se alăturau ca să ia parte la atacul final.

Mai multe încercări de a negocia predarea turcilor au pus nervii lui Lawrence la încercare, dar, după un schimb de focuri în dimineața zilei de 6 iulie, comandantul turc al portului s-a hotărât să capituleze. Sosirea la timp a întăririlor din Ma'an părea improbabilă; mai mult de atât, coincidența a făcut ca o canonieră britanică, *Slieve Foy,* să acosteze în port şi să bombardeze oraşul. în ultimul lor asalt, arabii n-au tras nici un glonț. Lawrence îl va rezuma astfel în memoriile lui de război, *Cei şapte stâlpi ai înțelepciunii:* „Apoi alergarăm, printr-o furtună de nisip, până la Aqaba, o distanță de patru mile, şi ne repezirăm să ne îmbăiem în mare la 6 iulie, exact la două luni după plecarea de la Wejh".

A fost, într-adevăr, o expediție temerară. în acelaşi an, Lawrence va încerca un nou atac îndrăzneț prin învăluire, de data aceasta cu scopul de a dinamita un pod din valea Yarmuk. Unul dintre lucrurile care îl impresionau cel mai mult era încrederea din ce în ce mai mare cu care arabii luptau împotriva trupelor regulate turceşti. Se înțelege de la sine că ocuparea oraşului-port Aqaba ar fi înlesnit avansarea Armatei Arabe de Nord a lui Faysal de-a lungul coastei. în lunile următoare, însăşi prezența ei la Aqaba va reprezenta o amenințare pentru trupele turceşti din Peninsula Arabă, făcând ca izolarea garnizoanei din Medina să devină o reală posibilitate. De asemenea, Lawrence ştia că urmează alte operațiuni în Palestina şi că Revolta Arabă putea juca un rol important în blocarea flancului stâng al turcilor. Cucerirea portului Aqaba a fost

Arabi adunați in uedul Ithm, la nord de Aqaba, pe 5 iulie 1917. După o apropiere treptată care a durat câteva săptămâni, Lawrence şi Auda Abu Tayi au condus atacul final asupra portului pe 6 iulie 1917. Se crede că Lawrence a fost cel care a făcut această fotografie în ultima zi dinaintea atacului. (IWMQ59207)

unul dintre cele mai neaşteptate succese ale războiului şi a servit drept model pentru alte operațiuni în deşert în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Lawrence a pornit pe 7 iulie şi a traversat peninsula Sinai spre Suez şi de acolo spre Cairo, unde a ajuns pe 10 iulie. In capitala egipteană a aflat că Murray fusese înlocuit de generalul Sir Edmund Allenby, care şi-a dat imediat seama de importanța ocupării portului Aqaba şi a potențialului Revoltei Arabe. Lawrence a primit asigurări că arabii vor fi ajutați în continuare şi, într-adevăr,

furnizarea constantă de arme, instructori şi echipament greu, cum au fost carele blindate Rolls-Royce, a contribuit decisiv la reuşita Revoltei Arabe.

Războiul de gherilă, 1917-1918

Lawrence şi-a dat seama că ocuparea portului Aqaba deschidea noi perspective strategice. Spre nord-est se putea porni din uedul Ithm pe o rută care ducea în Palestina şi Siria. De asemenea, dacă Aqaba era folosită ca bază pentru Armata Arabă de Nord, arabii puteau ataca cu mai multă eficienţă calea ferată Hijaz. Se putea ajunge mai uşor acum la bazele turceşti Ma'an şi Mudawarrah de o importanţă vitală - şi acestea chiar vor deveni ţinta armatei arabe la sfârşitul anului 1917 şi în anul următor, deşi erau greu de cucerit din cauza puternicelor garnizoane otomane staţionate acolo.

în săptămânile de după ocuparea portului Aqaba, Armata Arabă de Nord s-a mutat, cu ajutorul flotei britanice, din Wejh în Aqaba. Lawrence a fost promovat la gradul de maior, fapt care l-a făcut să spere că va deveni comandantul portului. în cele din urmă, locotenent-colonelul Joyce a primit comanda, iar Lawrence a rămas principalul om de legătură cu Faysal şi ofiţerul britanic răspunzător de contingentele tribale. De fapt, acesta a fost rolul pe care, în esenţă, îl va avea până la sfârşitul războiului.

între timp, Armata Arabă de Nord crescuse în efectiv, incluzând atât un contingent regulat, cât şi trupe neregulate, tribale. Contingentul regulat era comandat de Jafar Paşa al-Askari. împreună cu alţi foşti ofiţeri otomani, acesta comanda aproximativ 2 000 de oameni, majoritatea

foşti prizonieri de război, care erau organizați în mod convențional. Armata regulată era împărțită în două divizii, sprijinite de un corp de cămile, o baterie de artilerie, un detaşament de mitraliori şi unități medicale şi logistice. Trupele neregulate, tribale, cădeau în responsabilitatea lui Lawrence şi, uneori, depăşeau 6 000 de oameni din triburi precum Howeitat, Bani Aii şi Juhaynah, printre

Jafar Paşa al-Askari, emirul Faysal şi locotenent-colonelul Joyce bând ceai în uedul Quntilla în august 1917. Când Armata Arabă de Nord a devenit îndeajuns de numeroasă, comanda contingentului regulat a fost preluată de foşti ofițeri otomani precum Jafar Paşa. Joyce a comandat „Operațiunea Ariciul", respectiv coordonarea de către britanici a acțiunilor Armatei Arabe de Nord. La rândul lui, Lawrence a răspuns, într-o măsură din ce în ce mai mare, de contingentul neregulat, tribal. (IWM Q59011)

altele. Comanda tactică aparţinea liderilor fiecărui contingent tribal, în timp ce Lawrence şi Faysal supervizau strategia acţiunilor de luptă.

Această forţă considerabilă era sprijinită de canoni- ere ale flotei britanice, ancorate în Aqaba, gata să deschidă focul în eventualitatea unui contraatac al turcilor. Pentru a contracara raidurile avioanelor turceşti care atacau Aqaba în fiecare zi de la baza din Ma'an, arabii erau apăraţi de o mică escadrilă a aviaţiei britanice. Această escadrilă executa misiuni de recunoaştere, ataca trupele turceşti şi bombarda regulat oraşul Ma'an. Toate aceste acţiuni presupuneau un flux continuu de fonduri dinspre Cairo; în fiecare lună, mii de lire sterline, în monede de aur, erau împărţite ca soldă luptătorilor arabi sau erau folosite pentru acţiuni de mai mare amploare.

în ciuda reuşitei atacului asupra portului Aqaba şi a forţei crescânde a armatei arabe adunate acolo, Lawrence trecea prin momente dificile, în primul rând fiindcă revolta lâncezea din nou. Pe măsură ce noi detalii ale Acordului Sykes-Picot ajungeau la urechile arabilor, relaţia cu liderii haşemiţi se deteriora tot mai mult. Simţind că tensiunile dintre englezi şi arabi erau gata să explodeze, Lawrence a încercat să limiteze posibilele consecinţe interpretând acordul dintr-o perspectivă mai optimistă pentru Faysal şi, prin acesta, pentru şeriful Hussein. Informaţiile potrivit cărora guvernul otoman oferea mari sume de bani în aur liderilor tribali şi chiar lui Hussein pentru a pune capăt revoltei adânceau îngrijorarea lui Lawrence. Posibilitatea unui contraatac al turcilor asupra portului Aqaba era şi ea o ameninţare serioasă, dar, cu toate că o unitate masivă a ieşit la un moment dat din baza Ma'an, ofensiva turcilor s-a potolit în doar câteva luni.

Raidul din valea Yarmuk, noiembrie 1917

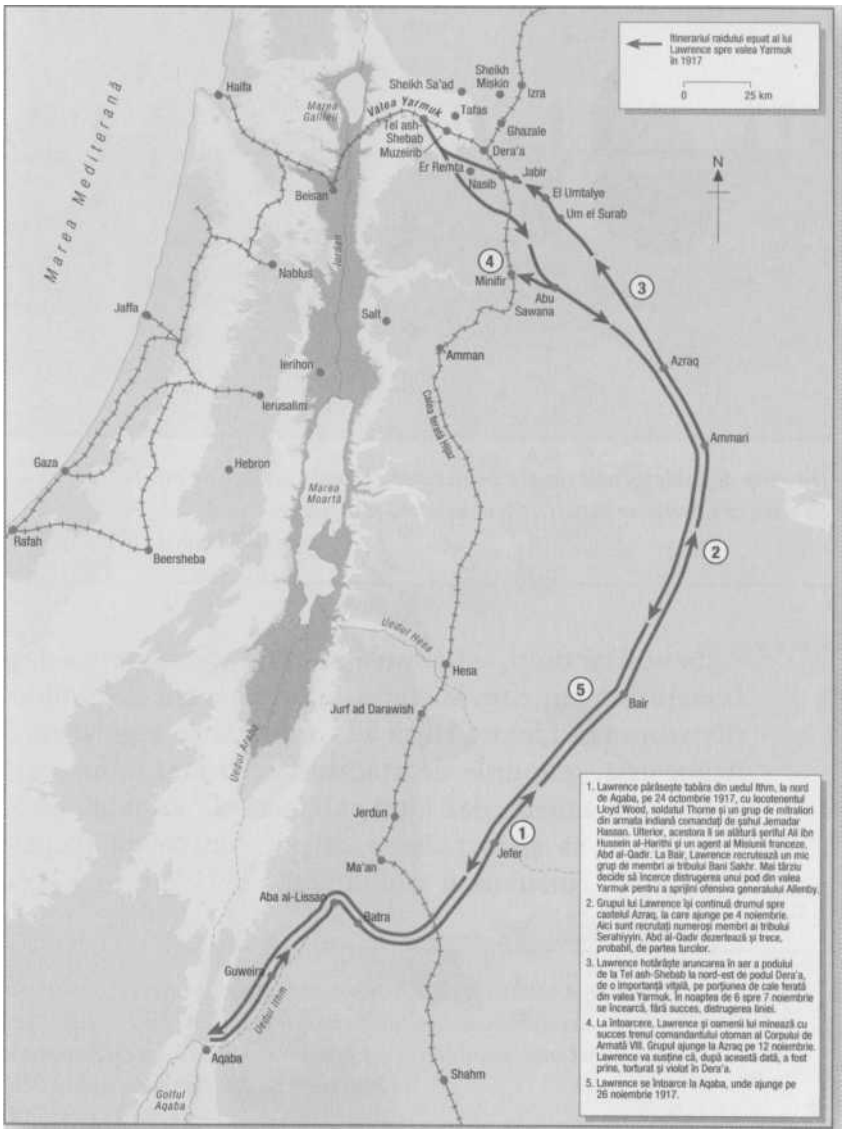
Itinerariul raidului efectuat al lui Lawrence spre valea Yarmuk în 1917
0
25 km
N
Marea Mediterană
Haifa
Sheikh Sa'ad
Sheikh Miskin
Izra
Masivul Galileii
Valea Yarmuk
Tafas
Tel ash-Shehab
Muzeirib
Ghazale
Dera'a
Er Remta
Jabir
Nasib
El Umtalye
Um el Surab
Beisan
Iordan
Nablus
Minifir
Abu Sawana
Jaffa
Salt
Amman
Azraq
Ierihon
Ierusalim
Calea ferată Hejaz
Ammari
Gaza
Hebron
Marea Moartă
Rafah
Beersheba
Uedul Hesa
Hesa
Bair
Jurf ad Darawish
Uedul Arabah
Jerdun
Jefer
Ma'an
Aba al-Lissan
Batra
Guweira
Uedul Itm
Aqaba
Shahm
Golful Aqaba
1. Lawrence părăsește tabăra din uedul Ithm, la nord de Aqaba, pe 24 octombrie 1917, cu locotenentul Lloyd Wood, soldatul Thorne și un grup de mitraliori din armata indiană comandați de șahul Jemadar Hassan. Ulterior, acestora li se alătură șeriful Ali ibn Hussein al-Harithi și un agent al Misiunii franceze, Abd al-Qadir. La Bair, Lawrence recrutează un mic grup de membri ai tribului Bani Sakhr. Mai târziu decide să încerce distrugerea unui pod din valea Yarmuk pentru a sprijini ofensiva generalului Allenby.
2. Grupul lui Lawrence își continuă drumul spre castelul Azraq, la care ajunge pe 4 noiembrie. Aici sunt recrutați numeroși membri ai tribului Serahiyyin. Abd al-Qadir dezertează și trece, probabil, de partea turcilor.
3. Lawrence hotărăște aruncarea în aer a podului de la Tel ash-Shehab la nord-est de podul Dera'a, de o importanță vitală, pe porțiunea de cale ferată din valea Yarmuk. În noaptea de 6 spre 7 noiembrie se încearcă, fără succes, distrugerea liniei.
4. La întoarcere, Lawrence și oamenii lui mineză cu succes trenul comandantului otoman al Corpului de Armată VIII. Grupul ajunge la Azraq pe 12 noiembrie. Lawrence va susține că, după această dată, a fost prins, torturat și violat în Dera'a.
5. Lawrence se întoarce la Aqaba, unde ajunge pe 26 noiembrie 1917.

isfes»

Un grup de soldați turci repară calea ferată Hijaz avariată de mine. Se pare că Lawrence însuşi a făcut această fotografie.

(IWM Q60116)

în acelaşi timp, activitatea militară trebuia să se desfăşoare într-un ritm susținut, motiv pentru care raidurile asupra căii ferate Hijaz au continuat cu regularitate. Acum însă, grupurile de atacatori erau mai numeroase şi mai îndrăznețe, dat fiind că efectivele armatei arabe crescuseră, ca şi încrederea că pot contracara trupele turceşti. în cursul unui raid din iulie 1917, peste 500 de

Pe lângă raidurile efectuate asupra trupelor turceşti, avioanele britanice care ajutau Armata Arabă de Nord îndeplineau şi importante misiuni de recunoaştere. Aceasta este o fotografie a bazei aeriene din Aqaba în anul 1917.

(IWM Q105642)

încărcături au fost detonate pe linia de la sud de al 'Ula. între timp, tactica adoptată în timpul raidurilor evoluase şi ea, datorită mai ales lui Lawrence. Acesta înțelesese că, în momentul în care acționau în apropierea unor garnizoane numeroase, trupele de gherilă nu se puteau angaja într-o confruntare de la egal la egal. Şi totuşi, înzestrarea atacatorilor cu mai multe guri de foc ar fi putut să echilibreze situația. De aceea, ori de câte ori e posibil, grupurile încep să aibă în dotare mitraliere şi mortiere. Aplicând aceeaşi tactică, la raiduri vor participa şi tunuri de munte, artilerie autopropulsată şi care blindate.

Un exemplu tipic pentru felul în care Lawrence folosea puterea de foc este raidul asupra bazei Mudawwarah în noaptea de 17 spre 18 septembrie 1917. Obiectivul lui inițial a fost fântâna, pe care spera să o distrugă, lăsând astfel fără apă o porțiune de 240 de kilometri din calea ferată. A luat cu el doi subofițeri britanici (sergentul Yells şi caporalul Brook), care urmau să folosească o mitralieră uşoară marca Lewis şi un mortier Stokes. Grupul nu se putea apropia prea mult de baza Mudawwarah din cauza garnizoanei turceşti alcătuite din peste 300 de oameni, dar mitraliera şi mortiera au ținut inamicul la distanță în timp ce Lawrence mina podul din vecinătate. Această mină a distrus nu numai podul, ci şi un tren care a trecut pe acolo. (Ulterior Lawrence va nota că trenul respectiv transporta femei şi bolnavi.) O asemenea tactică va fi folosită în multe alte raiduri, permițând echipelor de genişti să-şi îndeplinească misiunea în timp ce gurile de foc trăgeau continuu.

între 26 septembrie şi 1 octombrie, Lawrence şi căpitanul Pisani din Misiunea franceză au condus un grup de 80 de arabi într-un alt raid asupra căii ferate. Pe lângă

distrugerea mai multor porțiuni de şină şi a unui pod important, grupul a reuşit să scoată din circulație şi un tren. Pe de altă parte, armata arabă regulată începea să avanseze în sudul peninsulei Sinai, învingând pe
21 octombrie o unitate turcească numeroasă la Wadi Musa, lângă Petra.

Lawrence, care era convins că forțele aeriene puteau juca un rol decisiv în orice conflict armat, ținea neapărat să faciliteze zborul avioanelor din Suez peste peninsula Sinai, motiv pentru care, încă din august 1917, a început să construiască aerodromuri temporare în peninsulă. Aici s-au pus la păstrare rezerve de benzină şi bombe folosite mai târziu cu succes de avioanele care vor efectua raiduri asupra flancului stâng al turcilor.

Soldați ai armatei indiene traversează peninsula Sinai călare pe cămile. In 1917 şi 1918, Lawrence a folosit mitraliere şi mortiere acționate de indieni şi nepalezi ca să asigure puterea de foc a contingentului tribal.

(IWM Q103859)

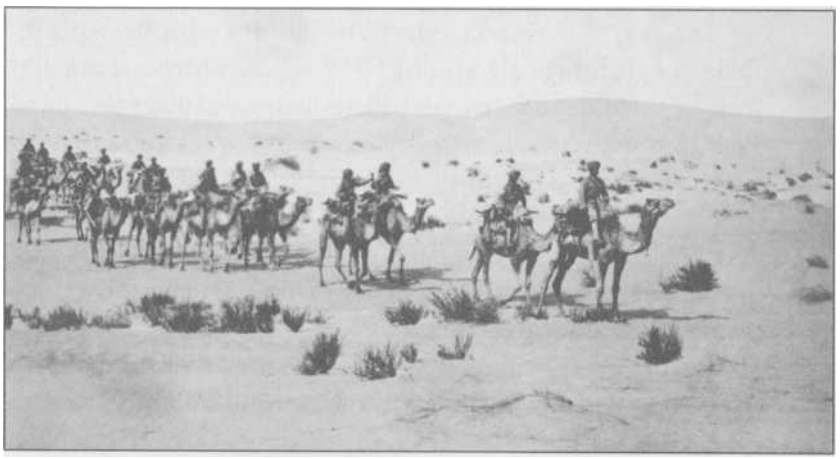

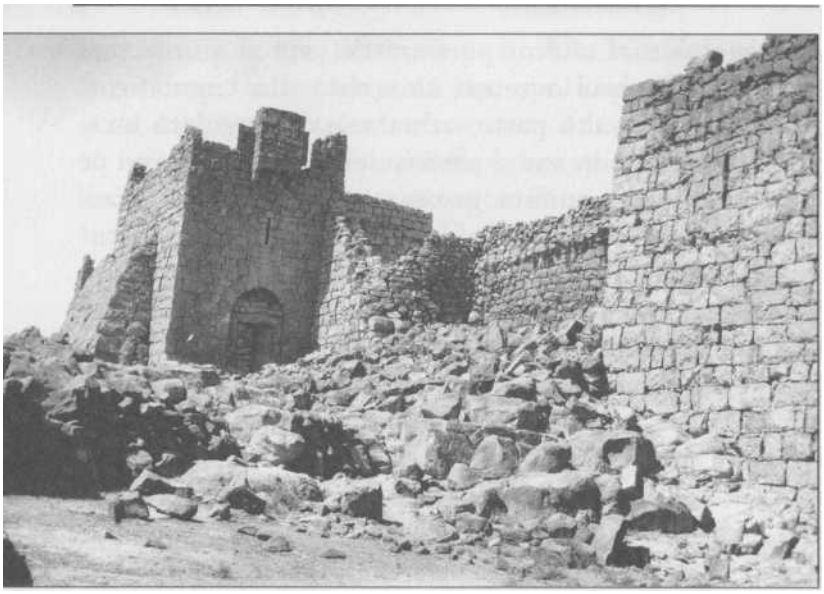

'astelul Azraq de lângă Amman. Această fostă fortăreață a cruciaților i-a servit 'rept bază lui Lawrence pentru raidul asupra văii Yarmuk din noiembrie 1917.

(IWM Q060022)

în această perioadă extrem de agitată - lunile septembrie şi octombrie ale anului 1917 Lawrence s-a angajat într-o serie de atacuri susţinute asupra căii ferate, până la kilometrul 589, la sud de Ma'an. în cursul lor, a distrus un tren, dar a şi fost împuşcat în şold. Tot în această perioadă a împărtăşit noile sale cunoştinţe de tehnica dinamitării membrilor contingentului tribal. în lunile care au urmat, aceştia au dinamitat 17 trenuri şi au distrus o mare parte din calea ferată.

Pe 11 octombrie, Lawrence a plecat cu avionul la Cairo pentru o a doua întâlnire cu generalul Allenby. Acesta pregătea o nouă ofensivă asupra liniei Gaza-Beersheba

(a treia bătălie de la Gaza), programată să înceapă la sfârşitul lunii. Lawrence promisese iniţierea unei rebeliuni în Siria, care acum nu mai părea posibilă şi care - îşi dădea seama - ar fi dus la represalii asupra populaţiei siriene. Lawrence a propus, în schimb, să distrugă podul cel mai de vest din valea Yarmuk, de la Jisr al-Hemmi, un pod impresionant, din oţel, întins peste un defileu adânc, care, deşi un obiectiv de mare importanţă strategică, era păzit, potrivit informaţiilor primite, doar de o duzină de santinele. Distrugerea lui putea stopa traficul feroviar timp de cel puţin două săptămâni şi bloca retragerea turcilor între Ierusalim şi Damasc. Britanicii sperau ca apoi populaţia siriană să se revolte şi să atace trupele turceşti care se retrăgeau pe jos. Lawrence a fost de acord să încerce aruncarea în aer a podului pe 5 noiembrie sau într-una din următoarele trei nopţi. Era o operaţiune foarte complicată

Atacul asupra căii ferate Hijaz, 1 ianuarie 1918

înzestrarea cu o unitate de care blindate Rolls-Royce, care Talbot echipate cu tunuri şi maşini Ford uşoare a întărit puterea de foc mobilă a armatei arabe. La sfârşitul anului 1917, Lawrence şi locotenent-colonelul Joyce au testat aceste maşini călătorind o distanţă considerabilă, spre calea ferată Hijaz. Pe 1 ianuarie 1918, cei doi au întreprins mai multe atacuri asupra forturilor turceşti de la nord de gara Mudawwarah. Blindajul carelor Rolls-Royce le-a permis apropierea de poziţiile turceşti fără să sufere prea multe avarii sau pierderi. în imagine, Joyce apare în uniformă şi cu *shemagh* pe cap. Lawrence adoptase de mult portul arab pentru operaţiunile din deşert. Aici este îmbrăcat într-o robă similară celor expuse în Muzeul Ashmolean din Oxford.

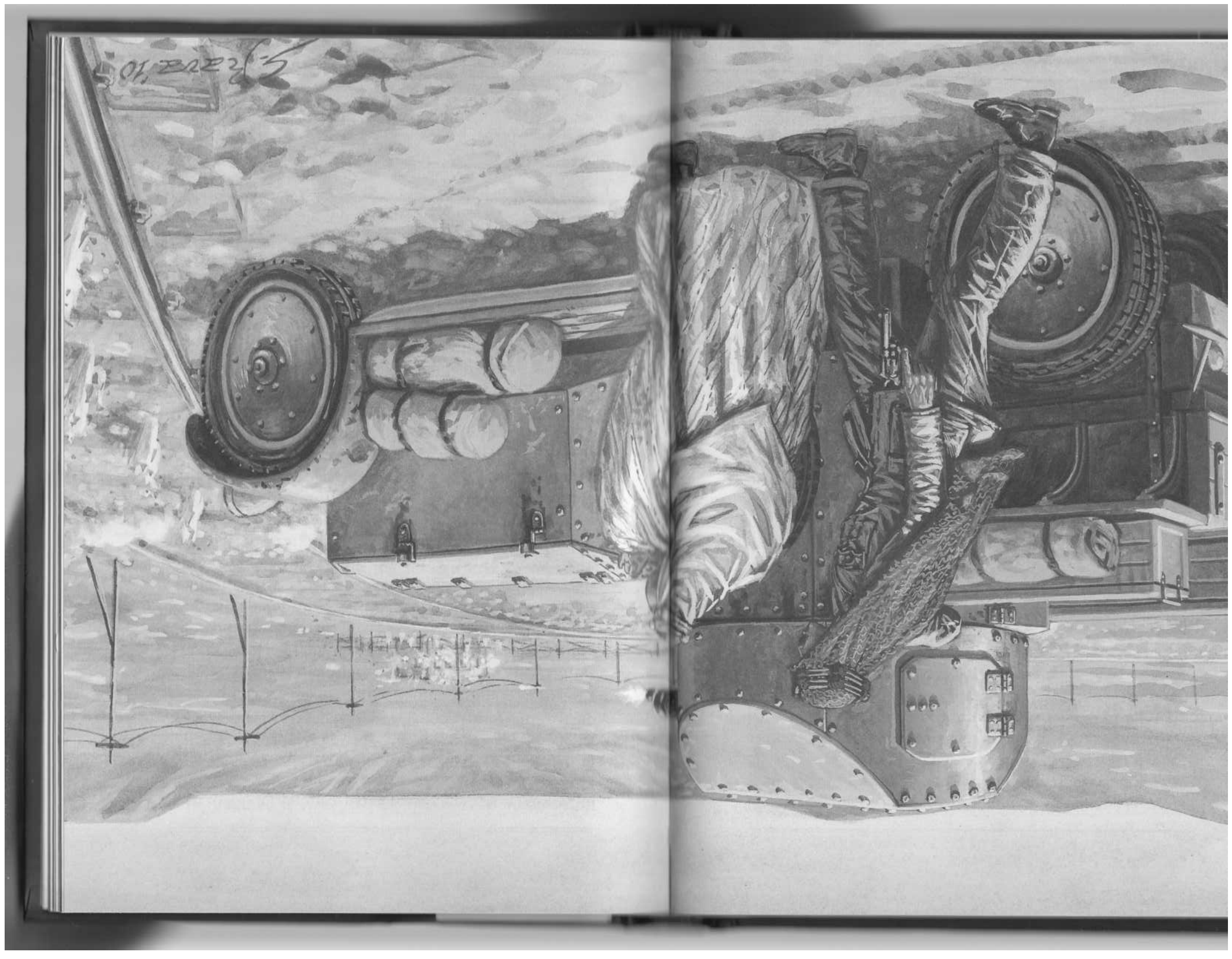

şi, cu toate că Lawrence părea foarte încrezător, colegii lui îşi dădeau seama că era foarte încordat. Clayton, şeful Serviciului de Contrainformaţii, nota: „Mă îngrijorează mult Lawrence. Şi-a asumat o misiune extrem de grea şi văd cum e gata-gata să cedeze sub povara ei".

In cursul acestui raid atât de important, Lawrence a încercat, în esenţă, să aplice aceleaşi metode care îi aduseseră succesul la Aqaba. S-a gândit să se apropie prin învăluire, îndreptându-se spre nord-est, apoi stabilindu-şi baza în castelul din Azraq al cruciaţilor, parţial ruinat. Ca însoţitori şi-a luat doar un mic grup de arabi, nereuşind să convingă prea mulţi să meargă atât de departe spre nord, deşi mai târziu, la Azraq, a recrutat oameni din triburile Bani Shakr şi Serahiyyin. Din grup mai făceau parte o echipă de mitraliori din armata indiană, sub comanda şahului Jamadar Hassan, locotenentul Wood (de la trupele de geniu) şi soldatul Throne (de la unitatea de voluntari). Grupului i s-a alăturat şi Abd al-Qadir (cunoscut şi sub numele de Abd al-Kader), un exilat algerian în Siria, nepot al liderului formaţiunilor de gherilă care, în secolul al XlX-lea, duseseră o campanie îndelungată împotriva francezilor. Şeful Misiunii franceze, colonelul Bremond, îl avertizase pe Lawrence că al-Qadir ar putea fi spion în slujba turcilor, dar Lawrence nu l-a luat în seamă.

Lawrence a părăsit Aqaba pe 24 octombrie şi, împreună cu grupul lui, a făcut un ocol mare ca să ajungă la Azraq, evitând astfel ca turcii să-l prindă. Iar dacă l-ar fi prins, Lawrence spera ca ruta aleasă de el să-i ascundă adevărata destinaţie. La Azraq şi-a întregit efectivul cu alţi recruţi, dar situaţia a început să se deterioreze. Dacă raidul asupra portului Aqaba se desfăşurase sub cele mai bune auspicii, raidul asupra văii Yarmuk stătea

sub semnul dezastrului. Abd-al-Qadir şi oamenii lui au dispărut în noaptea de 4 spre 5 noiembrie, iar membrii expediției s-au temut că s-ar fi dus să-i prevină pe turci. Obiectivul inițial al lui Lawrence (Jist al-Hemmi) se afla într-o zonă în care populația era proturcă, de aceea liderii arabi l-au asigurat că nu poate fi atacat cu succes. Atunci Lawrence a ales un obiectiv mai puțin important, podul de la Tel ash-Shebab.

Raidul propriu-zis a avut loc în noaptea de 7 spre 8 noiembrie 1917. Apropiindu-se de ei în tăcere, un fermier din partea locului a tras asupra lui Lawrence şi a oamenilor lui, crezând că sunt hoți arabi. în continuare, raidul

Lawrence este fotografiat aici cu garda lui în Aqaba, în 1918. Membrii gărzii erau adesea recrutați din tribul Agayl. (IWMQ59576)

a degenerat aproape într-o farsă. Zgomotul le-a deconspi- rat poziția în clipa în care unul dintre arabi a scăpat puşca, alertând astfel o santinelă, tocmai când Lawrence se furişa spre calea ferată ca să plaseze explozibilul. Alte santinele aflate de-a lungul liniei au început să tragă şi grupul lui Lawrence s-a împrăştiat în întuneric, abandonând explozi- bilul şi tehnica de luptă. Echipa de mitraliori, care trebuia să tragă pentru a-i înlesni misiunea, tocmai îşi deplasa arma şi a fost incapabilă să deschidă focul. La reunirea grupului, Lawrence a descoperit că nu mai aveau suficient explozibil ca să arunce podul în aer. In timp ce se retrăgea în noapte, a auzit artileria ofensivei britanice, care părea să-i anunțe eşecul. Pe drumul de înapoiere spre Azraq, a reuşit totuşi să distrugă două apeducte pe linia de lângă Minifir şi trenul comandantului Corpului VIII de armată otoman. Deşi un succes în sine, aceste realizări au fost o slabă consolare pentru raidul ratat asupra podurilor din valea Yarmuk.

Se ştie că Lawrence s-a întors la Azraq pe 12 noiembrie, dar zilele care au urmat (14-22 noiembrie) rămân aproape un mister. Potrivit propriei relatări din *Cei şapte stâlpi ai înțelepciunii,* a plecat în recunoaştere la Dera'a, o importantă garnizoană turcească şi nod major de cale ferată. Acolo susține că a fost luat prizonier, bătut şi torturat, căci încercarea lui de a trece drept cerchez s-a soldat cu un eşec. Maltratarea a fost urmată, scria el, de violul comis asupra lui de comandantul turc. Episodul este unul dintre cele mai controversate din cartea lui Lawrence. Biografii au înclinat să se îndoiască de veridicitatea lui, aşa cum e el descris în *Cei şapte stâlpi ai înțelepciunii.* Michael Asher îndeosebi, fost militar şi călător prin deşert, autorul volumului *Lawrence: regele neîncoronat al Arabiei,* a evidențiat discrepanțele dintre însemnările

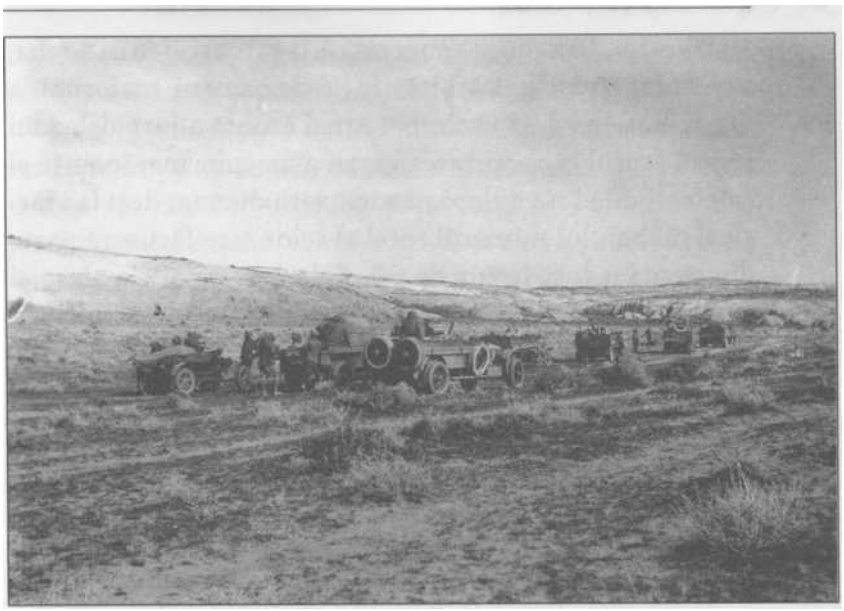

Armatei Arabe de Nord i-au fost trimise care blindate Rolls-Royce, care Talbot şi maşini Ford care i-au oferit mai multă mobilitate şi putere de foc în operaţiunile întreprinse pe parcursul anului 1918. Maşinile erau echipate cu mitraliere şi tunuri de calibru mic.
(IWM Q59529)

de jurnal ale lui Lawrence şi *Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii.* Cert este că Lawrence s-a întors la Aqaba pe 25 noiembrie, dar rămâne neclar dacă, în acest timp, ar fi putut acoperi distanţa de la Azraq la Dera'a şi apoi de la Azraq la Aqaba. întregul episod Dera'a, aşa cum e descris în *Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii,* rămâne, prin urmare, un motiv de dispută atât printre biografi, cât şi printre admiratorii lui Lawrence. Controversa a iscat dezbateri şi în legătură cu orientarea sexuală a lui Lawrence şi cu motivaţiile presupuselor lui practici masochiste de după război.

Ulterior, Lawrence a sugerat că, la întoarcerea în Aqaba, a recrutat o gardă alcătuită din 90 de oameni, majoritatea din tribul Agayl. O examinare mai atentă a jurnalelor lui indică faptul că recrutarea gărzii a început mai înainte şi că efectivul ei nu a depăşit niciodată duzina, deşi la sfârşitul războiului numărul total al celor care făcuseră parte din gardă a fost în jur de 90. Călări pe cămilele alese şi cumpărate de Lawrence, aceşti luptători destoinici au rămas în serviciul lui până în ultima zi de război.

Este cert că, la revenirea în Aqaba, Lawrence se aştepta la o formă sau alta de reproş pentru eşecul raidului asupra văii Yarmuk. Spre surprinderea lui însă, a descoperit că Allenby era mulţumit de el. Ofensiva britanică străpunsese linia Gaza-Beersheba, iar raidul lui Lawrence reuşise să creeze o diversiune printre mai multe unităţi turceşti de pe front. Britanicii ocupaseră Ierusalimul pe 9 decembrie. în filmul oficial al intrării lui Allenby în oraş, Lawrence poate fi văzut în planul îndepărtat - un ins scund, zâmbitor, într-o uniformă care nu-i stă deloc bine.

Campaniile finale, 1917-1918

Ultimele luni ale anului 1917 au fost dificile pentru Lawrence şi ceilalţi ofiţeri ai misiunii britanice. Armata Arabă de Nord s-a întărit considerabil în noiembrie 1917, odată cu sosirea unei unităţi de care blindate Rolls-Royce şi care Talbot echipate cu tunuri de calibru mic. Din această nouă unitate mobilă făceau parte şi câteva maşini Ford uşoare. Ca artilerie, armata dispunea de o baterie de tunuri de munte din Franţa, comandată de căpitanul Pisani de la

Misiunea franceză. Aceste dotări tehnice măreau considerabil mobilitatea şi puterea de foc a arabilor.

Spre sfârşitul anului 1917, ofițerii britanici au testat noua tehnică de luptă, conducând maşinile prin albiile uscate ale râurilor (ueduri) şi pe terenul accidentat din jurul portului Aqaba. Concluzia a fost că maşinile răspundeau bine la comenzi, iar Lawrence va nota ulterior că, pe anumite terenuri, carele blindate puteau ajunge până la 115 kilometri pe oră. începând cu luna octombrie, grupuri de cercetaşi exploraseră ruta de la nord-est de Aqaba, făcând depozite de combustibil şi de apă şi amenajând aerodromuri temporare. Scena părea pregătită pentru o nouă fază a Revoltei Arabe, care să poarte armata lui Faysal spre Palestina şi, în final, spre Siria.

în ciuda acestor schimbări pozitive, Lawrence a constatat nemulțumirea crescândă a liderilor arabi. Noul guvern bolşevic al Rusiei dezvăluise toate detaliile Acordului Sykes-Picot, motiv pentru care asigurările lui Lawrence ajunseseră să se izbească deja ca de un zid. Mai rău, Declarația Balfour din noiembrie 1917, care promitea evreilor o patrie în Palestina, provoca şi mai multe animozități în armata arabă. Dându-şi seama de situația dificilă, Djemal Paşa i-a abordat pe liderii arabi promițându-le bani şi o amnistie. Un tren turcesc atacat la nord de al 'Ula în noiembrie transporta mai bine de 24 000 de lire sterline în monede de aur, fapt care l-a făcut pe Lawrence să se teamă că acesta era prețul răscumpărării liderilor arabi, în cursul mai multor întâlniri dificile, Lawrence a încercat să-l liniştească pe Faysal, convingându-l să ia legătura cu şeriful Hussein. Dubiile arabilor au fost risipite într-o anumită măsură de publicarea discursului „Cele 14 Puncte" al preşedintelui american Woodrow Wilson din 8 ianuarie

1918, care promitea ca „altor naționalități care se află acum sub dominația turcă să li se asigure negreşit viața şi posibilitatea neîngrădită de a se dezvolta autonom". O promisiune nobilă, fără doar şi poate, de care liderii arabi se vor agăța până la sfârşitul războiului. în sinea lui însă, Lawrence simțea că aceste promisiuni vor fi încălcate de prevederile Acordului Sykes-Picot. Pe măsură ce războiul se apropia de final, Lawrence îşi dădea seama că propria lui integritate morală se erodase, o convingere care i se va exacerba în primii ani postbelici.

Dar, pe moment, Lawrence se simțea responsabil de evenimentele, din ce în ce mai importante, care aveau loc pe frontul din Orientul Mijlociu. Spre sfârşitul anului

Pe pagina opusă:

Pe 25 ianuarie 1918, în jurul prânzului, cercetaşi arabi au raportat apropierea unor trupe turceşti pe şoseaua Kerak, în direcția localității Tafila. Aceste trupe, cu un efectiv de aproximativ 1 000 de oameni, erau comandate de locotenent-colonelul Hamid Bei şi erau dotate cu două obuziere de munte Skoda şi peste 20 de mitraliere grele şi uşoare. Lawrence şi emirul Zaid aveau înjur de 600 de arabi, un tun de munte şi 13 mitraliere grele şi uşoare. 1. Lupta s-a desfăşurat în jurul câtorva culmi la est de Tafila. Trupele arabe au primit întăriri în timp ce brigada otomană se apropia amenințător. între orele 13.00 şi 14.00 trupele turceşti au ocupat crestele şi şi-au instalat tehnica de luptă în poziție de tragere. 2. Lawrence a hotărât să-şi retragă trupele pe o altă poziție, mai la vest, pe care ulterior a numit-o „creasta de rezervă". în orele care au urmat, cele două tabere au tras cu toate gurile de foc. 3. Momentul hotărâtor al luptei a survenit după ora 16.00, când un grup de aproximativ 100 de arabi a început să înainteze dinspre EV Eime spre nord, atacându-i pe turci din flancul drept şi din spate. în jurul orei 16.20, emirul Rasim a atacat prin învăluire flancul stâng al turcilor. Imediat, Lawrence a declanşat un atac frontal. Atacați din trei părți, turcii au intrat în panică
şi au început să se retragă pe şoseaua Kerak.

Bătălia de la Tafila, 25 ianuarie 1918

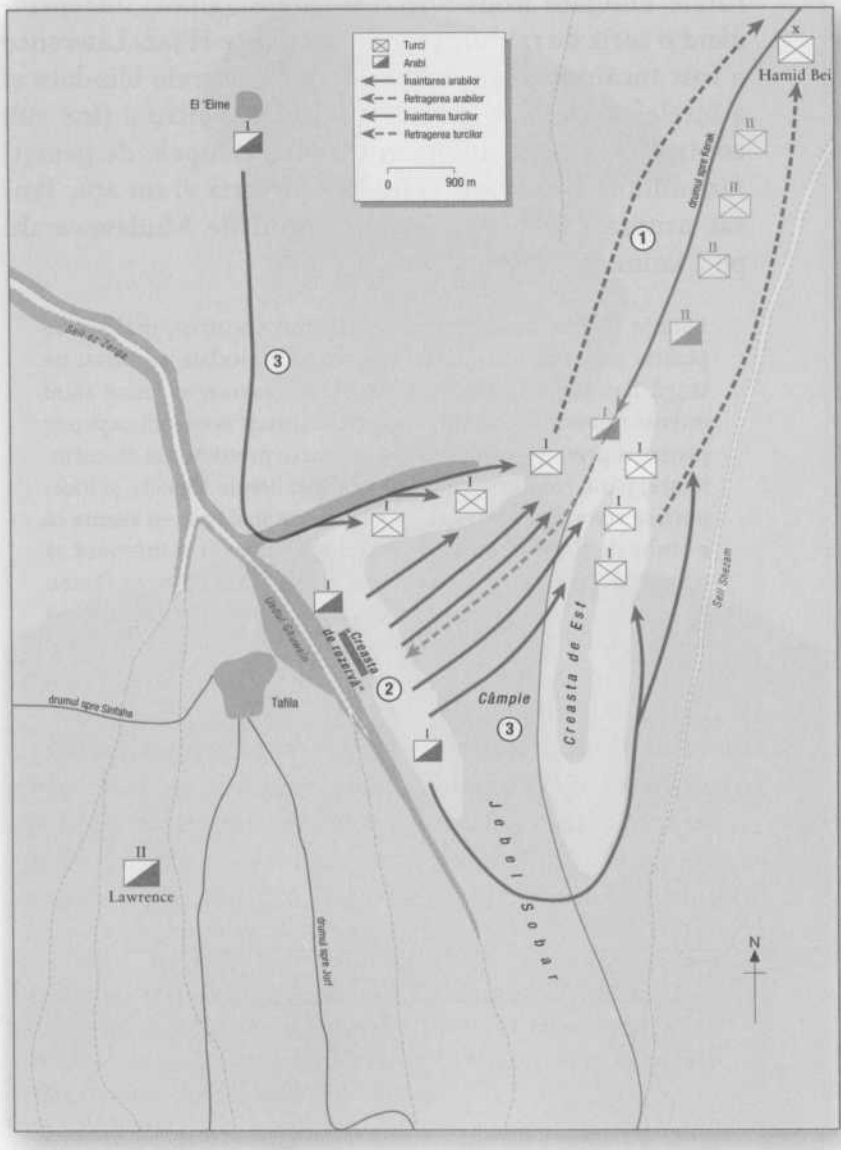

1917, împreună cu locotenent-colonelul Joyce, a testat carele blindate Rolls-Royce şi carele Talbot, întreprin- zând o serie de raiduri asupra căii ferate Hijaz. Lawrence a fost încântat de protecţia oferită de carele blindate şi a înţeles că acestea puteau fi folosite pentru a ţine sub control poziţiile turceşti în timp ce echipele de genişti dinamitau calea ferată. Iată cum descria el un atac lansat asupra căii ferate Hijaz la nord de Mudawwarah, pe 1 ianuarie 1918:

> Bateria Talbot deschise lupta, activând sprinten, mai jos de poziţia noastră; în timp ce trei maşini blindate se târau pe lângă flancurile fortificaţiilor turceşti, asemenea unor câini imenşi mirosind o urmă. Soldaţii vrăjmaşi scoaseră capetele pentru a privi, şi totul se petrecu foarte prietenos şi cu curiozitate, până când maşinile rotiră mitralierele Vickers şi începură să stropească tranşeele. Atunci turcii, dându-şi seama că e vorba de un atac, se ascunseră după parapeţi şi începură să tragă înspre maşini, dar fără nici o socoteală. Ceea ce făceau ei era tot atât de eficient ca şi cum cineva ar fi încercat să împuşte un rinocer cu alice de păsări.

In primele luni ale anului 1918, Lawrence şi Allenby au discutat despre rolul pe care avea să îl joace armata arabă în următoarea campanie, care sperau că va fi decisivă. O unitate arabă capturase Tafila pe 16 ianuarie 1918, un oraş important în zonele agricole din estul Mării Moarte. Ideea era ca trupele britanice să facă, în sfârşit, joncţiunea

Generalul Sir Edmund Allenby, comandantul Forţei Expediţionare Egiptene din iunie 1917. în cursul anului 1918, Lawrence se va strădui să lanseze atacuri pentru a hărţui o parte din trupele turceşti, în timp ce Allenby lansa ofensivele majore.
(IWM Q82969)

cu armata arabă şi să formeze un front continuu de la mare până dincolo de capătul flancului stâng al turcilor. Dacă acest lucru reuşea, Allenby era sigur că arabii puteau fi aprovizionați direct, nu pe ruta lor obişnuită, care mergea înapoi până la Aqaba. Şi totuşi, în final acest scenariu nu se va mai realiza în 1918. Terenul, care includea nu numai Marea Moartă, ci şi munți şi Marea Galileii, a ținut trupele britanice despărțite de cele arabe, iar contraatacurile turcilor au zădărnicit planurile lui Allenby.

Păstrarea localității Tafila era problematică, fiindcă, la sfârşitul lunii ianuarie 1918, o brigadă turcească pornise în marş din Kerek pentru a recuceri oraşul. Cu doar 600 de arabi, Lawrence trebuia să facă față unei unități turceşti alcătuite din 1 000 de infanterişti şi cavalerişti, plus două tunuri de munte şi peste 20 de mitraliere grele şi uşoare. După câteva ciocniri, bătălia principală a avut loc în ziua de 25 ianuarie. Trupele turceşti s-au apropiat de oraş şi au ocupat mai multe culmi, forțând grupurile de arabi să se retragă. Acum părea aproape sigur că vor recuceri Tafila. Intre pozițiile arabe şi turceşti a început un schimb de focuri care a durat mai bine de două ore. Bătălia a fost decisă de o serie aproape simultană de învăluiri realizate de călăreții arabi. Imediat, Lawrence şi-a condus contingentul într-un atac frontal care a pus trupele turceşti pe fugă. Deşi relativ scurtă şi confuză, bătălia de la Tafila a demonstrat că trupele arabe neregulate erau suficient de încrezătoare în forțele lor ca să se confrunte cu cele turceşti în câmp deschis. Lupta s-a soldat cu luarea a peste 250 de prizonieri turci şi capturarea celor două tunuri de munte. Lawrence a primit Medalia pentru Servicii Deosebite pe baza propriului raport, despre care mai târziu va recunoaşte că a fost un

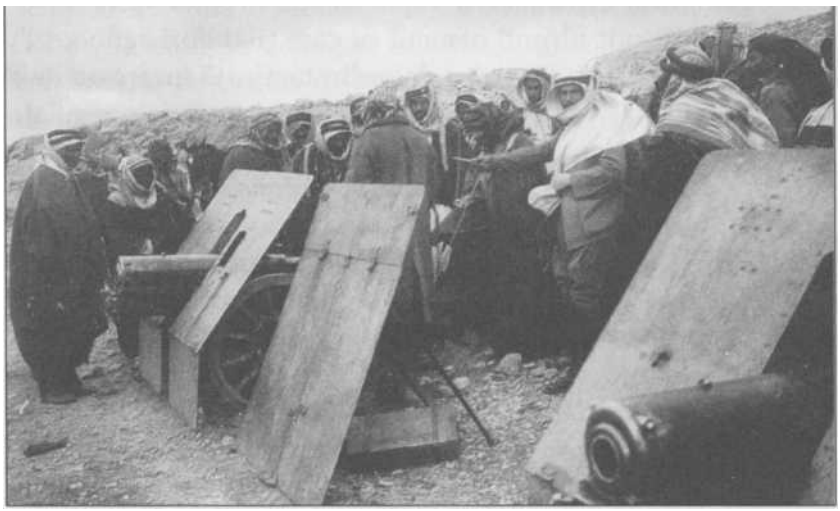

Tunuri turceşti capturate la Tafila în ianuarie 1918, când arabii au obținut o victorie însemnată împotriva otomanilor. Sub comanda lui Lawrence, ei s-au opus cu succes înaintării unei brigăzi turceşti, învimând-o si punând-o pe fugă.

(IWMQ59368)

pic exagerat: „Ca şi bătălia, scrisoarea a fost o parodie a regulilor. Celor de la marele cartier le plăcu raportul şi, cu naivitate, pentru a încununa gluma, mi-au oferit o decorație pe acest temei. Am avea mai multe piepturi strălucitoare în armată dacă fiecare om ar putea, fără martori, să-şi scrie singur raportul".

Lunile care au urmat au fost oarecum frustrante pentru Lawrence, căci intențiile i-au fost constant zădărnicite. Imediat după Tafila, a aflat că, surprinzător, cele 30 000 de lire sterline pe care i le dăduse emirului Zeid pentru ca acesta să strângă noi recruți dispăruseră,

fiind dăruite de Zeid prietenilor şi familiei lui. Total dezi-luzionat, Lawrence a raportat Cartierului General că „arabii sunt ultimii oameni cu care ți-ai dori să lucrezi". Au urmat alte frustrări de ordin tactic. O încercare de a ocupa baza Ma'an în aprilie a eşuat, iar trupele regulate ale armatei arabe au pornit un asediu care a durat până pe 23 septembrie. Tot în aprilie, ofensiva britanică asupra Ammanului a dat greş. Deşi în luna mai s-au întreprins mai multe raiduri asupra căii ferate Hijaz, atacurile repetate asupra bazei Mudawwarah s-au dovedit zadarnice. De-abia în ziua de 8 august 1918 această gară de importanță vitală a fost în sfârşit ocupată de Corpul Imperial de Cămile, care a întrerupt astfel definitiv traficul feroviar spre sud, cu destinația Medina.

Atât Lawrence, cât şi Allenby sperau că o presiune combinată de-a lungul frontului turcesc va duce la prăbuşirea acestuia în doar câteva luni. Allenby intenționa să-şi croiască drum prin liniile inamice pe un coridor îngust la Megiddo. După crearea acestei breşe, generalul voia să exploateze din plin mobilitatea Corpului de Cavalerie de Deşert. Desigur, aviația avea să joace un rol crucial - avioanele aveau să primească misiunea de a bombarda şoselele, nodurile de cale ferată şi bazele militare, ca şi trupele turceşti de la sol.

Armata Arabă de Nord juca un rol-cheie în planul lui Allenby. Generalul îi dăduse lui Lawrence peste 1 500 de cămile ca să mute o parte însemnată din armata arabă din Aqaba. Până la începutul lunii septembrie 1918, Lawrence şi Faysal adunaseră un contingent mic, dar foarte mobil de arabi la est de Dera'a, în El Untaiye, pe care ulterior l-au mutat în Umm Es Suret pentru a se feri de aviația turcilor care opera din Dera'a. Din contingent

făceau parte un batalion de trupe arabe regulate şi, de asemenea, o unitate mobilă de care blindate şi bateria Talbot, la care se adăugau echipe de mitraliori nepa- lezi, bateria de tunuri de munte a căpitanului Pisani şi un detaşament din Corpul de Cămile. Lawrence adunase peste 500 de arabi sub comanda lui personală din triburi precum Howeitat, Bani Shakr, Rwalla şi Agayl. Un esca- dron de avioane de vânătoare Bristol F2 însoțea acest contingent, folosind aerodromuri temporare de unde putea decola ori de câte ori era nevoie.

Lawrence căzuse de acord cu Allenby asupra mai multor atacuri concertate care vizau calea ferată Hijaz şi trupele

Bătălia de la Tafila, 25 ianuarie 1918

Numele lui Lawrence este în mare măsură legat de campania de distrugere a căii ferate Hijaz, dar, de mai multe ori, acesta a comandat trupe arabe şi în operaţiuni mai convenţionale împotriva trupelor turceşti. Poate că una dintre cele mai impresionante victorii ale armatei arabe a avut loc la Tafila, în Iordania de astăzi, în ianuarie 1918. Aproximativ 600 de arabi sub comanda lui Lawrence şi a emirului Zeid au înfruntat o brigadă turcă superioară numeric, dotată cu mitraliere şi piese de artilerie. Lupta s-a desfăşurat între mai multe culmi şi timp de aproximativ două ore trupele arabe şi cele turceşti s-au angajat într-un schimb de focuri violent. Ulterior, Lawrence va minimaliza rolul jucat de el în această luptă, dar mai mult ca sigur a contribuit mult la rezultatul final. Aici apare înarmat cu o puşcă SMLE, o armă pe care a folosit-o de mai multe ori în această campanie. în timpul luptei, arabii s-au folosit cu pricepere de mitraliere de mai multe tipuri: Vickers, Lewis şi Hotchkiss. La Tafila au fost prezenţi şi câţiva ofiţeri în uniformă ai armatei arabe regulate.

Lawrence, epuizat, în balconul unui hotel din Damasc, după ocuparea oraşului în octombrie 1918. Lawrence fusese martor al frustrărilor cauzate de nesocotirea dorinței de independență a arabilor şi, la scurt timp, a părăsit Orientul Mijlociu.

(IWM Q73534)

Emirul Faysal părăsind hotelul Victoria din Damasc pe 3 octombrie 1918, după ce fusese informat de generalul Allenby că nu i se va permite să guverneze Siria, care a fost cedată Franței potrivit prevederilor Acordului Sykes-Picot.
(IWM Q12364)

turceşti şi îşi propuneau să creeze confuzie pe flancul stâng al inamicului, derutându-i pe comandanții turci şi, în final, făcându-i să-şi scape armata de sub control. Ca preludiu la ofensiva principală, Lawrence şi contingentul lui au început să atace calea ferată pe 16 septembrie 1918, printr-o serie de raiduri la nord şi la sud de Dera'a, cu sprijinul unității de care blindate. Ofensiva principală s-a declanşat pe 19 septembrie, după ce trupele lui Lawrence au distrus o parte din calea ferată, izolând practic Dera'a. în afară de opoziția trupelor otomane,

îndeosebi a Corpului de Cămile, oamenii lui Lawrence au avut de câteva ori de suferit şi de pe urma avioanelor germane şi turceşti. Ofensiva condusă de Allenby şi atacurile lui Lawrence au început să erodeze coeziunea turcilor, iar în zilele următoare o parte din soldați s-au retras pe jos din Dera'a.

A urmat poate episodul cel mai controversat din cariera militară a lui Lawrence. Pe 27 septembrie, o coloană de aproximativ 2 000 de soldați turci (plus 250 de soldați germani şi austrieci) s-a retras din Mezerib şi a trecut prin satul Tafas, masacrându-i pe locuitori. în fruntea oamenilor săi, Lawrence a ajuns la locul masacrului şi a ordonat imediat un atac asupra coloanei inamice,

Pe pagina opusă:
Ultima etapă a campaniei generalului Allenby în Orientul Mijlociu a început pe [6 septembrie 1918 printr-o nouă ofensivă. Armata Arabă de Nord sub comanda lui Faysal şi a lui Lawrence a jucat în ea un rol crucial, atacând calea ferată Hijaz şi blocând flancul stâng al turcilor. Deplasarea spre nord a continuat timp de câteva săptămâni dramatice, timp în care arabii au respins armata turcă.

1. La începutul ofensivei, Armata Arabă de Nord (cu aproximativ 1 000 de oameni) a staționat în El Umtaiye şi, din 16 septembrie, a întreprins raiduri asupra căii ferate înainte să lanseze ofensiva principală pe 19 septembrie (Ofensiva Meggido).

2. Pe 27 septembrie, contingentul lui Lawrence a atacat şi distrus o unitate turcească aflată în retragere, la Tafas. Oraşul Dera'a a căzut mai târziu în aceeaşi zi.

3. în cooperare cu Divizia 4 Cavalerie, trupele arabe au continuat să urmărească trupele turceşti spre Damasc, care a fost ocupat pe 1 octombrie. 4. în săptămânile care au urmat, trupele otomane aflate în retragere au fost urmărite spre nord de Armata Arabă de Nord şi Diviziile 4 şi 5 Cavalerie.

Avioanele britanice au întreprins o serie de raiduri devastatoare asupra coloanelor de turci în retragere. Trupele arabe şi britanice au sosit în Alep pe 26 octombrie, iar guvernul otoman a semnat armistițiul cinci zile mai târziu.

Campania finală, 16 sept.-28 oct. 1918

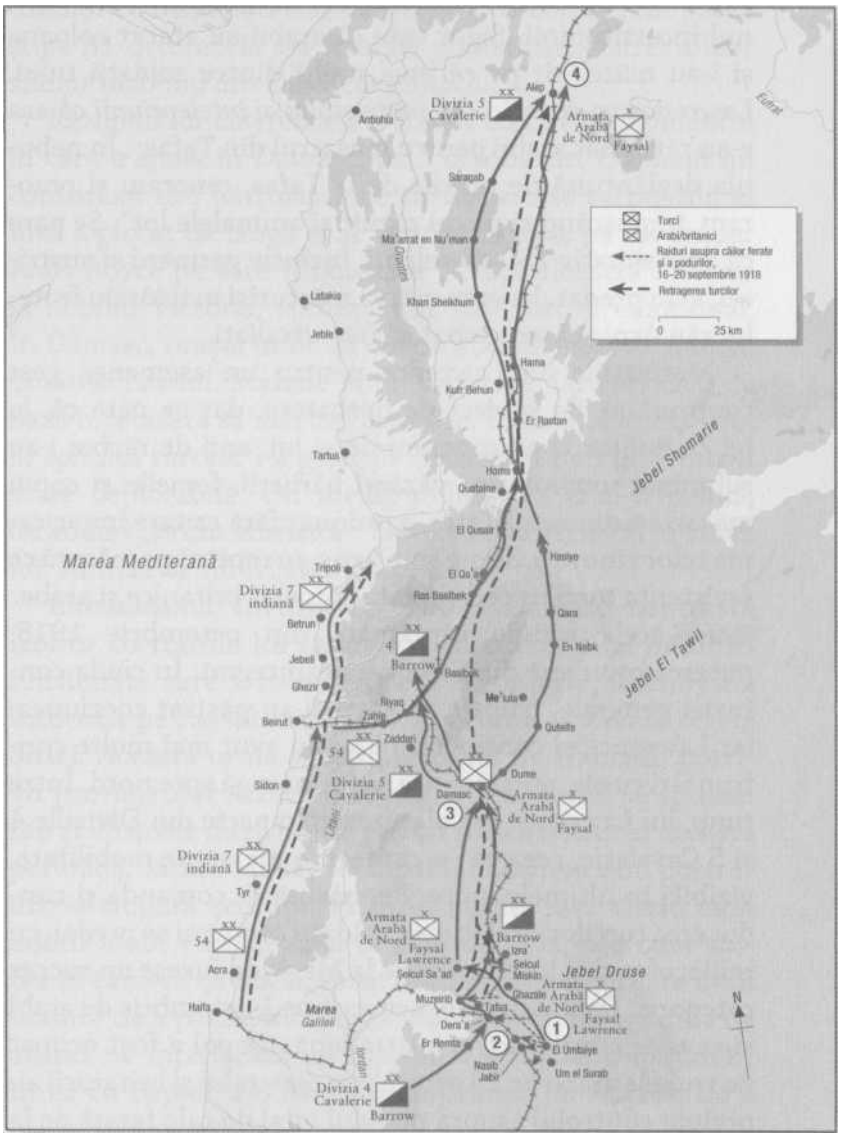

mai târziu declarând că ordinul lui a fost „fără prizonieri". Evenimentele care s-au succedat se plasează sub semnul incertitudinii. Sigur este că arabii au atacat coloana şi i-au măcelărit pe cei mai mulți dintre soldații turci. Lawrence va scrie în *Cei şapte stâlpi ai înțelepciunii* că aşa s-au răzbunat arabii pentru masacrul din Tafas: „In nebunia dezlănțuită de ororile de la Tafas, omoram şi omoram, împuşcând şi pe cei căzuți şi animalele lor". Se pare că aproximativ 250 de soldați, inclusiv germani şi austrieci, s-au predat. Lawrence îi va mărturisi mai târziu fratelui său Arnie că a ordonat să fie mitraliați.

Motivațiile lui Lawrence pentru un asemenea gest continuă să fie subiect de dezbatere, dar se pare că, la fel ca multor contemporani de-ai lui, anii de război i-au subminat umanitatea; văzând bărbații, femeile şi copiii masacrați din satul Tafas, a ordonat fără ezitare împuşcarea celor vinovați. Scene similare s-au repetat pe măsură ce rezistența turcilor ceda în fața trupelor britanice şi arabe.

în acele ultime săptămâni din octombrie 1918, puterea otomană din Siria s-a dezintegrat. în ciuda confuziei generale, trupele turceşti şi-au păstrat coeziunea, iar Lawrence şi contingentul lui au avut mai multe confruntări cu ele, reuşind însă să le împingă spre nord. între timp, lui Lawrence i se alăturaseră o parte din Diviziile 4 şi 5 Cavalerie, ceea ce i-a conferit o mai mare mobilitate, vizibilă în ultimele lupte. Pe măsură ce comanda şi conducerea turcilor se clătinau, soldații otomani se predau cu miile; ofensiva lui Allenby de la Megiddo fusese un succes categoric. Damascul a fost cucerit pe 1 octombrie de arabi şi cavaleria britanică şi australiană. Alepul a fost ocupat de trupele arabe pe 26 octombrie, iar arabii şi britanicii au preluat controlul asupra nodului vital de cale ferată de la

Muslimiya pe 29 octombrie, întrerupând astfel legătura turcilor cu Mesopotamia. Imperiul Otoman a cerut pacea şi pe 31 octombrie s-a semnat armistițiul. Astfel a luat sfârşit războiul din Orientul Mijlociu.

Războiul lui Lawrence s-a sfârşit efectiv în momentul în care a ajuns în Damasc, pe 1 octombrie. Oamenii lui continuau să-i hărțuiască pe turcii care se retrăgeau, el însă a plecat de lângă ei şi a intrat în oraş pe un tender Rolls-Royce pe care îl botezase „Ceață albastră". A tras la hotelul Victoria, epuizat atât fizic, cât şi emoțional, în Damasc, oraşul unde îşi dorise atât de mult să ajungă, domnea haosul. Străzile erau devastate, iar serviciile de bază încetaseră să mai fie furnizate. în timpul unei vizite la spitalul turcesc i-a găsit pe bolnavi şi pe răniți într-o stare deplorabilă. Un medic militar i-a tras o palmă, făcându-l „brută afurisită". Lawrence va scrie că, în sinea lui, simțise că omul „avea dreptate".

Entuziasmul învingătorilor din Damasc contrasta izbitor cu trăirile lui Lawrence. în cursul unei întâlniri tensionate care a avut loc pe 3 octombrie, Allenby l-a informat pe Faysal că nu i se va permite să devină regele Siriei. Aceasta urma să fie guvernată de francezi, potrivit prevederilor Acordului Sykes-Picot. Astfel se spulberau şi ultimele iluzii ale lui Faysal şi Lawrence. în această perioadă, James McBey i-a făcut lui Lawrence un portret într-o singură şedință. Pictorul a scris mai târziu cum liderii arabi veneau să-şi ia adio de la el, aşa cum stătea în camera de hotel, sărutându-i mâna unul câte unul înainte de a părăsi încăperea. Portretul şi fotografiile de atunci ne înfățişează un Lawrence epuizat. După întâlnirea cu Faysal, a obținut permisiunea lui Allenby de a pleca. Iată ce scria pe atunci:

După ce Faysal s-a retras, i-am adresat lui Allenby ultima cerere (şi, cred, cea dintâi) pe care i-am făcut-o vreodată pentru persoana mea: i-am cerut voie să plec. O clipă nu a voit să consimtă; dar i-am argumentat, amintindu-i de făgăduiala de acum un an şi arătându-i cu cât mai uşoară va fi Noua Lege dacă pintenul meu nu va mai fi printre aceşti oameni. în cele din urmă, a consimțit; şi atunci mi-am dat deodată seama cât de rău îmi părea.

Lawrence a părăsit Damascul a doua zi şi a ajuns în Cairo pe 8 octombrie 1918. Părăsise Cairo ca simplu sublocotenent, în 1916, iar acum revenea aici cu gradul de colonel, decorat cu Ordinul pentru Servicii Deosebite şi Ordinul Bath. Generalul Allenby îl recomandase pentru titlul de cavaler. în ciuda acestor dovezi de recunoaştere a meritelor sale, e sigur că rezultatul revoltei i-a provocat o mare dezamăgire. După cum va scrie mai târziu, şi-a văzut „visele stinse ca nişte lumânări de vântul puternic al succesului".

PRINCIPALII OPONENŢI MILITARI

Un aspect fascinant al istoriei Revoltei Arabe este atenția foarte scăzută acordată armatei otomane şi comandanților ei din timpul conflictului. Literatura scrisă pe acest subiect este destul de săracă, deşi *O istorie militară a otomanilor: de la Osman laAtaturk* (2009) de Mesut Uyar şi Edward J. Erickson a contribuit oarecum la echilibrarea balanței. Lawrence însuşi menționează câțiva comandanți otomani în *Cei şapte stâlpi ai înțelepciunii* şi, în general, recunoaşte că aveau potențial, dar că acționau în limita dotărilor de ordin militar din ce în ce mai reduse ale armatei otomane.

Trebuie spus şi că, dată fiind natura campaniei asimetrice pe care a dus-o, Lawrence nu se angaja de regulă în confruntări convenționale cu trupele duşmane. Ca să înțelegem felul în care acționa, trebuie să ştim cum acționau otomanii împotriva insurgenților. Trebuie, de asemenea, să subliniem şi că e puțin probabil ca înaltul comandament al otomanilor să fi avut ştiință despre existența lui Lawrence. Ofițerii turci ştiau doar că au de a face cu o rebeliune arabă şi că aceasta era sprijinită de ofițeri aliați şi de o cantitate din ce în ce mai mare de echipament aliat. Comandanții otomani ştiau că raidurile

conduse de ofițerii arabi şi de Aliați aveau drept scop distrugerea principalei căi de comunicație, dar nu au reuşit să identifice nici măcar un ofițer considerat a fi motorul acestor operațiuni. La fel, ideea că înaltul comandament al armatei otomane ar fi pus un preț pe capul lui Lawrence este un mit şi nimic mai mult.

Revolta Arabă s-a desfăşurat pe un teritoriu aflat sub controlul lui Ahmed Djemal Paşa (Buyuk [„cel Mare"]). Acest ambițios militar şi om de stat a fost o personalitate de frunte în cadrul Comitetului pentru Uniune şi Progres (CUP). Djemal Paşa a absolvit liceul

\hmed Djemal Paşa (Buyuk), guvernator al Siriei otomane şi comandant il Armatei IV a imperiului. Un general extrem de versat din punct de jedere politic, Djemal Paşa este cel care a condus, de fapt, campania 'mpotriva lui Lawrence şi a armatelor arabe.

(IWMQ45339)

militar în 1890 şi Academia Militară Imperială *(Mekteb-i Harhiye)* în 1893. A primit gradul de locotenent şi a fost trimis la Colegiul de Stat Major *(Erkan-Harbiye Mektebi),* pe care l-a absolvit în 1896 cu gradul de căpitan.

După revoluția Junilor Turci din 1908, Djemal Paşa a câştigat notorietate ca guvernator militar al oraşului Istanbul şi, fiind considerat un expert în probleme de securitate internă, a fost numit guvernator al provinciei Adana în timpul rebeliunii armene din 1909. în calitate de comandant de mare unitate s-a arătat mai puțin sigur de el, iar prestația lui în timpul Războaielor Balcanice, la comanda unei divizii, n-a impresionat prin nimic. A jucat un rol activ în lovitura de stat din 1913 şi a devenit una dintre mâinile forte ale dictaturii CUP, unul dintre puternicii regimului Junilor Turci. A fost promovat la gradul de general de brigadă şi, în acelaşi timp, a servit ca ministru al lucrărilor publice şi ministru al marinei.

La începutul Primului Război Mondial a fost numit comandantul Armatei IV otomane, cu statul major în Damasc, şi a primit gradul de general-maior. Din nou a ocupat două funcții guvernamentale, devenind şi guvernator al Siriei otomane, cu misiunea de a veghea asupra teritoriilor din Peninsula Arabă aflate sub stăpânirea imperiului. în primii ani ai războiului a condus represiunea naționaliştilor sirieni. între 1914 şi 1916 i-a arestat pe naționaliştii sirieni care au făcut parte din mişcarea al-Fatat, operațiune care va influența izbucnirea Revoltei Arabe. Extrem de ambițios, a excelat în jocurile politice de putere ale acelei perioade tumultuoase şi a comandat şi guvernat independent această regiune în timpul războiului. în 1915 a condus fără succes ofensiva otomană asupra Suezului. în ciuda acestui eşec,

Ahmed Djemal Paşa (Kiiţuk). Acest general otoman a fost numit şi „Djemal cel Mic", pentru a-l deosebi de comandantul lui, care avea acelaşi nume. Aici este fotografiat cu copiii lui în Ierusalim, 1917. A comandat Armata I Kuvve-i-Murettebe, staţionată în Ma'an, şi a jucat un rol major în operaţiunile împotriva Revoltei Arabe. (Biblioteca Congresului, Washington)

a rezistat în bună măsură înaintării trupelor britanice în peninsula Sinai şi în Palestina.

Izbucnirea Revoltei Arabe în 1916 a reprezentat o nouă provocare militară pentru Ahmed Djemal Paşa şi, interzicând retragerea trupelor din Peninsula Arabă, el a încercat să înăbuşe această rebeliune şi în acelaşi timp să-şi menţină forţele la o atât de mare depărtare. A ştiut să-şi aleagă subordonaţii care să-i îndeplinească ordinele, şi atât Mehmed Djemal Paşa (Kiiţiik [„cel Mic"]) cât şi Omer Fahrettin Paşa (Tiirkkan) au acţionat eficient împotriva trupelor arabe până în 1918.

Ahmed Djemal Paşa a pierdut controlul asupra Siriei în 1918, odată cu sosirea generalului german von Falkenhayn şi cu plecarea statului major al Grupului

de Armată Yildirim în zona acțiunilor de luptă. Se discută şi acum dacă nu cumva insistența lui de a păstra trupe otomane în Peninsula Arabă a afectat negativ rezultatul campaniei din Palestina. Dacă ar fi fost evacuate din Peninsula Arabă, trupele otomane s-ar fi alăturat Armatei IV de sub comanda lui. Dar Ahmed Djemal Paşa era deplin conştient că retragerea din Peninsula Arabă ar fi însemnat sfârşitul dominației otomane acolo, drept care, mereu sensibil la multiplele implicații politice ale evenimentelor, nu a fost de acord cu aşa ceva. Ulterior a conspirat împotriva lui Enver Paşa, iar după război a mers în Rusia şi Afghanistan. A fost asasinat de armeni pe 22 iulie 1922.

Oraşul Ma'an (în Iordania de astăzi) ocupa o poziție strategică pe calea ferată Hijaz şi, odată cu intensificarea raidurilor asupra acesteia, a devenit un centru vital pentru operațiunile otomane. Comandantul otoman al garnizoanei de acolo, Mehmed Djemal Paşa (Kuțuk [„cel Mic"]), a jucat un rol major în operațiunile împotriva Revoltei Arabe, străduindu-se în acelaşi timp să apere calea ferată pentru a asigura aprovizionarea garnizoanei din Medina, la sud de Ma'an.

Mehmed Djemal Paşa a absolvit Academia Militară Imperială în 1895, cu gradul de locotenent. Ulterior a fost recomandat pentru Colegiul de Stat Major, pe care l-a terminat în 1898 cu gradul de căpitan. Ca tânăr ofițer, a dobândit o experiență vastă în mai multe teritorii subordonate Imperiului Otoman. A fost extrem de zelos în înăbuşirea rebeliunii kurde din Dersim (estul Anatoliei), motiv pentru care a şi fost decorat. S-a dovedit la fel de talentat în misiunile diplomatice şi a făcut parte din diverse comisii chemate să rezolve disputele legate de granițe.

A fost unul dintre puținii comandanți de divizie care au ieşit cu reputația intactă din Războaiele Balcanice.

La izbucnirea Primului Război Mondial, a fost promovat la gradul de general de brigadă şi numit comandant al Corpului de Armată VIII, care avea drept misiune atacarea Canalului Suez în 1915. Cariera lui pe durata războiului a fost afectată de stilul mult prea autoritar al lui Ahmed Djemal Paşa (Biiyuk). Tocmai de aceea era şi cunoscut printre ceilalți ofițeri drept Kiițiik Djemal Paşa, adică „Djemal cel Mic", deşi probabil că porecla nu era folosită de față cu el. Instalându-şi cartierul general la Ma'an, a comandat Armata I Kuwe-i-Miirettebe, o unitate extrem de mobilă, de arme întrunite, care acționa împotriva trupelor arabe din deşert. Tot în sarcina lui intrau paza căii ferate Hijaz şi repararea stricăciunilor provocate de raidurile inamicului. Mehmed Djemal Paşa şi-a dus la îndeplinire aceste sarcini cu multă eficiență - săpături arheologice recente au scos la iveală faptul că oraşul Ma'an era protejat de o rețea complexă de tranşee. A apărat oraşul de un atac major al armatei arabe regulate şi neregulate în aprilie 1917, iar Ma'an a fost evacuat de-abia în septembrie 1918. în toată această perioadă şi-a folosit cu pricepere puținele avioane, efectuând raiduri aeriene regulate asupra bazei arabe din Aqaba.

Mai târziu, rolul lui în campania din Palestina a scăzut simțitor din cauza prezenței în armata otomană a unor ofițeri germani precum Kress von Kressenstein. în cele din urmă, a fost numit comandantul Armatei IV (în locul lui Biiyiik Djemal Paşa) pe 17 ianuarie 1918, iar în iulie a fost promovat la gradul de general-maior.

Poate că cel mai cunoscut comandant otoman din timpul Revoltei Arabe este Omer Fahrettin Paşa (Tiirkkan),

aflat la comanda garnizoanei din Medina. In sursele de limbă engleză apare sub numele de Fakhreddin sau Fakhri Paşa. S-a născut la Ruse, în Bulgaria otomană, în 1868, şi a trecut şi el prin Academia Militară Imperială şi Colegiul de Stat Major, pe care l-a absolvit în 1891 cu gradul de căpitan. Ca tânăr ofițer a servit în garnizoane din mai multe regiuni ale Imperiului Otoman, făcând parte şi din câteva comisii pentru rezolvarea unor dispute legate de granițe. Prestația lui în Războaiele Balcanice a fost neînsemnată, dar, la începutul Primului Război Mondial, i s-a dat comanda unei divizii. Apoi a trecut la conducerea Corpului XVIII de Armată, fiind în acelaşi timp şi locțiitorul comandantului Armatei IV. în această calitate a servit ca adjunct al lui Djemal Paşa Biiyiik.

Numirea lui Omer Fahrettin Paşa la comanda garnizoanei din Medina a fost făcută în ultimul moment, dar s-a dovedit extrem de inspirată. După izbucnirea revoltei, acesta nu numai că a organizat sistemul de apărare al oraşului, dar a şi trecut imediat la protejarea căii ferate Hijaz. La sfârşitul anului 1916 a pornit să înăbuşe revolta şi a reocupat oraşele Yanbu şi Rabegh în fruntea a două brigăzi care au înaintat spre grosul trupelor arabe. Planul lui de a zdrobi revolta, cât era la început, a fost aproape să se îndeplinească, numai că sosirea flotei britanice şi a trupelor egiptene i l-a dat peste cap. Factorii logistici au jucat şi ei un rol important, şi Fakhri Paşa s-a întors la Medina la începutul anului 1917. Până la sfârşitul războiului, a apărat Medina cu înverşunare, făcând eforturi uriaşe să asigure funcționalitatea căii ferate, principala cale de aprovizionare a armatei cu oameni, hrană şi tehnică de luptă. Dar nu s-a bazat în exclusivitate pe calea ferată, întrucât primea alimente

de la tribul Shammar al lui Ibn Rashid, care era loial conducerii otomane.

Deşi cei trei ofițeri prezentați mai sus au fost cei mai importanți comandanți otomani din zona în care acționa Lawrence, acesta nu s-a angajat niciodată într-o confruntare directă cu ei, preferând un alt gen de război. Prin urmare, într-un fel s-ar putea spune că puțini comandanți otomani au avut de a face în mod direct cu el. Aceasta a fost natura războiului purtat de Lawrence. Pentru el, succesul nu se judeca după normele militare convenționale, ci însemna distrugerea capacității de război a otomanilor prin operațiuni de gherilă. în ce-i priveşte pe comandanții prezentați aici, aceştia nu au avut niciodată ocazia de a-l înfrunta pe Lawrence în mod direct, ci s-au mărginit la a contracara atacurile arabe şi a repara stricăciunile produse căii ferate Hijaz.

Ca în cazul multor oameni implicați în povestea lui Lawrence, numele şi calitățile ofițerilor otomani care s-au opus Revoltei Arabe au fost în mare parte uitate. Din câte ne putem da seama, ei par să fi fost experimentați, inteligenți şi tenace, calități comune militarilor otomani din perioada Primului Război Mondial.

MODUL DE GÂNDIRE

în ciuda începuturilor obscure, Lawrence a ajuns una dintre personalităţile emblematice ale secolului XX. Din punct de vedere militar, el a jucat un rol major în Primul Război Mondial. în calitate de comandant militar, a stăpânit perfect tainele războiului de gherilă, reuşind la fel de bine să-l pună în practică şi să-l exprime în scris. Faptul că scrierile îi sunt consultate constant reprezintă dovada acurateţei teoriilor lui despre războiul de gherilă. Acest instinct, combinat cu tot ce ştia el despre triburile şi geografia Peninsulei Arabe, l-a ajutat să acţioneze cu succes în timpul Primului Război Mondial. Reuşitele lui în deşert, alături de trupe neregulate, care blindate şi artilerie uşoară, vor fi analizate de exploratori ai deşertului în anii 1920 şi 1930. Mai mult de atât, metodele lui vor fi folosite de forţe speciale precum Grupul de Acţiune Independentă în Deşert şi SAS, în cursul operaţiunilor desfăşurate în deşert în al Doilea Război Mondial. în consecinţă, Lawrence rămâne unul dintre cei mai influenţi tacticieni ai războiului de gherilă şi ai luptelor în deşert.

Cel mai bun rezumat al artei războiului în concepţia lui poate fi găsit în Capitolul XXXIII din *Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii*, care descrie cum şi-a petrecut Lawrence mai multe zile ţintuit la pat de o boală, la începutul anului

Bust al lui Lawrence executat de Eric Kennigton. Originalul se află în catedrala Sfântul Paul din Londra. Ulterior, după el s-au făcut mai multe copii, aceasta fiind plasată în capela de la Jesus College din Oxford, unde a studiat Lawrence. (fotografie făcută de autor)

1917. în acest timp, el şi-a dezvoltat ideile despre felul în care ar trebui condusă o campanie. Aici a estimat punctele tari şi slăbiciunile turcilor, ca şi avantajele pe care le aveau trupele arabe față de cele inamice. Evaluarea finală conține mai multe principii pe care specialiştii le grupează sub denumirea de „război asimetric". Lawrence a respins ideea ofensivei cu orice preț, caracteristică marii majorități a comandanților de pe frontul de vest. Turcii,

Lawrence a fost o sursă de inspirație pentru mulți pictori. Acest portret executat de Augustus John a fost terminat în 1919 şi face parte din colecția Tate Gallery. (Tate Gallery, Londra)

şi-a dat el seama, erau nevoiți să-şi apere teritoriile din Peninsula Arabă, ca şi calea ferată Hijaz. Acest lucru le afecta mobilitatea şi îi obliga să rămână legați de căile de comunicație, vulnerabile în cea mai mare parte. Pe de altă parte, arabii se puteau deplasa la mari distanțe, declanşând atacuri-surpriză. Un număr relativ modest de mitraliere şi încărcături explozive le măreau şansele de reuşită. Lawrence a conchis astfel:

> **Cele mai multe războaie sunt războaie de întâlnire, amândouă puterile silindu-se să vină în atingere una cu cealaltă, spre a evita orice surpriză tactică. Dimpotrivă, lupta noastră trebuia să fie una de detaşare. Trebuia să intimidăm duşmanul prin amenințarea mută a unui pustiu imens şi necunoscut, nedezvăluindu-ne pe noi înşine decât în clipa când aveam să dăm lupta. Atacul putea fi mai mult de formă, îndrep- tându-se nu asupra oamenilor, ci asupra materialelor; aşa că noi nu trebuia să căutăm nici punctul său tare şi nici cel slab, ci doar materialul accesibil.**

In calitate de comandant al acestui gen de război, Lawrence şi-a dat seama şi de avantajele oferite de unitatea de care blindate şi de aviație. Utilizarea acestora împreună cu trupele lui neregulate însemna că un contingent relativ mic putea acționa cu o putere de foc considerabilă. Lawrence se va folosi cu multă eficiență de aceste avantaje în ultimele etape ale războiului.

Mai presus de toate, Lawrence a fost un comandant al deşertului. Experiența dobândită pe acest teren atât de dificil i-a permis să găsească metode de a supraviețui şi de a călători în condiții extreme. Ştia că utilizarea prudentă a fântânilor (şi, mai târziu, a depozitelor de alimente şi de combustibil) îl ajuta să străbată distanțe

mari. îşi alegea cămilele cu grijă, iar ulterior va controla chiar el felul în care erau întreținute vehiculele. A înțeles ca nimeni altul cum să folosească deşertul în avantajul lui. Dându-şi seama că poate supraviețui unor expediții lungi, a trecut prin regiuni considerate inospitaliere de către inamic pentru a apărea ca din senin, folosindu-se de acest atu tactic ca să-si atace obiectivul. Acesta a fost

Lawrence a însoțit delegația emirului Faysal la Conferința de pace de la Paris, din 1919. în ciuda insistenței cu care a pledat pentru cauza arabă, puține dintre promisiunile făcute liderilor arabi vor fi duse la îndeplinire. Faysal va deveni rege al Irakului, în termenii impuşi de mandatul britanic.
(IWMQ55581)

principiul de bază al raidului asupra portului Aqaba, o tactică pe care o va folosi în mod repetat.

Lawrence nu-şi trimitea oamenii la moarte sigură; dimpotrivă, avea grijă ca numărul pierderilor să fie cât mai mic, ştiind că astfel de evenimente se puteau repercuta asupra întregii societăți arabe. De fapt, atitudinea lui față de vărsarea de sânge este şi acum subiect de dezbatere. Unele incidente din timpul războiului, cum ar fi cel din Tafas, în 1918, sugerează că războiul îi tocise sensibilitatea şi îl făcuse să accepte vărsarea de sânge. în scrisori, Lawrence era mai direct. într-o scrisoare adresată unui prieten (Edward Leeds), el nota: „Uciderea atâtor turci mi se pare oribilă. Când dai asaltul final şi-i vezi peste tot, hăcuiți, mulți încă în viață, şi ştii că ai ucis sute la fel şi înainte şi trebuie să mai ucizi alte sute, dacă poți".

Relația lui cu colegii ofițeri a fost adesea tensionată căci Lawrence nu s-a conformat normelor obişnuite care ar trebui respectate de un lider pe timp de război. Tensiunile au fost provocate de mai mulți factori, de pildă de utilizarea Corpului Imperial de Cămile. De asemenea, în 1918, Lawrence pur şi simplu a anulat un plan pregătit de Joyce şi Young, care avea în vedere un raid de mare amploare, fiindcă tocmai primise acordul Cartierului General de la Cairo pentru punerea în aplicare a propriului plan. Convins de soliditatea judecății lui, Lawrence era departe de a fi un om de echipă.

Faptul că, la începutul războiului, nu avea deloc experiență militară a fost până la urmă un avantaj pentru el în campania din deşert. A venit fără idei preconcepute privind modul în care ar trebui purtat un război. A adus cu sine tot ce ştia despre triburi şi deşert şi şi-a folosit cunoştințele la fața locului. Unii îl consideră doar

un amator talentat sau norocos, dar, de fapt, Lawrence a fost un om înzestrat cu o inteligență ieşită din comun. De aceea a şi reuşit să-şi formuleze propria doctrină asupra războiului de gherilă în deşert cât încă acționa acolo. în ultimii ani, scrierile şi experiența lui au revenit în atenție date fiind conflictele recente din Irak şi Afghanistan. Un astfel de proces necesită însă multă precauție. Experiența lui Lawrence este legată de un context şi de o epocă anume. Am fi prea optimişti să afirmăm că el poate oferi un model aplicabil condițiilor din ziua de azi. Trebuie să amintim aici şi că Lawrence a văzut războiul din perspectiva insurgentului, un aspect pe care teoreticienii metodelor de contracarare a revoltelor s-ar cuveni să-l aibă în vedere atunci când îi studiază scrierile. Dar, ca susținător al războiului asimetric, Lawrence mai are multe de spus cititorului contemporan. Povestea lui confirmă şi faptul că, deşi Primul Război Mondial a fost un conflict de proporții, impersonal, un ofițer s-a putut remarca în cadrul lui, influențând prin acțiunile sale rezultatul unei întregi campanii.

DUPĂ ÎNCHEIEREA OSTILITĂŢILOR

La scurt timp după moartea lui Lawrence, lordul Allenby i-a rezumat astfel cariera militară: „A fost un om de ştiinţă timid şi rezervat, arheolog şi filosof purtat de tăvălugul războiului într-o postură la care nici nu visase. A avut geniul adevăratului conducător. Spre deosebire de ceilalţi, nu a fost mânat de ambiţie, ci şi-a făcut datoria cum a crezut că e mai bine“ (*Guardian*, 19 mai 1935). O evaluare plină de acurateţe, căci, chiar dacă Lawrence este adesea acuzat că ar fi fost extrem de ambiţios şi de arogant, se pare că excesul de publicitate de care a avut parte imediat după război a devenit de nesuportat pentru el. Retragerea efectivă din viaţa publică şi refuzul propunerilor de a-şi continua cariera într-un domeniu sau altul ar putea fi dovada că povara „mitului Lawrence" era mult prea grea. Ca multe alte „celebrităţi", deşi iniţial pare să-i fi făcut plăcere atenţia publicului, în cele din urmă a clacat. Decizia de a renunţa la stilul său obişnuit de viaţă nu a făcut decât

Erou naţional în urma proiectării la Londra a unei serii de filme documentare semnate de Lowell Thomas despre Revolta Arabă, Lawrence a devenit un adevărat erou. Ulterior a pozat pentru mai multe ziare şi reviste, ca in fotografia de faţă, şi astfel faima lui s-a răspândit peste hotare.
(IWM Q46064)

să stârnească şi mai mult interesul oamenilor, garantând astfel că mitul îi va supraviețui.

în ciuda scepticismului său privind şansele unei rezolvări postbelice juste a situației din Orientul Mijlociu, Lawrence a rămas fidel cauzei arabe, refuzând titlul de cavaler în semn de protest față de modul în care fuseseră tratați arabii. în 1919 l-a însoțit pe prințul Faysal la Conferința de pace de la Paris, ca membru al delegației arabe. Acolo, termenii Acordului Sykes-Picot, încheiat în timpul războiului, au făcut inutilă prezența arabilor, căci fostele teritorii otomane din Orientul Mijlociu au fost împărțite între Marea Britanie şi Franța. în cursul anului 1919, Lawrence a început să-şi scrie memoriile despre campania din deşert, folosindu-se de carnetele şi de jurnalele în care îşi făcuse însemnări de război. Acestea vor fi publicate ulterior sub titlul *Cei şapte stâlpi ai înțelepciunii* (vezi în continuare la paginile 136-137). Revizuirea lor va continua intermitent vreme de câțiva ani. în iunie 1919 a devenit cercetător ştiințific la AII Souls College din Oxford, dând impresia că va reveni la cariera antebelică de istoric şi arheolog.

O serie de evenimente îl vor face subiect de discuție în toată țara şi faimos chiar şi dincolo de hotare. Celebritatea lui Lawrence a cunoscut un salt brusc în august 1919, când Lowell Thomas a lansat la Covent Garden un spectacol intitulat *Cu Allenby în Palestina.* Thomas cutreierase Orientul Mijlociu în timpul războiului şi strânsese

în 1921, Lawrence a făcut parte din delegația britanică la Conferința de la Cairo, în cadrul căreia s-a ajuns la o înțelegere care să potolească spiritele din ce în ce mai încinse din Orientul Mijlociu.
(IWMQ60171)

sute de fotografii şi metri de peliculă, în care apărea pe alocuri şi Lâwrence. Spectacolul inițial cuprindea o conferință, o prezentare de diapozitive, muzică şi dans. Thomas şi-a dat repede seama că publicul era fascinat de povestea lui Lâwrence. Drept urmare, s-a întâlnit de câteva ori cu acesta şi i-a făcut mai multe fotografii. Noul lui spectacol s-a intitulat apoi *Cu Allenby în Palestina şi cu Lawrence în Ar abia.* A făcut săli arhipline la Londra, după care a plecat în turneu prin Marea Britanie. în 1920, Lawrence nu mai era unul dintre eroii mai puțin cunoscuți ai războiului, ci devenea o adevărată legendă vie. Motivele au fost îndelung dezbătute, dar, după atâția ani de război dezumanizant şi de morți anonimi pe frontul de vest, putem afirma cu îndreptățire că acest om charismatic a fascinat şi, în egală măsură, a atras ca un magnet masele largi.

Deşi Lâwrence a fost criticat pentru modul în care a reacționat la atenția acordată de public şi de presă, merită subliniat faptul că şi-a folosit celebritatea pentru a susține în continuare cauza arabă şi a îndemna la îndeplinirea promisiunilor făcute liderilor arabi în timpul războiului. Irakul s-a revoltat în 1920 după ce britanicii au preluat administrarea țării sub mandat ONU, iar Lâwrence a devenit din ce în ce mai critic la adresa politicii adoptate de ei în această țară. Iată ce scria pe 2 august 1920 în *The Times:*

Lâwrence la baza aeriană militară britanică a RAF de la Miramshah, la granița de nord-vest a Indiei. Misiunea primită într-o zonă de la hotarul cu Afghanistanul a determinat presa să presupună că ar fi fost angajat în activități de spionaj.
(IWM Q115096)

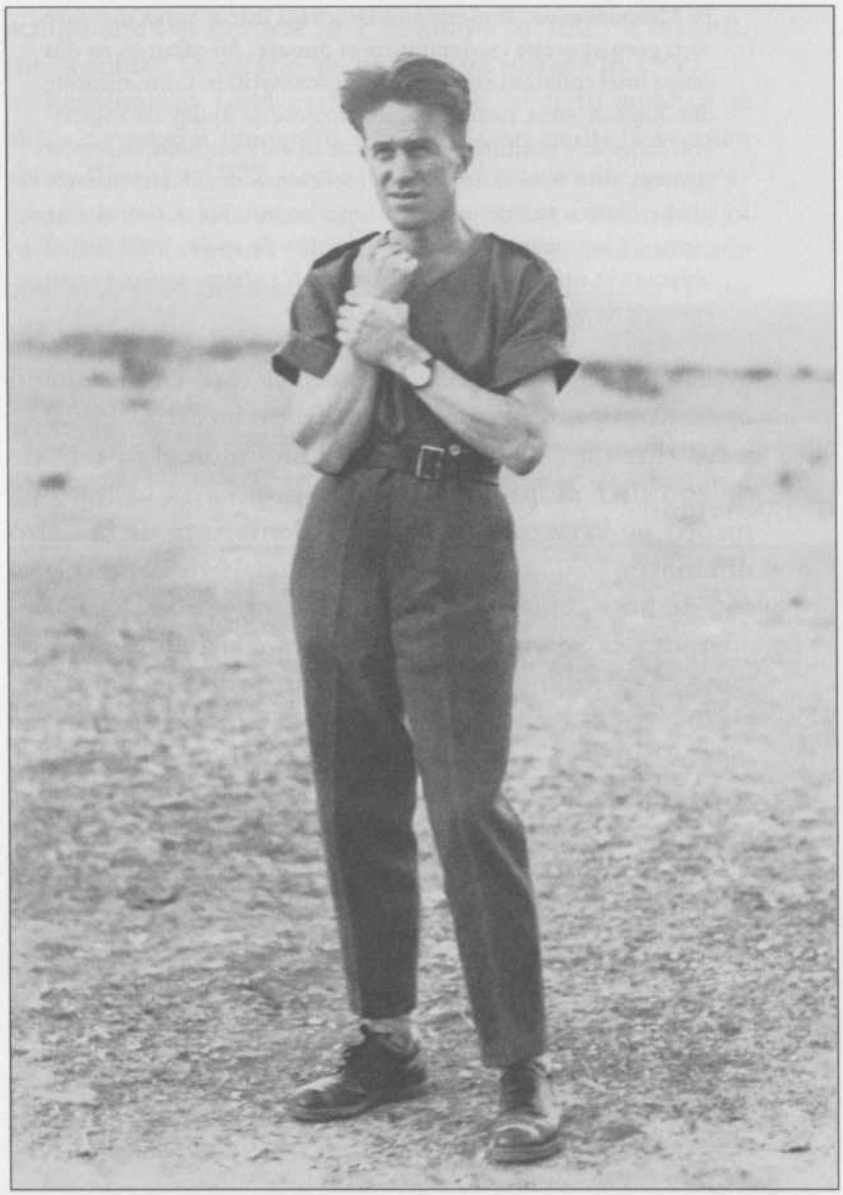

în Mesopotamia, englezii au fost atraşi într-o cursă din care va fi greu să scape cu demnitate şi onoare. Au căzut în ea din cauza unei constante trunchieri a informațiilor. Comunicatele din Bagdad sunt nesincere, incomplete şi ajung cu întârziere. Situația e mult mai gravă decât ni s-a spus, administrația noastră este mai dură şi mai ineficientă decât ştie marele public. Este o ruşine pentru istoria imperiului nostru şi s-ar putea ca lucrurile să se inflameze atât de mult, încât leacul obişnuit să nu mai aibă nici un efect. Ne aflăm, astăzi, foarte aproape de un dezastru.

Lawrence a continuat pe acelaşi ton, condamnând operațiunile militare ale francezilor în Siria. în 1921 a fost invitat să se alăture Biroului Colonial în calitate de consilier pe probleme arabe. în această calitate l-a însoțit pe Winston Churchill la Conferința de la Cairo din martie 1921, fiind unul dintre cei 40 de experți (sau „40 de hoți", cum i-a numit Churchill) adunați acolo în speranța că se va ajunge la un acord privind administrarea teritoriilor sub mandat. Din fericire, conferința s-a încheiat cu un tratat anglo-irakian şi cu instalarea lui Faysal pe tronul Irakului. în ciuda faptului că a fost amenințată de diverse lovituri de stat şi revolte, monarhia va supraviețui în Irak până la revoluția Partidului Baas din 1958.

Se pare că, la întoarcerea în Anglia, Lawrence era şi mai convins că niciodată nu va putea impune o rezolvare justă a situației din Peninsula Arabă, indiferent cât de mult s-ar folosi de statutul lui de persoană publică şi de presă. în 1922 a demisionat din toate funcțiile şi, luând numele de J.H. Ross, s-a înrolat în aviație ca simplu soldat. Când presa a prins de veste, Lawrence a părăsit aviația şi, în 1923, s-a înrolat în trupele de tancuri,

schimbându-şi numele în T.E. Shaw. în 1925 a revenit, tot ca soldat, în aviație, de unde se va retrage în 1935.

Respingerea unei cariere celebre, a vieții publice şi chiar a propriei identități a surprins pe mulți la vremea aceea. Deşi în 1922 i se deschideau mai multe perspective, Lawrence le-a întors spatele şi a căutat anonimatul în cadrul RAF (aviația regală). Dezbaterea privind motivele continuă şi în prezent. Unii susțin că a fost vorba de un

Din 1932, Lawrence s-a implicat în proiectarea unor nave de salvare de mare viteză pentru RAF, ca în această fotografie. Vasele acestea vor acționa cu multă eficiență în al Doilea Război Mondial, salvând echipaje ale avioanelor doborâte.

(IWM CH001687)

Clouds Hill, în Dorset. în 1935 Lawrence s-a retras din aviație în această casă izolată, (fotografie reprodusă prin amabilitatea lui Peter Leney, Societatea T.E. Lawrence)

mod de a-şi face reclamă sau de un ultim protest față de tratamentul la care erau supuşi arabii. Alții consideră că reacția lui a fost rezultatul stresului cu care a rămas de pe urma războiului sau al deziluziei provocate de politica şi de societatea britanică. S-au invocat şi motive ce țin de identitatea şi orientarea lui sexuală. Oricum, acel T.E. Lawrence care captivase presa şi publicul de pretutindeni începând din 1919 s-a retras într-o lume a lui. Ulterior va declara că „s-a retras din cursă şi a rămas cu cei care nu luau parte la ea". în ciuda acestei declarații oarecum romantice, scrisorile adresate unor prieteni apropiați arată că viața de soldat i se părea dificilă, mai ales printre camarazi care erau, în cel mai bun caz, „nişte neciopliți".

Lawrence a fost pasionat de viteză toată viața. Cât timp a lucrat în aviație a avut mai multe motociclete Brough foarte puternice. A suferit accidentul care i-a fost fatal tocmai pe o astfel de motocicletă.
(Biblioteca Bodleiană, Oxford)

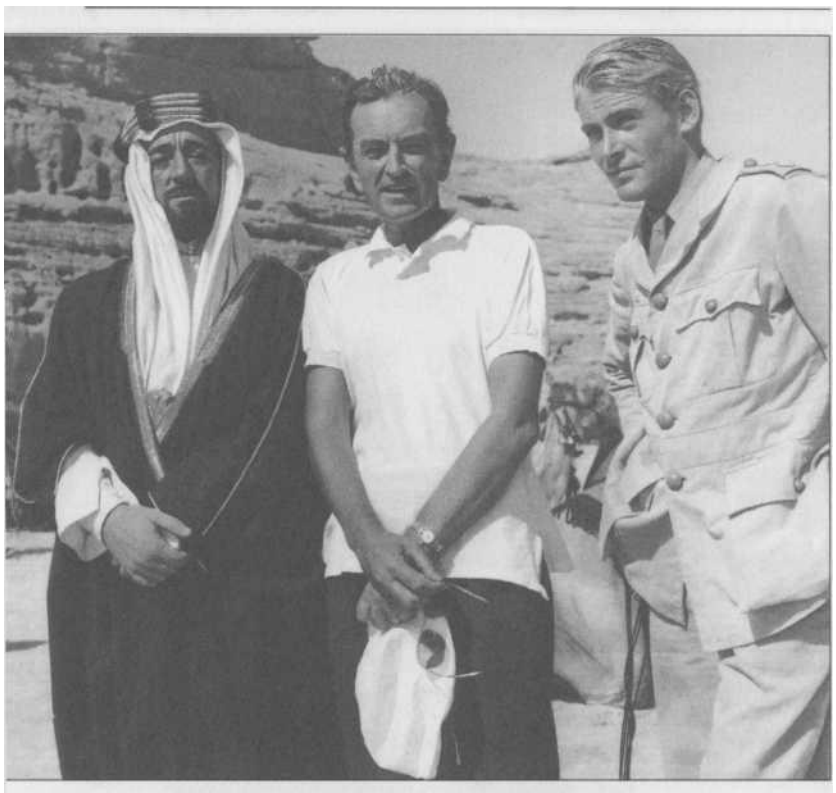

4/ec Guinness, David Lean şi Peter O'Toole în timpul turnării filmului Lawrence al Arabiei. înalt de aproximativ un metru nouăzeci, poate :ă O'Toole a fost un Lawrence mai puțin credibil, dar, prin jocul lui, 7 reuşit să redea o mare parte din complexitatea eroului.

(colecția autorului)

Un afiş al filmului Lawrence al Arabiei. Deşi Lawrence fusese subiectul câtorva opere dramatice, acest film a avut un imens succes internațional, făcându-l cunoscut în lumea întreagă.

(colecția autorului)

Columbia Pictures
Presents
THE SAM SPIEGEL-DAVID LEAN
Production of
LAWRENCE OF ARABIA
STANDS ALONE!

UNANIMOUSLY
ACCLAIMED AS
"ONE OF THE ALLTIME
GREAT FILMS!"
Winner of ~J Academy
Awards including
BEST PICTURE!
The moi ion picturc
ih;it maclc great
internaţional starsof
PETER O'TOOLE
and
OMARSHARIF
ALEC GUINNESS ANTHONY QUINN JACK HAWKINS JOSE FERRER ANTHONY QUAYLE
CIAUOE RAINS ARTHUR KENNEOV ~.,..0MAR SHARIF,, « PETER O'TOOLE .i "LAWRENCE

Trăind cât mai discret posibil la mai multe baze ale RAF, Lawrence a atras, totuşi, atenția presei. Trimiterea lui la Miramshah, la granița de nord-vest a Indiei, în 1928, a generat speculații potrivit cărora ar fi fost implicat în activități de spionaj împotriva Afghanistanului. In tot acest timp, Lawrence (sau Shaw, cum îşi zicea acum) a continuat să lucreze la *Cei şapte stâlpi ai înțelepciunii* şi la alte proiecte literare. A terminat o traducere a *Odiseei* lui Homer în 1932 şi a început să-şi scrie memoriile despre viața în aviația britanică, care vor fi publicate sub titlul *Matricea (The Mint).* A contribuit, de asemenea, cu articole la *Enciclopedia britanică.*

wrence în haine civile, în ultimii ani petrecuți în cadrul RAF.
'(IWM Q113749)

Mormântul lui Lawrence în cimitirul Moreton. (fotografie reprodusă prin amabilitatea lui Ian Heritage, Societatea T.E. Lawrence)

Lawrence iubea viteza şi îşi satisfăcea această pasiune conducând motocicleta. în anii 1920 şi 1930 a avut mai multe motociclete Brough foarte puternice. Mai târziu va descrie obiceiul de a conduce cu viteză excesivă astfel de motociclete drept „pericol voluntar". îi plăcea şi zborul, motiv pentru care, în timpul războiului şi după aceea, va face multe călătorii cu avionul. Nu a învățat să piloteze, dar a lucrat la perfecționarea unor nave de salvare de mare viteză. în toți anii petrecuți în aviație a continuat să corespondeze cu foarte mulți prieteni şi cunoştințe.

în februarie 1935, Lawrence s-a retras din aviație, făcând presa să speculeze din nou pe marginea viitorului său. Locuia acum în Dorset, la Clouds Hill, o casă pe care o cumpărase mai de mult. în dimineața zilei de 13 mai a avut un accident de motocicletă în timp ce se întorcea la Clouds Hill de la baza militară Bovington. Lawrence a suferit răni multiple la cap, în urma cărora a murit şase zile mai târziu, pe 19 mai 1935. La înmormântare a venit multă lume - colegi din aviație, dar şi figuri proeminente precum Winston Churchill, Sigfried Sassoon, generalul A.P. Wavell, colonelul Newcombe, Sir Ronald Storrs şi Lady Astor. Fratele lui, Arnold Lawrence, a mers în fruntea cortegiului şi a primit o telegramă de la regele George al V-lea în care se spunea: „Numele fratelui dumneavoastră va dăinui în istorie. Regele îi recunoaşte cu gratitudine serviciile remarcabile aduse țării şi consideră tragic felul în care a sfârşit o viață încă plină de promisiuni".

Şi totuşi, moartea lui Lawrence nu a însemnat şi sfârşitul poveştii lui. Din 1935, el a rămas un subiect la fel de fascinant pentru cercetători, militari şi publicul larg. Această fascinație a fost întreținută de publicarea în timp a scrierilor lui şi a unor studii, din ce în ce mai numeroase, despre el. Aproape în fiecare an de atunci a apărut o nouă carte despre viața lui sau despre Revolta Arabă. în ultima vreme, campaniile din Irak şi Afghanistan au convins o nouă generație de cercetători şi de militari să se aplece asupra vieții şi scrierilor lui, în încercarea de a înțelege mai bine problemele insurecției şi metodele de a o contracara în lumea arabă. Dintre comentatorii contemporani se detaşează David Kilcullen şi Rory Stewart, care, în scrierile lor, fac referire la influența lui Lawrence.

Viața lui Lawrence a servit drept sursă de inspirație şi unor scriitori. în 1960, piesa *Ross* de Terence Rattigan, cu Alee Guinness în rolul principal, a fost aclamată pe scena londoneză. Dar cel care l-a făcut cunoscut pe Lawrence publicului din lumea întreagă a fost regizorul David Lean, cu filmul *Lawrence al Arabiei* (1962). Cu Peter O'Toole în rolul unui Lawrence mai puțin credibil (O'Toole era mult mai înalt decât Lawrence, având în jur de 1,90 metri), filmul a făcut senzație, în ciuda inevitabilelor simplificări şi omisiuni de ordin istoric. De atunci, Lawrence a fost întruchipat pe scenă şi pe ecran de mulți actori, printre care Simon Ward şi Ralph Fiennes. A fost inclus chiar şi într-un serial TV din 1992, intitulat *Aventurile tânărului Indiana Jones.*

A-l separa pe Lawrence de propria legendă e o întreprindere grea şi adesea discutabilă. S-ar putea spune că fiecare an ne îndepărtează şi mai mult de adevăratul Lawrence. Un colecționar, care de curând a găsit un obiect foarte important ce i-a aparținut lui Lawrence, a mărturisit ulterior că crezuse că Lawrence al Arabiei a fost un personaj de film! S-ar părea că legenda a depăşit cu mult omul.

9-

O VIAŢA ÎN CUVINTE

Lawrence a dus o viață nici pe departe obişnuită şi chiar a fost martor la începutul a ceea ce va deveni o veritabilă industrie literară inspirată de viața lui şi de Revolta Arabă. Pentru mulți cititori, scrierile lui servesc şi acum drept introducere în viața şi activitatea lui Lawrence şi în povestea campaniilor din deşert. încă din studenție, Lawrence îşi pusese în gând să scrie o istorie a şapte mari oraşe din Orientul Mijlociu, căreia îi dăduse titlul provizoriu *Cei şapte stâlpi ai înțelepciunii.* Deşi ulterior a abandonat proiectul, Lawrence a păstrat titlul şi s-a hotărât să îl folosească pentru impresionantele lui memorii despre Primul Război Mondial. Din scrisori reiese că demersul de a le scrie i s-a părut extrem de dificil, mai ales că a şi pierdut o variantă a cărții în 1919, în timp ce schimba trenul în gara Reading. în ciuda acestor greutăți, în timpul vieții va scrie trei versiuni ale memoriilor, pe care le va revizui constant. în 1922 a tipărit doar opt exemplare din ceea ce va fi cunoscut sub numele de „textul Oxford" sau „ediția din 1922". în 1926, Lawrence a scos o ediție limitată, numai pentru abonați, din care doar 100 de exemplare au fost puse în vânzare. O versiune prescurtată, intitulată *Revolta în deşert,* a fost publicată în 1927, fiind primită cu acelaşi entuziasm şi de critica de specialitate, şi de publicul larg. O nouă ediție a *Celor şapte stâlpi*

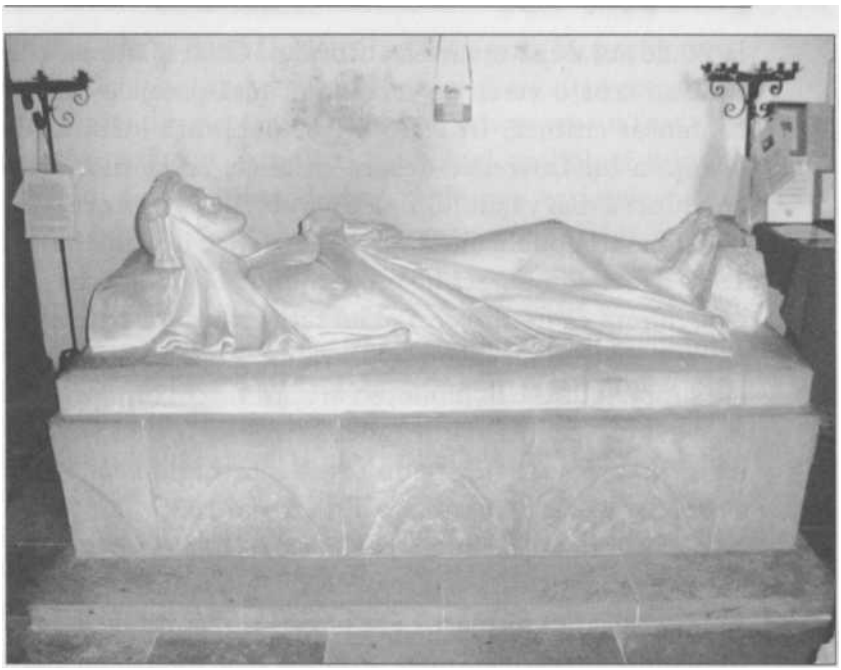

O efigie a lui Lawrence în costum tradițional arab. Sculptată de Eric Kennington, a fost plasată în biserica Sf. Martin din Wareham, Dorset. (fotografie reprodusă prin amabilitatea lui Ian Heritage, Societatea T.E. Lawrence)

***ai înțelepciunii* a fost publicată după moartea autorului, în 1935, la cererea cititorilor. Aceeaşi ediție a continuat să se publice până în prezent. De-abia în 1997 a apărut ediția neprescurtată din 1922, într-un tiraj de masă.**

Consemnare a experiențelor trăite de Lawrence în aviația regală, *Matricea* s-a tipărit într-un tiraj discret, de doar 50 de exemplare. Din cauza a ceea ce Jeremy Wilson numeşte „limbajul de cazarmă" şi a descrierilor realiste ale vieții de cazarmă, volumul a apărut de-abia în 1955,

la 20 de ani după moartea autorului. Chiar şi atunci editorii au scos o versiune cenzurată, fără pasajele care ar fi ofensat cititorii. în 1936 a fost publicată lucrarea de licență a lui Lawrence despre castelele cruciaților, care de atunci a mai văzut lumina tiparului de câteva ori.

Fascinația publicului față de Lawrence în anii 1920 şi 1930 a fost alimentată de presa mondială. Ca urmare, nu e de mirare că fiecare gest al lui făcea să apară articole în ziare, reviste şi jurnale din lumea întreagă. Multe dintre ele supraviețuiesc în biblioteci şi sunt fascinante prin ele însele. Moartea prematură a lui Lawrence în 1935 a stârnit şi mai multă senzație în presa internațională. Tonul a fost dat de ziarul *Guardian* din 15 mai 1935: „E tragic... ca o carieră atât de remarcabilă să se încheie printr-un simplu accident rutier". în zilele care au urmat, jurnaliştii s-au călcat în picioare ca să obțină declarații de la foşti colegi, dintre care cel mai căutat a fost mareşalul Lord Allenby. într-un discurs ținut la Londra, acesta spunea:

> **A fost de o loialitate absolută şi întotdeauna am avut numai cuvinte de laudă pentru activitatea lui, care, intr-adevăr, a fost de neprețuit pe toată durata campaniei. A fost motorul mişcării arabe, ştia limba arabilor, le cunoştea obiceiurile şi mentalitatea. A împărțit cu ei greutățile şi primejdiile. Printre luptătorii din deşert nu a fost unul care să nu fie gata să-şi dea viața pentru conducătorul lui. De fapt, nu puțini şi-au pierdut viața din devotament față de el şi pentru a-l apăra.**

Impresionant elogiu al carierei lui Lawrence, pe care generații întregi de cercetători l-au acceptat sau au încercat să-l respingă.

Viața lui Lawrence a oferit un material bogat biografilor încă din anii 1920. Cât încă era în viață, atât Robert

Graves, cât şi Basil Liddell Hart i-au scris biografia, profitând de avantajul de a vorbi cu el şi cu alți veterani ai campaniei din deşert. Biografii lui Lawrence au fost cercetători, militari, jurnalişti, arabologi, psihologi şi mulți alții. Au fost inițiate dezbateri despre variatele fațete ale caracterului său - relația cu mama, cu arabii, verosimilitatea poveştilor sale despre evenimentele care i-au marcat viața, sexualitatea sa etc. Puțini au vorbit despre capacitatea lui înnăscută de conducător al războiului de gherilă sau despre ardoarea cu care a susținut cauza arabă. Unele dintre biografiile uşor accesibile publicului sunt trecute în secțiunea „Bibliografie selectivă", dar această listă nu e nici pe departe exhaustivă. Biografia autorizată a lui Jeremy Wilson, publicată în 1989, este în continuare sursa de bază pentru cei care vor să se apropie de acest om atât de complex.

Un artefact executat de Lawrence - o bandă de cap. Acest exemplar se află în colecția Muzeului Imperial al Războiului din Londra. Şi alte artefacte atribuite lui Lawrence sunt păstrate în mai multe muzee şi colecții particulare. Obiectele legate de „Lawrence al Arabiei" sunt şi acum la mare căutare. (IWM UNI12240)

O altă sursă majoră pentru cei interesați de Lawrence este corespondența lui. Deşi scrisorile sunt păstrate în arhive publice şi private, ele au fost adunate în diferite volume. De-a lungul vieții, Lawrence a scris numeroase scrisori. Ca să țină legătura cu cercul său larg de prieteni şi de cunoştințe, scria uneori chiar mai multe scrisori pe zi. Lista corespondenților lui cuprinde persoane din toate straturile societății, inclusiv ofițeri de rang superior, politicieni, scriitori, pictori şi colegi din aviație. Printre cei cu care coresponda se numărau Winston Churchill, lordul Trenchard, Noel Coward, George Bernard Shaw şi soția lui, Charlotte, E.M. Forster, Augustus John şi mulți alții. Pentru cei care vor să-i cunoască viața, cariera şi caracterul, aceste scrisori sunt neprețuite. în 1938, Edward Garnett a publicat o parte din ele sub titlul *Scrisorile lui T.E. Lawrence.* **Malcolm Brown, specialist în Lawrence, a editat alte culegeri, mai voluminoase, din scrisorile lui, care au fost publicate la Londra (1988) şi New York (1989). O colecție mai recentă, editată de acelaşi Malcolm Brown, a fost publicată sub titlul** *Lawrence al Arabiei: scrisori alese* **(2007).**

Există mai multe societăți şi asociații în lumea întreagă care îşi dedică activitatea cercetării vieții lui Lawrence. Remarcabilă este Societatea T.E. Lawrence cu sediul în Oxford (http://telsociety.org.uk/telsociety/index.htm**). Sursele de informare online sunt numeroase şi e imposibil să le citățm pe toate aici. Una dintre cele mai cuprinzătoare este website-ul T.E. Lawrence Studies (http:telawrence. net/telawrencenet/index.htm), asociat cu Jeremy Wilson, biograful oficial al lui Lawrence.**

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Asher, Michael, *Lawrence: the Uncrowned King of Arabia,* ***Penguin, Londra, 1998***

Barr, James, *Setting the Desert on Fire: T.E. Lawrence and Britairis secret war in Arabia,* ***Bloomsbury, Londra, 2006 Brown, Malcolm,*** *The Letters of T.E. Lawrence,* ***Dent, Londra, 1988***

--- , *T.E. Lawrence: the selected letters,* **Norton, New York, 1989 şi Oxford University Press, Oxford, 1991**

--- , *Secret Despatches from Arabia and Other Writings,* **Bellew Publishing, Londra, 1991**

------ , *T.E. Lawrence,* **British Library Historic Lives series, the British Library: Londra, 2003**

--- , *Lawrence of Arabia: the life, the legend,* **Thames & Hudson, Londra, 2005**

--- , *Lawrence of Arabia: the selected letters,* **Max, Little Books, Londra, 2007**

Gamett, Edward, *The Letters of T.E. Lawrence,* ***Doubleday, Doran & Company, Londra, 1938 Graves, Robert,*** *Lawrence and the Arabs,* ***Jonathan Cape, Londra, 1927***

Hyde, H. Montgomery, *Solitary in the Ranks: T.E. Lawrence as airman and private soldier,* ***Constable, Londra, 1977 James, Lawrence,*** *The Golden Warrior: the life and legend of Lawrence of Arabia,* ***Abacus, Londra, 1990***

Kilcullen, David, *The Accidental Guerrilla: fghting small wars in the midst of a big one,* ***Hurst & Company, Londra, 2009 Lawrence, T.E.,*** *Seven Pillars ofWisdom,* ***Jonathan Cape, Londra, 1935***

------, *The Revolt in the Desert,* ***ed. I,*** **Jonathan Cape, Londra, 1927**

------ , *The Mint,* **Jonathan Cape, Londra, 1955**

Leclerc, Christophe, *Avec Lawrence en Arabie: la mission militaire frangaise au Hezaz, 1916-1920,* ***Harmattan, Paris, 1998***

Liddell Hart, Basil, *T.E. Lawrence: in Arabia and after,* **Jonathan Cape, Londra, 1934**

Mack, John E., *The Prince of our Disorder,* **Little, Brown 8: Company, Londra, 1978**

Mohs, Polly A., *Military Intelligence and the Arab Revolt: the frst modem intelligence war,* **Routledge, Londra, 2008 Mousa, Suleiman,** *T.E. Lawrence: an Arab view,* **Oxford University Press, Oxford, 1966**

Murphy, David, *The Arab Revolt 1916-1918: Lawrence sets Arabia ablaze,* ***Osprey Publishing, Oxford, 2008***

Nicolle, David, *Lawrence and the Arab Revolts,* **Osprey Publishing, Oxford, 1989**

Tabachnik, Stephen E. (ed.), *The T.E. Lawrence Puzzle,* **University of Georgia Press, Athens, SUA, 1984 Uyar, Mesut şi Erickson, Edward J.,** *A Military History of the Ottomans: from Osman to Ataturk,* ***Praeger Security International, Santa Barbara, SUA, 2009***

Wilson, Jeremy, *Lawrence of Arabia: the authorized biography,* **William Heinemann, Londra, 1989**

Traduceri în română

T.E. Lawrence, *Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii,* **2 voi., Editura Eminescu, Bucureşti, 1993, traducere Petru Comamescu**

T.E. Lawrence, *Revolta în deşert,* **Editura Teşu, Bucureşti, 2006, traducere Mircea Eliade**

INDICE

Aba al-Lissan 64,66 Abdullah, emir 34,41, 54,58 Acordul Sykes-Picot (1916) 59, 72,87-88,103,122 al-Askari, Jafar Paşa 70 al-Bakri, Nasib 59,62 al-Faruqi, Muhammad, căpitan 28-29 Aii, emir 34,58 Allenby, Sir Edmund, general 23, 69, 78,86,90,92,94-95,100, 102-104,120,122,124,138 al-Mazri, Aziz Aii, maior 28-29, 39,53 al-Qadir, Abd 82-83 Armata Arabă de Nord 57,70, 86,94 Asher, Michael 84 Auda abu Tayi 59, 62-63, 66 avioane de vânătoare Bristol F2 95
Azraq 82, 84-85
Bell, Gertrude 29
Biroul Arab 28, 39
Boyle, căpitan 40,44
Bremond, Edouard, colonel 38,82
Brook, caporal 76
Brown, Malcolm 140
Calea ferată Hijaz 51,70,95, 109,116 Campania Gallipoli 27-28 *Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii* 63
Chapman, Sir Thomas Robert Tighe 14 Churchill, Winston 126,134,140
Clayton, Gilbert „Bertie", colonel 23, 38,40,60,82 Clouds Hill, Dorset 134
Comitetul pentru Uniune şi Progres (CUP) 106 Conferinţa de la Cairo (1921) 126 Conferinţa de pace de la Paris (1919) 122 Cox, Percy, colonel 28-29 Damasc 34,41,49,60,64,79, 102-104,107 Declaraţia Balfour (1917) 87
Djemal Paşa, Ahmed (Biiyiik) 106, 108-111
Djemal Paşa, Mehmed (Kiiţuk) 108-110 Drubi, Zaki 59, 62 Fahrettin Paşa, Omer (Turkhan) *vezi* Fakhri Paşa, general 108, 110-111 Fakhri Paşa, general 34,38,42, 44-45,48,52,57,111 Falkenhayn, Eric von, general 108 Faysal, emir 34,39,41-42,44, 49-52,57-60,68,70,72,87, 94,103-104,126 Fuweilah 64
Garland, Henry, locotenent 40, 44,53,56-57 Gamett, Edward 140 Găsim (ordonanţa lui Lawrence) 62-63
George V, rege al Marii Britanii 134
Graves, Robert 139 Haidar, Aii, şerif 34 Hamra 41,44 Hassan, Jamadar, şah 82 Hogarth, D.G. 20 Holdich, G.V.W., maior 33 Homby, locotenent 53 Hussein ibn Aii, şerif 33-34, 36, 39,41,72,87 Jiddah 36,39 John, Augustus 140 Joyce, locotenent-colonel 40,56, 70,90,118 Junii Turci 107 Karkamiş 20-21 Khalil Paşa 29-30 Kilcullen, David 134 Kress von Kressenstein 110 Kut 29-30
Lake, general 29 *Lawrence al Arabiei* (film) 135 Lawrence, Sarah 14 Liddell Hart, Basil 139 Maan 62,68,70, 72, 78, 94, 109-110 Macdonagh, Sir George, general-locotenent 24
Matricea 132,137 Maxwell, Sir John, general 23 McBey, James 103 Mecca 34,36,41,44,58 Medina 34, 38,41,44, 52,54, 57-58,60,68,94,109,111 Megiddo 94,102 Mudawwarah 76,90,94 Murray, Sir Archibald, general 23,36,52,69 Muslimiya 103
Newcombe, Stewart, căpitan 21,23-24,53,62 O'Toole, Peter 135 Petrie, Sir Flinders 21
Pisani, căpitan 76,86,95 Rabegh 36,40,42,44,48-49, 111
Ras Baalbek 64 Revolta Arabă 9,33,44,68, 106,134,136 Ross, A.J., căpitan 40 South Hill, Devon, comitatul Westmeath 14 Stewart, Rory 134 Storrs, Sir Ronald 38-39,134 Ta'if 34,36
Tafas, masacrul de la 100,102, 118
Tafila, bătălia de la 90,92-93
Thomas, Lowell 122 Thorne, Trooper ?53 Townshend, general 29 Valea Yarmuk 68,79,82,84,86 Wemyss, amiral 40, 50 Wilson, Cyril, colonel 37,40, 49
Wilson, Jeremy 137,139-140 Wilson, Woodrow 87 Wingate, Sir Reginald 23,38 Wood, locotenent 82 Woolley, Leonard 21-22 Yanbu 36,41-42,44-45,111 Yells, sergent 76 Zeid, emir 34,44,93-94

În colecția BESTSELLER BIOGRAFII
au apărut:

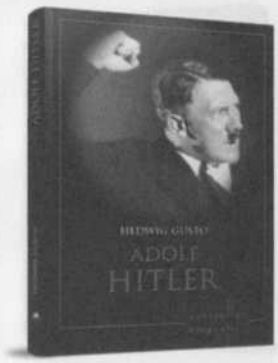

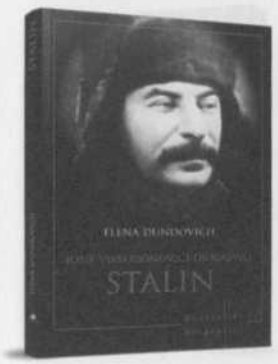

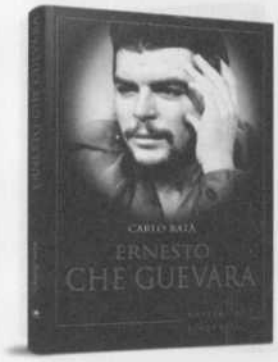

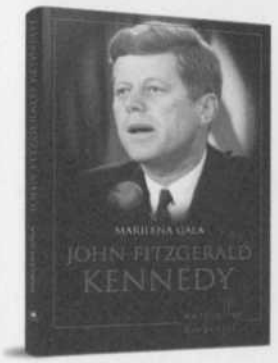

[!!

gRegORY FReMONt bARNS
NAPOLEON
BONAPARTE